

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Pavel Pallendal

**Politická karikatura v českém tisku mezi roky
1945 až 1948**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Pavel Pallendal**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

PALLEDNAL, Pavel. *Politická karikatura v českém tisku mezi roky 1945 až 1948*. Praha, 2012. 94 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Abstrakt

Tato práce si klade za cíl pomocí historicko-srovnávací metody porovnat rozdílnost karikatur otištěných dvou celonárodních denících na příkladech důležitých událostí československé politiky v letech 1945 – 1948. Pracoval jsem s tématy, která tehdy rozdělovala veřejnost i politiky. Kromě srovnávání způsobu zpracování jednotlivých témat, jsem se soustředil i výběr obsahu karikatur. Jedním ze zkoumaných listů je *Svobodné slovo*, které vycházelo z tradice stranického listu a jeho obsah byl korigován stranickým vedením Československé strany národně socialistické. Druhým listem je deník *Práce*, který byl naopak novým listem a reprezentoval názory Ústřední rady odborů.

Sledované období 1945 – 1948 jsem rozdělil do tří časově po sobě navazujících fází. První oddíl jsem vymezil rokem 1945. Jako druhé období jsem zvolil volební rok 1946. Poslední fázi jsem ohraničil rokem 1947 a únorovým pučem v roce 1948. Ve všech třech fázích jsem odděleně hodnotil karikatury se vztahem k domácí politické situaci a karikatury hodnotící mezinárodní vztahy.

Srovnávací jednotkou mi byly karikatury autorů Ondřeje Sekory v *Práci* a Jana Blahoslava Novotného ve *Svobodném slově* publikované ve zmíněném období.

Abstract

The aim of this diploma thesis is the comparison between cartoons published in two wide-nation newspapers by examples of major political events in Czechoslovakia between 1945 - 1948. In order to achieve this objective I used a comparative-historical method. I deliberately worked with issues that had divided the public and political representation. I focused on inequality in the way of exposing and selection of the content of cartoons. The Selection of newspapers was not random, because representativeness was my main criterion. *Svobodné slovo* was based on the tradition of the party list and its contents were corrected by the party leadership of the Czechoslovak National Socialist Party, which formed together with

the Czechoslovak People's Party internal opposition to the Czechoslovak Communist Party in the National Front. Daily *Práce* was a new paper which represented the views of the Central Council of Trade Unions, which were initially under the strong influence of the Communists. *Práce* belonged to a wide block of the media who supported the policy of the Communists.

I have divided the referenced period 1945 - 1948 into three consecutive time-related phases. I defined the first section with year 1945. For this period enthusiasm stemming from the liberation from Nazi and the belief in a better future were substantial. I opted pre-election campaign in 1946 as the second period. I found a number of mutual attacks between the parties, but also the first reflection decay anti-Nazi coalition at this stage. On the last stage, I confined the year 1947 and the February coup in 1948. I have chosen some points of this period which had divided the National Front. They were, for example, the Marshall Plan, agricultural policy, cultural policy. In all three phases, I evaluated separately cartoons related to the domestic political situation and international political situation.

Comparative units were Sekora's caricatures from *Práce* and Novotny's cartoons published in the *Svobodné slovo* from the mentioned period. An important aspect was the choice of cartoonists. I chose Sekora for his ambivalent role in the history of Czech paintings. On the one hand, he was known as the author of kind pictures, intended primarily for children, but also as the author of uncompromising political cartoons with strong ideological overtones. It was more or less random selection for Novotny, but it was positively surprising. I was searching for the counterpart to Sekora's ideologically influenced work and found young author a publishing in the *Svobodne slovo*. His pictures were not typical cartoons but described the situation objectively from the perspective of opponents of the Communists.

Klíčová slova

Svobodné slovo, Deník *Práce*, politická karikatura, předvolební kampaň v roce 1946, komunistický převrat v roce 1948

Keywords

Svobodné slovo, daily national newspaper *Práce*, political caricature, election campaign in 1946, February communist coup in 1948

Rozsah práce: Vlastní text práce bez abstraktu a příloh má celkem 152 306 znaků s mezerami, tj. 84 normostran.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu, které byly řádně citovány.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

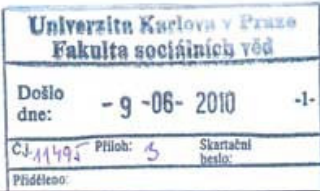
V Praze dne 15. května 2012

Pavel Pallendal

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za cenné rady a připomínky při vypracování této diplomové práce.

Můj velký dík také patří Anežce Eliášové, která mi byla velkou oporou při psaní této práce

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Pallendal Pavel	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2009	
E-mail diplomantky/diplomanta: p.pallendal@volny.cz	
Studijní obor/typ studia: Mediální a komunikační studia/mediální studia, navazující magisterské, kombinované	
Předpokládaný název práce v češtině: Politická karikatura v českém tisku mezi roky 1945 až 1948	
Předpokládaný název práce v angličtině: Political caricature in the Czech press between 1945 and 1948	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012) (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012): LS 2011	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Údobí mezi roky 1945 až 1948 je zvláštní epizodou našich dějin. Po skončení 2. světové války dochází v Československu k řadě společenských změn. Mezi nejvýraznější patří řešení národnostní otázky, jejímž vyvrcholením byl odsun německého obyvatelstva. Další zásadní změnou je úprava politického systému se zredukovaným počtem politických stran seskupených do Národní fronty. Následná dominance KSČ uvnitř Národní fronty vyústila do konfliktů s ostatními koaličními partnery a přerostla v politickou krizi. Obě jmenované události byly reflektovány v tehdejší tisku. Ovšem způsob reprezentace se v jednotlivých periodikách lišil v závislosti na politické orientaci redakcí. Díky specifičnosti prvních tří poválečných let je toto období relativně dobře zmapováno. Jak jsem ale zjistil, zatím nikdo neporovnával komunistický a nekomunistický tisk z pohledu tak specifického žurnalistického žánru, jakým je politická karikatura.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Předpokládaný cíl mé práce spočívá ve srovnávání karikatur v komunistech kontrolovaných periodikách a v nekomunistickém tisku. Konkrétně jsem vybral deníky Práce a Svobodné slovo. Prvně jmenovaný deník jsem vybral záměrně kvůli osobě Ondřeje Sekory. Svobodné slovo jsem vybral proto, že bylo tiskovým orgánem Československé strany socialistické, tedy vnitrokoaličního oponenta KSČ v rámci Národní fronty. Zde se zaměřím na osobu Jana Bohuslava Novotného. Dále v menší míře odkážu i na další politické karikaturisty, například Lva Hasse, Evžena Seyčka a na karikaturisty z Peroutkových Svobodných novin. Při porovnávání se chci zaměřit na tři hlavní okruhy. Prvním tématem bude zobrazení Němců. V druhém okruhu bych si všiml rozdílného ztvárnění karikatur vyjadřujících se k tehdejší politické realitě se zaměřením na důležitá témata tohoto období (např. Marshallův plán, vyšetřování atentátu na nekomunistické členy vlády atd.) Třetí bod by se týkal napětí mezi komunisty a jejich nekomunistickými partnery z NF a vývoje těchto animozit.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): Úvod Metodologie Historický kontext	

<p>Představení zkoumaných periodik a významných karikaturistů, kteří do nich přispívali Analýza karikatur ze stanovených periodik. Analýza je členěna do tří tematických okruhů: Zobrazení Němců Zobrazení výrazných událostí světové i domácí politiky Zobrazení animozit mezi KSČ a nekomunistickými politickými stranami v NF Závěr</p>
<p>Vymezení podkladového materiálu (např. tituly a období, za které budou analyzovány): Politické karikatury otištěné v denících Práce a Svobodné slovo letech 1945 až 1948. Zvláštní důraz budu klást na karikatury Ondřeje Sekory a Jana Bohuslava Novotného, kteří patřili mezi nejvýraznější karikaturisty tohoto období v Československu.</p>
<p>Metody (techniky) zpracování materiálu: K analýze karikatur využiji nástrojů kvalitativního typu analýz mediálních obsahů se zřetelem na kontext poválečného vývoje v Československu, soupeření nekomunistické opozice v NF se silicí KSČ a zobrazování Němců v českém tisku. Pro rekonstrukci situace v poválečném Československu využiji dostupnou odbornou literaturu.</p>
<p>Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků): BECHER, Peter; DŘAMBO, Jozo. Stejně obrazy, stejná slova: Němci, Rakušané a Češi v karikatuře (1848–1948). Můnchen 1997. Kniha dokumentuje na podkladě politické karikatury 1848-1948 vzájemný pohled Čechů, Němců a Rakušanů na sebe. Použité karikatury obsahují popis k dané karikatuře, který čtenáři objasňuje i historické souvislosti vzniku dané karikatury.</p> <p>BREGANTOVÁ, Polana; PLATOVSKÁ, Marie; ŠVÁCHA . Rostislav a kol. Dějiny českého výtvarného umění ; [Díl] 5. 1939/1958. Praha, Academia 2005. Pátý díl syntetického přehledu se zabývá čtyřicátými a padesátými léty 20. století. Vývoj umění je zasazen do širších politických, filozofických a uměleckých souvislostí a postihuje všechny druhy uměleckého projevu.</p> <p>DRÁPALA, Milan. Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948. Praha, Prostor 2000. Kniha obsahuje výbor z novinových článků významných nesocialistických autorů poválečného období. Společným prvkem všech článků je snaha varovat před silicemi snahami komunistů upevnit svoji moc v Československu.</p> <p>KAPLAN, Karel. Československo v letech 1945-1948. část 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. Text obsahuje podrobné výpisky ze skript Karla Kaplana, které se zabývají obdobím tzv. třetí republiky. Informuje o ekonomické situaci republiky, politických změnách a parlamentních volbách. Formou odrážek popisuje jednotlivé politické strany, i důsledky voleb.</p> <p>KAPLAN, Karel. Pražské dohody 1945-1947 : sborník dokumentů. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. Dokumenty z dohod, které překlenuly provizorium ústavně právního vymezení vztahu Čechů a Slováků v poválečných letech 1945-1947.</p> <p>HOFFMEISTER, Adolf. Sto let české karikatury. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. Kniha obsahuje výbor z české karikatury. Autor, který je sám karikaturistou, popisuje vzory, vlivy a vývoj toho žánru v českých zemích.</p> <p>HODNÝ, Martin. Českoslovenští politici 1918-1991. Praha: Nakladatelství Martin Hodný, 1991.</p>

Soubor stručných životopisů osobností našeho politického života z let 1918-1991.

HUDEC, Vladimír. Československá žurnalistika v antifašistickém odboji let 1939 až 1945. Praha : Novinář, 1978.

Kniha se zabývá vývojem československé žurnalistiky ve složitých podmínkách okupace Československa. Popisuje nejen tehdejší tvorbu, ale také způsoby práce v ilegalitě, konspirační metody a osudy vybraných žurnalistů.

CHROBÁK, Ondřej. V okovech smíchu: karikatura a české umění 1900-1950. Praha: Gallery, 2006
Publikace věnovaná české karikatuře první poloviny 20. století a jejím vazbám na ostatní dobovou výtvarnou tvorbu. Texty podrobně sledují všechny důležité mezníky rozvoje české karikatury.

JOSTEN, Josef. Československo žaluje. Praha: Naše vojsko, 1993.

Kniha popisuje poválečná léta ČSR. Zachycuje snahy komunistů kontrolovat situaci v osvobozeném Československu.

KLIVAR, Miroslav. Karikatura bojující. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1963.

Velká antologie současné politické karikatury a kresby, zachycující v kvantitativně nejlepším výběru produkci z let 1945 až 1962.

KUSÁK, Alexej. Kultura a politika v Československu 1945-1956. Praha: Torst, 1998

Shrnující výklad naznačuje roli kultury v politickém prostředí Československa. Hlavní pozornost se zaměřuje na místo kultury ve společnosti od konce 2. světové války. Klusák odhaluje politické tlaky, jež omezovaly tvůrčí svobodu a deformovaly kulturu v letech 1945 až 1956.

MENCLOVÁ, Věra; VANĚK, Václav a kol. Slovník českých spisovatelů. Praha: Libri, 2005.

Druhé, doplněné vydání slovníku, mapuje celé období existence české literatury od počátku do současnosti. Jednotlivá hesla zachycují základní biografické údaje a stručnou charakteristiku autorova díla. Slovníkové části je předřazena obsáhlá úvodní stat', přinášející úhrnný přehled vývoje české literatury.

PERNES, Jiří. Dějiny Československa očima Dikobrazu : 1945-1990. Brno: Barrister & Principal, 2003.

Historické události z let 1945-1990 očima politického humoru časopisu Dikobraz. Politický humor, satira a karikatura jako historický pramen.

PETEROVÁ, Martina. Němci v české karikatuře. Přerov: Šárka, 2001.

Způsob, formy a vývoj českého vnímání Němců, sledovaný v české karikatuře 20. století i v českém satirickém tisku.

PYTLÍK, Radko. Český kreslený humor 20. století. Praha: Odeon, 1988.

Publikace přináší pojednání o karikatuře, grotesce a satíře a reprodukuje karikatury a humorné kresby.

STEHLÍKOVÁ, Blanka. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu: osobnost a dílo. Praha: Práh, 2003.

První monografie mapující kompletně život a dílo Ondřeje Sekory. Kolektiv autorů připravil jedinečné dílo, v němž se pojí výtvarná stránka s literárním rozborem a s vystižením měnící se doby tak, jak Ondřej Sekora prošel bouřlivými proměnami v českých dějinách minulého století.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách)

<p>za posledních pět let)</p> <p>Obraz Němců v českém tisku na pozadí tzv. Ústeckého masakru / Petr Bureš; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií; vedoucí bakalářské práce Barbara Köpplová (2009)</p> <p>Obraz tzv. divokého odsunu Němců z Československa v československém tisku v roce 1945 / Jaroslav Najbert; Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky; vedoucí bakalářské práce Petr Bednařík (2009)</p> <p>Politický boj v letech 1945-1948: postup KSČ proti některým členům nekomunistických stran v Československu / Vladislav Projsa; Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin; vedoucí bakalářské práce Jan Rychlík (2009)</p> <p>Politický vývoj Československé sociální demokracie v letech 1945-1948 (od obnovy strany k jejímu pohlcení KSČ) / Petr Duchoslav; Univerzita Karlova (Praha). Filozofická fakulta. Ústav českých dějin; vedoucí diplomové práce Robert Kvaček (2009)</p> <p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p>P. G. 2010 </p>

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

<p>TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ UK FSV. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU KOPIÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.</p> <p><u>TEZE DOPORUČENÉ PEDAGOGEM/PEDAGOŽKOU BUDE VEDENÍ IKSŽ POUZE BRÁT NA VĚDOMÍ, TEZE PODÁVANÉ STUDENTEM/KOU SAMOSTATNĚ BUDE PROJEDNÁVAT.</u></p>
--

1. ÚVOD.....	2
2. TEORETICKÁ ČÁST	6
2.1 <i>Historický kontext</i>	6
2.2 <i>Fungování českého tisku v letech 1945 –1948</i>	11
2.3 <i>Karikatura</i>	15
2.3.1 <i>Obsah pojmu karikatura</i>	15
2.3.2 <i>Dějiny karikatury</i>	16
2.3.3 <i>Karikatura v českých zemích</i>	19
2.4 <i>Svobodné slovo</i>	25
2.4.1 <i>Stručná historie ČSNS</i>	25
2.4.2 <i>Historie Svobodného slova</i>	27
2.4.3 <i>Podoba obnoveného Svobodného slova v letech 1945 -1948</i>	29
2.5 <i>Práce</i>	31
2.5.1 <i>Historie ÚRO</i>	31
2.5.2 <i>Nakladatelství Práce</i>	33
2.5.3 <i>Deník Práce</i>	33
3. PRAKTICKÁ ČÁST – ANALÝZA KARIKATUR	35
3.1 <i>První období - rok 1945</i>	36
3.1.1 <i>Práce v roce 1945</i>	37
3.1.2 <i>Svobodné slovo v roce 1945</i>	38
3.2 <i>Druhé období – rok 1946</i>	40
3.2.1 <i>Práce v roce 1946</i>	41
3.2.2 <i>Svobodné slovo v roce 1946</i>	47
3.3 <i>Období 1947 až únor 1948</i>	52
3.3.1 <i>Práce v letech 1947 a 1948</i>	53
3.3.2 <i>Svobodné slovo v období leden 1947 až únor 1948</i>	57
3.4 <i>Osoby karikaturistů</i>	64
3.4.1 <i>Ondřej Sekora</i>	64
3.4.2 <i>Jan Blahoslav Novotný</i>	67
4. ZÁVĚR	69
5. SUMMARY	71
6. POUŽITÁ LITERATURA.....	72
6.1 <i>Literatura</i>	72
6.2 <i>Slovníky</i>	75
6.3 <i>Internetové zdroje</i>	75
6.4 <i>Dokumenty</i>	76
6.4.1 <i>Zdroje archivu Českomoravské komory odborových svazů</i>	76
6.4.2 <i>Publikace z archivu Českomoravské komory odborových svazů</i>	76
7. SEZNAM PŘÍLOH	76
7. 1 <i>Přílohy</i>	76

1. ÚVOD

Cílem této diplomové práce je historicko-srovnávací metodou porovnat rozdílnost v zobrazování karikatur mezi dvěma deníky na příkladech zásadních událostí československé politiky v letech 1945 – 1948. Záměrně jsem pracoval s tématy, která tehdy rozdělovala veřejnost a politickou reprezentaci. Kromě srovnávání způsobu zpracování jednotlivých témat, jsem se soustředil i na nestejnost při samotném výběru obsahu karikatur. Výběr listů není náhodný a mým hlavním kritériem byla reprezentativnost. *Svobodné slovo*¹ vycházelo z tradice stranického listu a jeho obsah byl korigován stranickým vedením Československé strany národně socialistické, která tvořila společně se stranou lidovou vnitřní opozici vůči KSČ v rámci Národní fronty. Deník *Práce*² byl naopak nový list, který reprezentoval názory Ústřední rady odborů, která byla od počátku pod silným vlivem komunistů. *Práce* tak patřila do širokého bloku médií, který podporoval politiku komunistů a tvořil tehdejší informační hlavní proud.

Sledované období 1945 – 1948 jsem rozdělil do tří časově po sobě navazujících fází. První oddíl jsem vymezil rokem 1945. Pro toto období bylo zásadní nadšení pramenící z osvobození a z víry v lepší budoucnost. Jako druhé období jsem zvolil rok 1946. Tématicky zde dominuje předvolební kampaň. V této fázi lze nalézt množství vzájemných výpadů mezi jednotlivými stranami, ale také první reflexe rozpadu protinacistické koalice. Poslední fázi jsem ohraničil rokem 1947 a únorovým pučem v roce 1948. Zde jsem se věnoval rozporům a vzájemným polemikám mezi národními socialisty a komunisty. Dílčími body tohoto období jsem určil: Marshallův plán,³ zemědělskou politiku, kulturní politiku a také samotný únorový převrat. Ve všech třech fázích jsem odděleně hodnotil karikatury se vztahem k domácí politické situaci a karikatury hodnotící mezinárodní vztahy.

Srovnávací jednotkou mi byly karikatury autorů Ondřeje Sekory⁴ v *Práci* a Jana Blahoslava Novotného⁵ ve *Svobodném slově* publikované ve zmíněném období. V praktické části jsem

¹ *Svobodné slovo*, původně *České slovo*, byl tiskový orgán ČSNS. Již během Pražského povstání se název listu změnil na *Osvobozené České slovo*, později na *Českou pravdu*, aby se konečně 16. května název definitivně ustálil na znění *Svobodné slovo*. In: ŠALDA, Jaroslav. Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace. Vyd. 1. Praha : Eva, 2001, s. 326

² *Práce* - list Ústřední rady odborů, vydávaný v Nakladatelství Práce. Nakladatelství vzniklo v roce 1945 z bývalé tiskárny Národní politiky. List samotný začal vycházet již během Pražského povstání v květnu 1945. In: HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007, s. 266 –267.

³ Marshallův plán byl program na obnovu evropského hospodářství po 2. světové válce vyhlášený v roce 1947 tehdejším ministrem zahraničí USA Georgem C. Marshalllem. In: RYBÁŘ, Radek. *TOTALITA* [online]. 1999 [cit. 2011-04-18]. Marshallův plán. Dostupné z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>>.

⁴ **Sekora, Ondřej** (1899 – 1967) žurnalista, kreslíř a spisovatel. Před 2. sv. válkou byl sportovní kreslířem a redaktorem v brněnské redakci *Lidových novin*. V letech 1944 a 1945 byl internován v pracovním táboře. Po

použil také několik karikatur od jiných autorů, ale jedná se o minimální počet, zřetelně označených kreseb, které mají pouze informativní charakter.

Důležitým aspektem byl výběr kreslířů, jejichž kresby jsem měl v úmyslu porovnávat. Sekoru jsem vybral pro jeho ambivalentní roli, kterou má v historii české kresby. Na jednu stranu je to autor známý svou laskavou, převážně dětem určenou tvorbou, ale také autor nekompromisní politické karikatury se silným ideologickým podtextem. U Novotného byl výběr víceméně náhodný, ale o to více pozitivně překvapující. Při hledání protipólu k Sekorově ideologicky ovlivněné tvorbě jsem narazil na mladého autora publikujícího ve *Svobodném slově*. Jeho obrázky nebyly typickými karikaturami, ale věcně popisovaly situaci z pohledu oponentů komunistů.

Pro správné čtení karikatury je nezbytné znát historické souvislosti. O co je snažší rozumět karikatuře v době jejího vzniku, tak o to je složitější ji správně číst s časovým odstupem. Z toho důvodu jsem přistoupil při psaní diplomové práce na její dělení do dvou tematických celků. První celek se proto věnuje historickému kontextu. V několika kapitolách jsem se věnoval popisu historických souvislostí, fungování mediálního systému i fenoménu karikatury.⁶ V prvních kapitolách⁷ používám deskriptivní metodu, jejímž cílem je seznámit čtenáře jak s popisovaným obdobím, tak i s obsahem pojmů karikatura a politická karikatura. Za účelem teoretického seznámení s inkriminovaným historickým údobím jsem čerpal převážně z děl historiků Karla Kaplana, Zdeňka Kárníka a Milana Drápaly. Podrobnosti o vývoji mediálního systému tohoto období jsem získal z publikací *Dějiny českých médií od počátku do současnosti*⁸ od Petra Bednaříka, Jana Jiráka a Barbary Köpplové a *Dějiny českých médií 20. století*⁹ od Jakuba Končelíka, Petra Orsága a Pavla Večeři, tedy od autorů působících na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Dobové prameny v mém výběru literatury zastupují publikace autorů F.K. Zierise a Václava Černého. Kniha Adolfa Hoffmeistera *Sto let české karikatury* mě uvedla do historie karikatury i odkryla teoretickou stránku tohoto žánru. Publikace *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950* od autorů Ondřeje

válce pracoval v redakcích Práce, Dikobrazu a Státního nakladatelství dětské kultury. In: MENCLOVÁ, Věra; SVOZIL, Bohumil, VANĚK, Václav. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha : Libri, 2000, s. 588.

⁵ **Novotný, Jan Blahoslav** (1917 -1983) během okupace byl kreslířem v brněnském grafickém závodě Zdeňka Bilíka. Od roku 1945 pracoval jako výtvarný redaktor *Svobodného slova*. Po únoru 1948 nemohl pracovat v kultuře. Návrat ke grafické práci až na konci 60. let v propagačním oddělení Divadla ABC. Po sovětské invazi v roce 1968 emigroval do Švýcarska. In: JUST; Vladimír. *Verichovo divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000, s.106 –113.

⁶ Bližšímu popisu uvedených termínů se věnuje oddíl TEORETICKÁ ČÁST.

⁷ Jedná se o tyto kapitoly: *Historický kontext, Fungování českého tisku v letech 1945 –1948 a Karikatura*.

⁸ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing, 2011.

⁹ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.

Chrobáka a Tomáše Wintera je věnovaná české karikatuře první poloviny 20. století a jejím vazbám na ostatní dobovou výtvarnou tvorbu a poskytla mi nejen dostatek informací z pohledu historického vývoje karikatury, ale byla mi užitečná i z pohledu výtvarně-vědního. Nepostradatelnými teoretickými vodítky mi byla díla autorů Ernsta H. Gobricha a Umberta Eca, jež nahlíží na karikaturu interdisciplinárně, s důrazem na psychologii. Uvedené příklady jejich analýz karikatur jsou skutečné portréty s psychologickým vhladem zobrazovaných osob.

Metoda deskriptivní v kombinaci s částečnou komparací je použita v kapitolách věnujících se osobám karikaturistů a listům, v kterých publikovali své karikatury.¹⁰ Karikatura je svým způsobem výtvarná publicistika, proto je velice ovlivněna osobností autora a jeho subjektivním názorem. I proto je důležité znát některé aspekty z jeho života, zjistit co utvářelo karikaturistovo vnímání zobrazované události či obecně formovalo jeho životní postoje. Osud Ondřeje Sekory je podrobně popsán a shrnut v knize *Ondřej Sekora, práce všeho druhu* od Blanky Stehlíkové. Informace o Sekorovi jsou obsažené i v mnoha sbornících moderního umění, například v přehledu *Dějiny českého výtvarného umění* od Polany Bregantové či v již zmíněné publikaci *V okovech smíchu*. Těžším úkolem bylo získat detaily o životě J. B. Novotného. Zajímavě, ale poněkud stručně o něm píše v knize *Werichovo divadlo ABC* Vladimír Just. Nashromážděné poznatky jsem poté v příslušné kapitole porovnal ve snaze vytvořit profily autorů a upozornit na rozdílnosti. Podobným způsobem jsem zpracoval i listy, v kterých vycházely karikatury obou autorů. O *Svobodném slově*, původně *České slovo* a později *Osvobozené České slovo*, v kterém uveřejňoval karikatury Novotný, píše zajímavě ve své biografii *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace* Jaroslav Šalda. Užitečným zdrojem byla také kniha Prokopa Drtiny *Československo můj osud* a kniha Huberta Ripky¹¹ *Únorová tragedie*. Oba pánové byli politiky a jejich působení v politice bylo zásadně spojeno s Československou stranou národně socialistickou. Důležitým vodítkem pro porozumění vztahu mezi národními socialisty a redakcí Svobodného slova byl Národní archiv. Zde jsem ve fondu Archiv České strany národně sociální mohl dohledat korespondenci a záznamy z jednání, které souvisely s fungováním tiskového orgánu strany. Při orientaci v tisku ÚRO mi byla nápomocna

¹⁰ Jedná se o kapitoly *Svobodné slovo* a *Práce*. Částečně kapitola *Osoby karikaturistů*.

¹¹ **Ripka, Hubert** (1895 - 1958) Nejprve žurnalista, později politik. V roce 1938 emigroval a začal organizovat čs. zahraniční odboj. Nejprve v pařížském Národním výboru a později ve Velké Británii. Zde působil jako státní tajemník v ministerstvu zahraničních věcí v exilové vládě v Londýně. Po návratu do vlasti zastával funkci ministra zahraničního obchodu v první i druhé vládě Zdeňka Fierlingra a v první vládě Klementa Gottwalda v letech 1945 až 1948. Během únorové krize v roce 1948 patřil mezi ministry, kteří podali demisi. Zanedlouho po únoru emigroval. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha: Martin Hodný, 1991, s. 59.

publikace Márie Stranadové *Vývin a štruktura odborovej tlače 1945 - 1966* z roku 1969. Další informace k této tématice jsem čerpal z primárních zdrojů z archivu Českomoravské komory odborových svazů. Stejně hodnotné pro moji práci byly publikace autorů Františka Čapky *Odbory v českých zemích v letech 1918-1948* a Otakara Hrdličky *K dějinám odborového hnutí v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. V neposlední řadě jsem čerpal z textu Petra Bednařika *Český tisk v letech 1945-1948*, kde jsou užitečné informace dotýkající se obou listů.

Z mého pohledu nejdůležitější a také nejzajímavější částí je kapitola věnující se analýze karikatur.¹² Můj postup spočíval tedy v tom, že jsem nejprve shromáždil karikatury jmenovaných autorů, které vyšly v rozmezí let 1945 – 1948 v obou uvedených periodikách. Za tímto účelem jsem navštívil knihovnu Národního muzea, kde je v depozitářích uložena téměř úplná konzervační sbírka bohemikálních periodik. Zde jsem nafotil kompletní tvorbu obou kreslířů publikovanou ve stanoveném období ve vybraných listech. Takto shromážděné karikatury jsem poté, chronologicky seřazené, porovnával vzájemně i s historicky podloženými fakty.

Nezbývá mi, než doufat, že nashromážděný materiál a použité metody mi umožnily vystihnout toto období, jehož důsledky následně ovlivnily život v Československu na téměř půl století.

¹² Jedná se o oddíl *PRAKTICKÁ ČÁST – ANALÝZA KARIKATUR*.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Historický kontext

Základní rysy budoucího politického, ekonomického, společenského i národnostního uspořádání v poválečném Československu se utvářely podstatně dříve, než utichly boje na světových válčistiích. Exilová vláda v čele s prezidentem Benešem hledala brzy po vypuknutí 2. světové války alternativu k meziválečné československé politice, která se ukázala jako nedostačující při zaručení ochrany státu před rozpínajícím se německým sousem, a vedla k Mnichovu a později vyvrcholila rozbitím Československa a okupací zbytku Čech a Moravy. Logickým důsledkem neblahé zkušenosti s plněním závazků vůči svým partnerům ze strany západních velmocí byla změna orientace na Sovětský svaz.¹³ Podobně zapracovala i zkušenost se stranickým systémem, který fungoval v zemi před 2. světovou válkou. Množství politických stran vedla k neschopnosti politických špiček jednat energičtěji v období ohrožení státu a umožňovala některým politickým elementům prosazovat vlastní zájmy na úkor republiky.¹⁴

Beneš se orientoval na Sovětský svaz nejen z pohnutek vyvolaných morálním selháním západních spojenců, ale také z čistě takticky motivovaných záměrů. Zatímco Churchillova vláda váhala s odvoláním mnichovské dohody až do roku 1942, sovětská diplomacie uznala Beneše a exilovou vládu jako kontinuálního nástupce předmnichovského Československa, včetně jeho územní celistvosti, již v roce 1941.¹⁵ Aby Beneš demonstroval, že předválečné výtky vůči sovětskému systému jsou minulostí, uzavřela exilová vláda roku 1943 se Sovětským svazem spojeneckou dohodu. Tato dohoda se stala prvním paktem tohoto druhu mezi SSSR a jeho budoucím satelitem ve střední a východní Evropě. Beneš důvěřoval novému spojenci, že bude dodržovat to, co ve smlouvě slíbil a to zejména nezasahovat do vnitřních záležitostí státu.¹⁶ S tím, jak spojení se Sovětským svazem získávalo na důležitosti, což souviselo také s vojenskými úspěchy na východní frontě, rostl i vliv komunistů na debatu o budoucím uspořádání Československa. Komunisté měli své zástupce ve Státní radě, což byl poradní orgán londýnské exilové vlády. Beneš uznal za legitimní požadavek komunistů považovat se v obnoveném Československu za nejsilnější politickou stranu a to s ohledem na jejich odbojové zásluhy.¹⁷ Vyvrcholením rostoucího vlivu komunistů

¹³ KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008. s. 369.

¹⁴ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991, s. 7.

¹⁵ Toto prohlášení vzniklo až po napadení SSSR Německem. In: BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha: Academia. 2008. s. 56.

¹⁶ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991, s. 8.

¹⁷ Tamtéž. s. 9.

na politické uspořádání byl návrh vládního programu, jenž se později stal v téměř nezměněné podobě podkladem pro Košický vládní program.¹⁸ Košický vládní program byl programem první poválečné vlády Národní fronty Čechů a Slováků, která byla ustanovena 4. dubna 1945 v Košicích. Obsahoval množství bodů, které byly z pohledu meziválečných politických zvyklostí nové. Byla to první vláda s účastí komunistů, navíc tato účast nebyla nikterak formální, ale komunisté obsadili důležitá ministerstva a do programu prosadili pro ně strategické body. Jednalo se například o znárodňování v klíčových průmyslových odvětvích, o orientaci obnovené armády na Sovětský svaz a řešení otázek národních menšin, zejména těch neslovanských. Shoda mezi komunisty a nekomunistickými stranami panovala v otázce znárodňování. Názorově se strany lišily pouze v rozsahu, způsobu náhrady a tempu znárodňování. V otázce transferu neslovanského obyvatelstva také panovala shoda mezi demokratickými stranami a jejich partnery z KSČ. Beneš sice jednal s německými sociálními demokraty o jejich participaci při obnovování Československa, ale později přistoupil na populistickou hru komunistů a stal se zastáncem nekompromisního vypořádání s německou a maďarskou menšinou na území republiky.¹⁹ Navíc výslovná podpora Sovětského svazu v otázce transferu stále více posouvala zahraniční politiku exilové vlády směrem k Moskvě a do závislosti na Sovětském svazu. Beneš a řada jeho spojenců si uvědomovali nebezpečí pramenící z přílišné závislosti zahraniční politiky na Sovětském svazu, ale důvěřovali svému spojenci, že dodrží své závazky o nevměšování se do vnitřních záležitostí republiky.²⁰

Zásadním počinem v konstituování vnitřní politiky Československa byl vznik Národní fronty Čechů a Slováků (dále NF). NF původně plnila úlohu společného orgánu protifašistického boje, sdružovala všechny povolené politické stany a stala se hegemonem na politické scéně.²¹ Takto definovaná jednota všech politických sil měla být vyjádřením společné snahy netříštit síly dle stranické příslušnosti a orientovat se v první řadě na obnovu republiky.²² Dle vládního programu mohly tedy fungovat jen politické strany, které byly součástí NF.²³ To mělo za následek absenci legální opozice. Nebyly obnoveny předválečné

¹⁸ KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1993, s. 4.

¹⁹ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha: Academia. 2008, s. 80.

²⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991, s. 21.

²¹ KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1993, s. 37.

²² KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 27.

²³ V tomto politickém systému působily čtyři české strany: Československá sociální demokracie, Československá strana lidová, Československá strana národně socialistická a Komunistická strana Československa. Na Slovensku to byly strany: Demokratická strana, Komunistická strana Slovenska a dvě menší strany Strana práce a Strana svobody. In: KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 114.

pravicové strany, jejichž představitelé se postavili proti zájmům republiky. V tomto ohledu bylo nejzásadnější změnou neobnovení nejsilnější české předválečné strany – strany agrární a na Slovensku strany ľudové. Stávající strany NF si slibovaly posílení svých pozic o příznivce zaniklých stran. Přes proklamace o společných cílech taktizovaly ve snaze se posílit v boji o vliv. Obě složky zahraničního odboje (londýnská a moskevská) byly na boj o moc připraveny dobře. Zcela ze hry tak vyřadily třetího hráče, kterým byl domácí odboj.²⁴

První československá vláda po druhé světové válce tedy nevznikla ve volbách, ale byla produktem dohody obou exilových center. Předsedou vlády byl Zdeněk Fierlinger, sociální demokrat se silnou orientací na spolupráci s komunisty. Ministerské posty byly paritně rozděleny mezi šest stran NF a několik nestraníků. Téměř totožně vypadala druhá Fierlingerova vláda, která fungovala až do vystřídání vlády vzešlé z voleb v roce 1946.²⁵

Na schůzích NF ze 13. ledna a 23. března 1946 bylo ujednáno, že kampaň bude vedena ve slušném duchu a za tímto účelem byla přijata i některá opatření. Například bylo dohodnuto, že strany nebudou kritizovat politiku NF, že všechny strany po volbách setrvají v NF a společně vytvoří příští vládu. Dále že nebudou zneužívat autority prezidenta Beneše, kritizovat zahraničně politickou orientaci státu a zpochybňovat politiku Sovětského svazu.²⁶ Přes všechny proklamace přispěly volby v roce 1946 a zejména předvolební kampaň k vyostření vztahů uvnitř NF. Zejména mezi národními socialisty a komunisty docházelo k ostrým výpadům. Národní socialisté si určili za cíl vytlačit komunisty z postu nejsilnější strany ve státě. Ostře kritizovali komunisty pro jejich snahu uzurpovat moc ve státě a nedostatečné vlastenectví. Nešetřili ovšem ani ostatní strany. Komunisté se soustředili na vyzdvihování svých zásluh v boji proti nacistům. Propagovali se také jako největší iniciátoři společenských reforem. Na Slovensku docházelo i k fyzickým střetům mezi agitátory Demokratické strany a Komunistické strany Slovenska.²⁷

Všechny strany se snažily využívat dostupný tisk k prezentaci svých programů. Komunisté měli ve volbách privilegované postavení, protože měli k dispozici aparát propagandy, důležitá ministerstva, a tak mohli vyvíjet tlak na voliče. Měli také vliv v rozhlase a k dispozici několik deníků, zatímco ostatní strany měly k dispozici každá po jednom tiskovém orgánu s denní periodicitou.²⁸ Komunisté si vedli v kampani zdatně a podařilo se jim o svém programu přesvědčit největší počet voličů. V českých zemích dosáhli zisku 43 %,

²⁴ ČERNÝ, Václav. *Paměti*. Brno: Atlantis, 1992, s. 25.

²⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991, s. 34.

²⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 59.

²⁷ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 60.

²⁸ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno: Atlantis. 1995, s. 58.

celostátně získali 37,94 % (KSČ 31 % a KSS 7%). Národní socialisté získali v českých zemích 25 % a celostátně 18 % a stali se druhou nejúspěšnější stranou, což ovšem považovali za neúspěch, zvláště s ohledem na to, že komunisté měli společně se sociálními demokraty těsnou absolutní většinu v Národním shromáždění. K výraznému úspěchu komunistů přispělo i vyškrtnutí lidí podezřelých z kolaborace s Němci či dezorientace venkovského obyvatelstva po zrušení agrární strany.

Předsedou vlády vzešlé z voleb se stal Klement Gottwald a nová vláda společně s parlamentem přijaly vládní program navržený komunisty. Období po volbách se vyznačovalo neustálými rozepřemi mezi nekomunistickými stranami a komunisty. Ostatní strany v NF začaly více koordinovat svůj postup. Mezi nejvýběšnější témata patřily otázky zemědělství, přesněji pozemková reforma, zneužívání ministerstva informací a Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB).²⁹ Ne zcela bez problému proběhla debata kolem retribučních soudů a obzvláště na Slovensku vyvolal proces s Jozefem Tisem hodně polemiky.³⁰

Problémy se začaly objevovat i v ekonomickém fungování země, což mělo dopad na životní úroveň některých vrstev obyvatelstva. Důvodů bylo několik. Třísektorová ekonomika³¹ nepodávala takové výsledky, jaké její tvůrci předpokládali. Nepodařilo se nahradit odsunutě Němce adekvátní pracovní silou. Struktura československého průmyslu nebyla zcela optimální pro potřeby poválečné Evropy. Tyto aspekty v kombinaci se suchem, které v létě 1947 postihlo střední Evropu a ukončením dodávek pomoci UNRRA³² vedly ke zhoršování ekonomické situace obyvatelstva a konkrétně se projevovaly nedostatky v zásobování potravinami a textilem. To všechno vedlo k rozkvětu černého trhu. Komunisté, kteří byli jako největší strana za tuto situaci obviňováni, se snažili přenést zodpovědnost za chyby na ostatní strany NF a obviňovali je ze sabotování reformních kroků.³³

Zatímco se československá vnitřní politika utápěla ve vnitřních sporech, dění na mezinárodním poli dostalo rychlý spád. Impulsem bylo odmítnutí Marschallova plánu Sovětským svazem, který v tomto projektu viděl snahu omezení svého vlivu v Evropě. Zemím středoevropského regionu, které Sověty považovaly za oblast s nejpříznivějšími podmínkami

²⁹ *Sbor Národní bezpečnosti* byl nástupce policie a četnictva. O vzniku SNB bylo rozhodnuto v Košickém vládním programu In: KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997, s. 74 .

³⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991. s. 60.

³¹ V třísektorové ekonomice existují 3 sektory: veřejný sektor (podniky vlastněné státem), soukromopodnikatelský sektor (menší a malé podniky) a malovýroba. In: KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1993, s. 31.

³² UNRRA byla mezinárodní organizace založena na podkladě washingtonské dohody z roku 1943. Jejím účelem byla hospodářská pomoc státům poškozeným ve 2. světové válce. In: JOSTEN, Josef. *Československo žaluje*. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 47.

³³ KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1993, s. 62.

na rozšíření své sféry vlivu, bylo doporučeno se k projektu nepřipojovat.³⁴ Na ustavující schůzi Informačního byra devíti komunistických stran³⁵ tak už svým satelitům Sověty přednesly změnu své strategie v zahraniční politice. Nastínily politikům ze spřátelených zemí, že největším ideovým nepřítelem se nyní stává USA, vystřídavší tak v této úloze nacistické Německo. Tato změna se dotkla i československých vnitřních poměrů. Bohužel pro nekomunistické politiky zmíněnou změnu zaznamenali pouze komunisté. Mimo změny zahraniční politiky se schůze Informačního byra dotkla československých komunistů ještě v jednom bodě. Byla jim vytýkána málo efektivní a zdlouhavá parlamentní cesta k dosažení socialismu.³⁶

Zvýšené úsilí komunistů o uchvázení moci, násobené nátlakem Sovětů na úplné převzetí vlády, přispělo k vyostření vztahů v NF. Sporů přibývalo a jejich charakter naznačoval, že setrvání ve společné koalici bude již brzy nemožné. Mezi nejvýbušnější téma, které hlodalo koalici zevnitř, bylo zneužívání SNB. Samozřejmě šlo o akce, které probíhaly v součinnosti s komunisty, kteří upevňovali své pozice v SNB již od roku 1945, ale od poloviny roku 1947 se bezpečnostní složky v jejich rukou staly nástrojem nekontrolovatelné mocenskopolitické síly.³⁷ Spor o bezpečnost se stal zásadní otázkou při jednáních vlády. Po sérii provokací ze strany bezpečnosti vůči nekomunistickým stranám³⁸ a neochotě vyšetřit pokus o atentát na tři nekomunistické ministry³⁹, vyvrcholily rozepré snahou o odvolání nekomunistický velitelů z pražských útvarů SNB. Jako reakci na tento postup 20. února 1948 podali nekomunističtí ministři demisi.⁴⁰ Doufali, že jejich demise vyvolá pád vlády a při tvorbě nové vlády přinutí komunisty k ústupkům, či vyvolá předčasné volby a na přechodné období nastoupí úřednická vláda.⁴¹ Takový postup by byl logický z pohledu fungující parlamentní demokracie, jakou v té době už Československo nebylo. Beneš tedy přijal jejich demisi a postupoval v souladu s návrhem Gottwaldovy koncepce řešení krize. To znamenalo,

³⁴ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991, s. 73.

³⁵ *Informační byro komunistických a dělnických stran* byla organizace vytvořená roku 1947 J. V. Stalinem s cílem koordinovat činnost evropských komunistických stran. Ideově navazovala na Komunistickou internacionálu. In: KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991, s. 75 .

³⁶ Tamtéž. s. 75.

³⁷ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 119.

³⁸ Mostecká aféra byla provokační akce StB namířená proti nekomunistickým politikům v NF. Agenti začali navazovat styky s vybranými lidmi, se kterými měli vytvořit ilegální skupinu. In: KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997. s. 124.

³⁹ Aféra s pokusem o atentát na tři nekomunistické politika, kterou bezpečnost zametla pod koberec. Později se změnila v tzv. krčmanský případ. In: KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997, s. 122.

⁴⁰ Demisi nepodali ministři za Sociální demokracii a Jan Masaryk. In: KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997, s. 362.

⁴¹ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 161.

že prezident demisi přijal, vláda existovala dál a Gottwald nahradil odstupující ministry zástupci jejich stran bez jednání s vedením těchto stran.⁴²

Představitelé demokratických stran tak svým netaktickým počínáním pomohli komunistům k jejich cíli – monopolu moci. Je ovšem pravda, že komunisté šli soustředěně za tímto cílem již od podepsání Košického programu a možná ještě dříve.⁴³

2.2 Fungování českého tisku v letech 1945–1948

Jestliže se československá politická scéna zásadně po osvobození proměnila, tak neméně převratné proměny se dočkal i pohled na média.⁴⁴ Nálada ve společnosti volala po silnější roli státu v klíčových průmyslových odvětvích. Podobně smýšleli o tisku i politici Národní fronty. Na tisk bylo pohlíženo jako na národní majetek, a tudíž se neměl stát předmětem klasického podnikání. To znamenalo zásadní změnu koncepce fungování tisku oproti stavu zavedenému v předválečném období. Na takové formulaci se dohodly strany Národní fronty již v Košickém programu.⁴⁵

Za účelem dohledu nad médii bylo ustanoveno ministerstvo informací, jehož součástí byl tiskový odbor, do jehož kompetence spadal veškerý tisk. Do čela nového ministerstva byl jmenován komunista Václav Kopecký. Kopecký byl zakládajícím členem KSČ a díky svým kontaktům v Moskvě platil uvnitř strany za vlivného muže. Zkušenosti s tiskem měl ze svého působení v řadě stranických listů.⁴⁶ Sovětskou vizi fungování médií poznal během pobytu v Sovětském svazu, kde působil jako československý zástupce v Komunistické internacionále⁴⁷. Sovětské představy o fungování tisku poté přenášel jako ministr do československé poválečné reality. Kopecký se vyznačoval verbální agresivitou a nesnášenlivostí a často ve vládě vyvolával spory s nekomunistickými ministry. Komunisté si byli vědomi důležitosti médií a jejich kontroly, a proto do tohoto ministerstva nominovali

⁴² KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991. s. 152.

⁴³ KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1993. s. 74.

⁴⁴ V kontextu doby jsou pod termínem média myšleny tisk, rozhlas a film. In: KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 115.

⁴⁵ ⁴⁵ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 218-219.

⁴⁶ Václav Kopecký přispíval do Rovnosti, Pravdy, Dělnické deníku a zejména do Rudého práva. In: KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2004, s. 217.

⁴⁷ *Komunistická internacionála* - mezinárodní organizace komunistických stran pro vývoz revoluce se sídlem v Moskvě. Ustanovena v březnu 1919, na Stalinův rozkaz nejprve rozpuštěna 1943 a pak pod jménem Kominforma obnovena 1947. V roce 1956 byla zrušena definitivně. In: ZVĚŘINA, Pavel. *TOTALITA* [online]. 1999 [cit. 2011-04-18]. Komunistická internacionála. Dostupné z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ki.php>>.

právě takového politika. Díky Kopeckému se mohli komunisté připravovat na kontrolu a regulaci médií ještě dávno před celkovým převzetím moci v únoru 1948.⁴⁸

V poválečném období probíhala kontrola nad tiskem prostřednictvím zmíněného ministerstva informací a jeho tiskového odboru, do jehož kompetencí patřily právě záležitosti periodického tisku. Ministerstvo informací díky tomu patřilo mezi klíčová ministerstva, a proto jej komunisté personálně ovládali již od roku 1945. V tehdejší Československu cenzura fakticky neexistovala,⁴⁹ přesto lze uvést několik mechanismů, které umožňovaly neformálně, ale velice účinně kontrolovat tisk. Jedním z těchto mechanismů bylo faktické přeregistrování veškerého tisku, čímž došlo k ustavení nové struktury tisku. Takové kroky probíhaly ve většině Němci obsazených zemí v Evropě, a tedy nejen u nás měly přispět k vylepšení renomé tisku, který si během let okupace nacisté přizpůsobili ke svým potřebám a propagandistickým účelům. Bylo ujednáno, že bude povolen pouze tisk politických stran sdružených v Národní frontě a organizací s celospolečenským významem (Ústřední rada odborů, Jednotný svaz zemědělců atd.). Tím byla vyřazena periodika nepovolených politických stran, například listy agrární strany. Bylo zastaveno vydávání bulvárních listů, novin německých a samozřejmě profašisticky orientovaných periodik.⁵⁰ Kvůli obnovení důvěry v tisk se periodika vydávaná v protektorátu musela přejmenovat. Takový osud potkal například České slovo, které se přejmenovalo na Svobodné slovo, Lidové listy změnilý název na Lidovou demokracii atd.⁵¹ Patrně nejúčinnějším prostředkem při regulaci tisku byla centrální distribuce papíru, kterou opět provádělo ministerstvo informací. Právě nedostatek papíru byl kromě morální očisty tisku dalším z argumentů pro všeobecnou přeregistraci tisku. Přestože to byl neformalizovaný způsob kontroly, umožňoval Kopeckému zásadně ovlivňovat situaci v jeho resortu. Zároveň se nezdiskreditoval nepopulárním krokem, jakým by byla cenzura. Nedostatek papíru byl důsledkem několika faktorů. Hlavním byl fakt, že se nepodařilo v zestátněných papírnách včas obnovit provoz. Většina papíren byla situována do pohraničí a zaměstnanci byli převážně německé národnosti. Po odsunu Němců byl problém najít dostatek kvalifikovaných zaměstnanců. Navíc se objevily problémy s dodávkami uhlí, které bylo nezbytné pro zajištění provozu papíren. Ministerstvo informací tento stav řešilo omezením rozsahu jednotlivých periodik. Ani tento krok nebyl dostačující. Poptávka po

⁴⁸ KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha a Litomyšli: Paseka, 2004, s. 219.

⁴⁹ KONČELÍK, Jakub. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 29.

⁵⁰ Mezi periodika zaniklá v tomto období patřily zmíněné listy agrárníků Venkov a Večer, dále to byly mimo jiné bulvární listy koncernu Tempo. Obnovy se nedočkala ani Národní politika. In: KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 215.

⁵¹ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, 2004, s. 134.

papíru stále převyšovala možnosti papíren. Ministerstvo vydalo 26. října 1945 vyhlášku o přechodném omezení vydávání periodického tisku. V této vyhlášce si ministerstvo vyhrazovalo pravomoc rozhodovat o rozsahu, periodicitě a nákladu všech titulů. Navíc musela všechna vydavatelství nově žádat o povolení vydávat své tituly.⁵²

Dalším způsobem kontroly nad tiskem byly legislativní úpravy. Komunisté odmítali cenzurní zásahy. Obhajovali svoji tezi, že v novém mediálním pořádku vychází pouze ta periodika, která mají státotvorný charakter a podobná opatření vydávali za přežitek první republiky. Ve skutečnosti si byli vědomi, že mají v rukou jiné páky na tisk. Paradoxně tak po zavedení cenzury volaly nekomunistické strany, protože tak chtěly omezit vliv Kopeckého.⁵³ Zásadně fungování médií ovlivnil zákon definující status novináře, jenž podmiňoval setrvání v profesi členstvím ve stavovské organizaci.⁵⁴

Kontrola tisku probíhala také prováděním takticky vedené personální politiky při obsazování redakcí. Komunisté využívali svého vysokého vlivu a renomé a do nově konstituovaných redakcí dosazovali s nimi sympatizující novináře. Za tímto účelem také využívali očistné komise, které měly trestat kolaborující novináře.⁵⁵

Zpřísněné podmínky pro vydávání periodického tisku mělo za následek omezení počtu titulů. V předválečném období bylo v českých zemích vydáváno 150 deníků. V protektorátních podmínkách byl tento počet zredukován na 33 deníků a v poválečném období dokonce na 31 deníků.⁵⁶ Nové podmínky pro vydávání tisku měly podobný dopad i na týdeníky a časopisy. Kromě regionálních týdeníků, kterých vycházelo k 1. říjnu v českých zemích 87 (v roce 1940 to bylo 144), vydávaly politické strany NF ústřední politické týdeníky a politické týdenní revue. Svě ústřední týdeníky měly i další organizace sdružené v NF, například Ústřední rada odborů, Svaz osvobozených politických vězňů či Čs. obec legionářská. Novinkou byl tzv. závodní tisk. V celkovém počtu vydávaných časopisů byl stav v roce 1946 třetinový oproti roku 1940. Základní myšlenkou bylo zamezit vycházení dvou tematicky podobných titulů ve stejném regionu. Přísná měřítko při ministerstvu informací podtrhuje poměr přijatých žádostí (1760) a opravdu povolených (765). Navíc bylo v

⁵² Tamtéž. s. 4.

⁵³ DRÁPALA, Milan: *Na ztracené vartě Západu. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948.* Praha: Prostor, 1999, s. 23.

⁵⁴ *Zákon č. 101/1947* stanovoval, že podmínkou k vykonávání novinářského povolání je členství ve Svazu českých novinářů v českých zemích a ve Zväzu slovenských novinárov na Slovensku. In: KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století.* Praha: Portál, 2010, s. 216.

⁵⁵ BEDNAŘÍK, Petr: *Český tisk v letech 1945–1948*. In: Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia.* Praha: Matfyzpress, 2004, s. 139.

⁵⁶ Počet deníků 31 je stav k roku 1945. In: KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století.* Praha: Portál, 2010, s. 217.

kompetenci ministerstva určovat počet stran jednotlivých formátů i množství inzerce, kterou mohou na svých stránkách listy poskytovat.⁵⁷

Československý tisk tohoto období nebyl tedy omezován v zákoně zakotvenou cenzurou. Mezi stranami Národní fronty existovala dohoda, že některá témata budou pro tisk tabu.⁵⁸ Protože politické strany vydávaly největší deníky, mohly ovlivňovat jejich obsahy a dohlížet tak na dodržování tohoto konsensu. Mezi stranami také platila dohoda o vzájemném neosočování. Ve vypjatých situacích, jako byla například předvolební kampaň v roce 1946, šly všechny dohody stranou a žurnalisté nekriticky prosazovali názory svých vydavatelů – politických stran. Příslušníci politických stran byli i v redakcích periodik vydávaných nestranickými organizacemi, takže i zde se projevovalo stranění některým stranám, převážně KSČ.⁵⁹ V periodikách vydávaných stranami NF tedy samy strany dohlížely, aby se v jimi vydávaných tiscích neobjevovaly informace, které by byly v rozporu s dohodou v rámci NF. Pokud se tak stalo, byly takové situace předmětem diskuse v rámci vlády. Později bylo navrhováno, aby podobná témata vyhledávala a popřípadě trestním oznámením řešila přímo bezpečnost. Nastaly tak situace, kdy se o některých závažných tématech mlčelo. Existovalo několik čestných výjimek, které prolomily mlčení kolem tabuizovaných témat. Mezi tyto vzácné příklady patřily týdeníky *Obzory* a *Vývoj*. Jejich vydávání bylo zaštitěno Československou stranou lidovou a redakci tvořili lidé kolem Pavla Tigrida a Ivo Ducháčka. Právě v *Obzorech* se objevily informace o nelidském zacházení s německými vysídenci nebo o teroru samozvaných revolučních správců, kteří krátce po osvobození řádili v severočeské Bílíně.⁶⁰ Tento nekontrolovaný tisk byl trnem v oku ministra Kopeckého, který se několikrát snažil ukončit vydávání *Obzorů*. Otázka *Obzorů* se dostala dokonce až na jednání vlády. Nakonec ovšem došlo k dohodě mezi Kopeckým a lidoveckými politiky a redakce *Obzorů* byla pouze veřejně napomenuta. Přestože Kopecký svého cíle zastavit vydávání *Obzorů* nedosáhl, tak alespoň ukázal ostatním redaktorům, že dokáže znepříjemnit život všem, kteří by vybočili z oficiálně uznaného kurzu.⁶¹

Jiní významní oponenti socialistického tisku byli například Ferdinand Peroutka publikující ve *Svobodných novinách* a *Dnešku* a Václav Černý vydávající *Kritický měsíčník*.

⁵⁷ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Vyd 1. Praha : Orbis, 1947, s. 26-28.

⁵⁸ Mezi nežádoucí témata patřila kritika SSSR a spojenců, kritika programu vlády či odsun Němců. In: KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1991. Strana 32.

⁵⁹ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948 . In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, 2004, s. 141.

⁶⁰ DRÁPALA, Milan: *Na ztracené vartě Západu. Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948.* Praha: Prostor, 1999, s. 22.

⁶¹ Tamtéž. s. 23.

Jejich protivníky, zastupující komunistické vidění společnosti, byli zejména Igor Bareš a zmiňovaný ministr Kopecký. Komunisté mohli své názory publikovat v široké paletě periodik, a to nejen ve stranických jako bylo *Rudé právo* a časopis *Tvorba*, ale například i v *Práci* (list Revolučního odborového hnutí) či v *Zemědělských novinách* (deník Jednotného svazu českých zemědělců).⁶²

Rozpory v Národní frontě se od voleb v roce 1946 stupňovaly a měly za následek, že tisk nekomunistických stran dával na svých stránkách více prostoru kritickým hlasům. Zvláště v národně socialistickém *Svobodném slově* a lidovecké *Lidové demokracii* se stále častěji objevovaly kritiky poměrů ve státě a hlavně snahy komunistů o monopol moci. Nekomunističtí ministři navrhovali ve vládě zavedení cenzury, aby tak omezili vliv Kopeckého. K legislativním úpravám nedošlo, ale komunisté v rámci ministerstev vnitra a informací začali připravovat vlastní strategii. S plánovaným uchopením moci potřebovali navýšit kontrolu nad tiskem. Rozhodli tedy, že v rámci ministerstva informací zřídí kontrolní oddělení, které bude sledovat veškerý tisk. V případě, že by kontrolní oddělení našlo kontroverzní článek, podala by Státní bezpečnost na příslušné redaktory trestní oznámení.⁶³ Únorové události v roce 1948 ovšem tuto praxi ukončily. Tisk se dostal zcela pod kontrolu komunistů.

2.3 Karikatura

2.3.1 Obsah pojmu karikatura

Dosti o obsahu výrazu karikatura napoví etymologický rozbor tohoto termínu. Vycházíme-li z předpokladu, že slovo karikatura je odvozeno od italského výrazu caricare, můžeme tomuto slovu přiřadit následující významy: první význam znamená nadsázku, přehánění, druhý odpovídá českému slovu napětí a konečně poslední význam má český ekvivalent ve slovech útok, zasažení.⁶⁴ Trochu jinak, ale neméně vystižně, tento pojem vysvětluje Akademický slovník cizích slov, který karikaturu popisuje jako „zkratkovitě zesměšňující satirické zobrazení osobnosti, lidského projevu, popřípadě společensky závažné skutečnosti a to v podobě kresby či literárního díla.“⁶⁵

⁶² KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 224.

⁶³ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948 . In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, 2004, s. 144.

⁶⁴ PETERKOVÁ, Martina. *Němci v české karikatuře*. Přerov: Nakladatelství ŠÁRKA, 2001. Strana 10.

⁶⁵ KRAUS, Jiří Kraus; PETRÁČKOVÁ Věra; a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998, s. 375.

Jak bylo naznačeno v předchozím odstavci, satirické zobrazování se nemusí týkat pouze konkrétních lidí. Karikatura může cílit svoji kritiku i na jiné okruhy témat. Kromě reálných osob to mohou být obecně známé typy, jako například národy či příslušníci různých sociálních skupin, či dokonce neživé předměty a společenské jevy. Aby karikatura dosáhla svého cíle, tedy expresivního vyjádření vyobrazovaného předmětu, musí autor použít zvláštní výrazové prostředky. Zde dochází k jistému vymezení od standardního výtvarného umění, které si klade za cíl „pouze“ napodobovat skutečnost. Karikatura používá zvláštní způsob zobrazení pomocí hyperbolické kontury či vyhocené situace.⁶⁶ Jinými slovy namísto konkurence plochy a prostoru, s kterým pracuje kresba, patří mezi základní tvůrčí metody karikatury „rytmus invence a zjednodušení“. Teoretik umění Ernst H. Gombrich tyto výtvarné prostředky doplňuje o pojmy permanentní rysy, jež odkazují na charakter, a nepermanentní rysy, jež naopak odkazují na emoce. Těmto rysům přisuzuje úlohu prostředníka mezi autorovou ideou a divákovým porozuměním skrytého odkazu.⁶⁷

Důvodem, proč se karikatura v jistých okolnostech odlišuje od klasického výtvarného umění, je skutečnost, že osciluje mezi autonomním výtvarným žánrem a žurnalistickým oborem kriticky reagujícím na aktuální dění. Zvláště politická karikatura vystupuje jako polemický nástroj, který si vytváří specifický soubor výrazových prostředků. Komplexnost a složitost vizuální stránky je nadbytečná a ustupuje na úkor zjednodušování doplněné o myšlenku. Míra expresivity je ovlivněna angažovaností autora. Adolf Hoffmeister ve svých teoretických pojednáních o karikatuře rozlišuje dva základní typy karikaturistů. Těmito typy jsou tzv. *veselí*, kteří poukazují na lidskou hloupost a negativní stránku lidské povahy, ale kteří zesměšňují předmět svých kreseb s úmyslem pobavit své publikum. Na druhé straně hovoří o tzv. *vášnivých karikaturistech*. Ti jsou naopak plni zloby a touhy po revoluci.⁶⁸ Podobně přistupuje ke karikatuře i Umberto Eco, jenž karikaturu dělí na tzv. krutou a tu, která je hlubokým psychologickým vhledem, v některých případech až oslavou zobrazovaného.⁶⁹

2.3.2 Dějiny karikatury

Je velice obtížné určit místo a čas vzniku karikatury. Ale patrně prvním místem, kde se objevila kresba, jež měla za úkol ironicky vyobrazit určitou osobu či osoby, byl Egypt za vlády krále Amenofise IV. z 18. dynastie (kolem r. 1370 př. n. l.). Období jeho vlády je

⁶⁶ PYTLÍK, Radko. *Český kreslený humor XX. století*. Praha: Odeon, 1988, s. 8.

⁶⁷ GOMBRICH, Ernst Hans. *Umění a iluze*. Praha: Odeon, 1985, s. 385-386.

⁶⁸ HOFFMEISTER, Adolf. *Sto let české karikatury*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (dále jen SNKLHU), 1955, s. 14.

⁶⁹ ECO, Umberto. *Dějiny ošklivosti*. Praha: Argo, 2007, s. 152.

známé pod označením „Nová říše“. Tento dějinný úsek nebyl pro starověký Egypt převratný pouze ze společenského a náboženského hlediska, ale byl novátorský také po stránce umělecké. Umění bylo v Egyptě svázáno množstvím pravidel, která zakonzervovala umělecký projev po stovky let. Amenofis zavedl reformy i do umění a po dvorních kreslících vyžadoval nové techniky malby. Právě zobrazování kněží, kteří uctívali stará božstva, lze považovat za první karikaturu.⁷⁰

Ironické vyobrazování jedinců je možné nalézt také v řeckém i latinském světě. Mezi takové případy lze počítat například řeckého boha Priápose, který byl vyobrazován s extrémně velkým přirozením. V Římě se naopak směšně vzájemně zobrazovali první křesťané a Římané.⁷¹

I středověké umění bylo ovlivněno pokusy o veselé vyobrazení různých postav. Převládala náboženská témata a častým motivem byl ďábel. Nechyběla ovšem i témata společensky aktuální, jako nevěrná žena či zpustlý mnich.⁷² Velice často jsou ztvárňována zvířata, jednající v situacích příslušících lidem. Příkladem může být Froissartova kronika zobrazující prasnici honosící se vysokým účesem, jenž je typický pro dámy z 15. století.⁷³ Politicko-nábožensky motivovaná karikatura se objevila v německy mluvících zemích v 16. století během reformace. Martin Luther karikaturu hojně používal pro své kritické výpady vůči katolické církvi a papeži. Vzestup karikatury v tomto období lze přisoudit dvěma faktorům. Prvním činitelem byl fakt, že Lutherovo učení oslovilo řemeslníky, kteří ovládali knihtisk a různé další techniky tisku (mědirytina, dřevorytina). Tuto vrstvu Lutherova snaha o omezení vlivu katolické církve oslovila a výrobou letáků reformátora podporovala. Druhým důvodem byla vysoká míra negramotnosti. Luther uznával důležitost středních vrstev pro propagaci jeho učení, ale také věděl, že bez odezvy u nejnižších vrstev nemohou jeho reformy uspět.⁷⁴

Někteří považují za zakladatele karikatury Leonarda da Vinciho. Byl to on, kdo přiblížil techniku malby karikatury dnešním směrem. Jeho studie zabývající se fyziognomií a celkovou stavbou těla jsou vrcholným dílem renesančního výtvarného umění. Leonardo ovšem, až na výjimky, si své postavy vymýšlel. Nejde tedy o naplnění pojmu karikatury po obsahové stránce, ale zejména po stránce technické či umělecké.

⁷⁰ GOMBRICH, Ernst Hans. *Příběh umění*. Praha: Argo, 2006, s. 50.

⁷¹ ECO, Umberto. *Dějiny ošklivosti*. Praha: Argo, 2007, s. 132.

⁷² GOMBRICH, Ernst Hans. *Příběh umění*. Praha: Argo, 2006, s. 159

⁷³ ŠVEHLA, Jaroslav. *Česká karikatura v XIX.století*. Praha, 1941, s. 9.

⁷⁴ SHIKE, E. Ralph, *The Indignant Eye: The Artist as Social Critic in Prints and Drawings from the Fifteenth Century to Picasso*: Boston: Beacon Press, 1969. Strana 13-17.

Gombrich uvádí jako zakladatele moderní politické karikatury renesanční umělce a vzdělance bratry Carraccie, kteří žili a tvořili v Itálii na přelomu 16. a 17. století. Mezi jejich základní umělecké postupy patřilo vyobrazování lidských obličejů, kterým přidávali zvířecí rysy, ať už na základě fyzické podobnosti či ve shodě s vlastnostmi, které jsou jednotlivým zvířatům přisuzovány. Bratři dokázali karikované postavy vyobrazovat i v podobě neživých předmětů. Od jejich časů jsou takové postupy praktikovány většinou karikaturistů.⁷⁵

Nárůst počtu tiskařských a ryteckých děl se odrazil na rozmachu karikatur i v dalších evropských zemích. V 17. století se na scéně objevili další kreslíři, kteří se již specializovali na karikaturu a započali tak odklon tohoto žánru od kresby. Ve Francii to byl například Jacques Callot, který ve svém cyklu *Hrůzy války* vytvořil množství protiválečných karikatur. Callotovým pokračovatelem byl Ital žijící v Paříži, Stefano della Bella, který svým dílem také pomohl položit základy moderní karikatury. V Anglii 18. století se stal fenoménem William Hogarth. Jeho studie *Charaktery a karikatury* z roku 1743 sloužila jako vzor pro mnohé jeho následovníky. Hogarthova tvorba se vyznačovala ostrou kritikou tehdejší vyšší společnosti. Jeho kousavé karikatury se rozšířily i mimo britské ostrovy a staly se tak populárními i v dalších evropských zemích.⁷⁶

Ovšem až 19. století přineslo vhodné klima pro etablování karikatury jako celospolečenského jevu. Zeměmi, kde se karikatuře dařilo a kde se dotvářela do dnešní podoby politického a společenského komentátora, byly zejména Velká Británie, Francie a Německo. Karikatura jako převážně kritický žánr potřebovala alespoň elementární svobodu slova pro další vývoj. Důkazem vzestupu tohoto žánru byly na karikaturu specializované humoristické listy. Prvním z velkých a slavných humoristických časopisů byl Charlesem Philiponem založený *La Caricature* (1830), jenž byl po jeho zákaz přejmenovaný roku 1835 na *La Charivari*. Mezi přispívajícími zářil Honoré Daumier, který byl nejvýraznějším karikaturistou tohoto období a jehož karikatury uchvacovaly silou a dramatičností. Mezi významné časopisy patřily také mnichovský *Fliegende Blätter* založený 1844. Tento časopis inspiroval mnohé české karikaturisty, protože v tomto čase v Mnichově žila, studovala a tvořila početná česká umělecká komunita. Výrazným přispěvatelem do *Fliegende Blätter* byl velký německý karikaturista Wilhelm Busch. Do dějin karikatury také promluvil anglický časopis *Punch*, který byl založen v roce 1841.⁷⁷

⁷⁵ GOMBRICH, Ernst Hans. *Umění a iluze*. Praha: Odeon, 1985, s. 387.

⁷⁶ ŠVEHLA, Jaroslav. *Česká karikatura v XIX.století*. Praha, 1941, s. 10.

⁷⁷ ŠVEHLA, Jaroslav. *Česká karikatura v XIX.století*. Praha, 1941, s. 10.

Ve 20. století se karikatura stala standardním žurnalistickým žánrem. V karikatuře se odrážely moderní výtvarné styly, neboť stejně jako v modernismu využívala netradiční způsoby zobrazování. Nemálo slavných malířů té doby bylo současně karikaturisty.⁷⁸ V tomto století se karikatura stává také součástí oficiální propagandy jednotlivých zemí bojujících v obou světových válkách. V poválečném období je karikatura využívána v ideologickém boji ve studené válce.

I v dnešní době je karikatura stále živý obor, kterému prospívá zkratkovitost současných médií. Karikatura se vyvinula v respektovaný obor v rámci výtvarného umění i z pohledu žurnalistického. Téměř všechny respektované deníky a časopisy mají na svých stránkách vymezený prostor, kde karikatura ostře glosuje současné dění. Karikaturistický styl dokáže dotvářet celkový charakter konkrétního listu. Originální a invencí obdaření karikaturisté jsou vydavateli ceněni a rozhodně tomuto žánru nehrozí v 21. století zánik či úpadek.

2.3.3. Karikatura v českých zemích

Karikatura v českých zemích má také svoji dlouhou tradici. Ve středověku se objevovala v iluminovaných rukopisech a starých tiscích, popřípadě ve formě chrličů a hlavic sloupů. Husitské hnutí přineslo nové prvky při zobrazování neřestí zpustlých mnichů či pokryteckých kněží a vyšších církevních hodnostářů.⁷⁹

Doba pobělohorská nepřála příliš rozvoji jakéhokoliv kritického žánru. Takže kromě protireformační kampaně namířené proti již tak zdecimované evangelické komunitě se mnoho satirických textů a karikatur na území českých zemí nevyskytovalo. Až 19. století umožnilo výrazněji se prosadit kritickým názorům. Česká karikatura se ovšem vyvíjela v jiných podmínkách než karikatura německá, francouzská či anglická. V době rozkvětu karikatury v zemích jí zaslíbených se v našich krajích začínají teprve objevovat nesmělé pokusy o satirickou kresbu. Prvním humoristickým časopisem v českých zemích byl *Paleček*, založený v roce 1841 Františkem Rubešem. Karikatury ovšem byly povětšinou dílem anonymních autorů a jejich umělecká hodnota byla nevalná. Důležitým počinem byla kniha Engelberta Seibertze, která byla tvořena karikaturami umělců a intelektuálů, kteří se scházeli na neformálních setkáních v sídle hraběte Františka Thuna v letech 1842-1943.⁸⁰

Obsahově i umělecky zajímavějším časopisem, než byl předchůdce *Paleček*, byl *Šotek* (založený 1849). Ostatně jeho vydavatelem byl Karel Havlíček Borovský. Borovský byl

⁷⁸ PYTLÍK, Radko. *Český kreslený humor XX.století*. Praha: Odeon, 1988, s. 7.

⁷⁹ HOFFMEISTER, Adolf. *Sto let české karikatury*. Praha: SNKLHU, 1955, s. 19.

⁸⁰ CHROBÁK, Ondřej; WINTER, Tomáš. *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 9.

vynikajícím novinářem a tak se o psané slovo staral sám. Jako kreslíře se mu podařilo získat mladého a nadějného studenta práv H. S. Pinkase. Pinkas po absolvování práv navštěvoval pražskou malířskou Akademii a později přesídlil do Mnichova a Paříže, kde zdokonaloval svůj talent. Jiným výrazným českým autorem 19. století byl Karel Purkyně, který se výrazně prosadil zejména v 60. letech v obnoveném časopise *Brejle*. Konečně celá 60. léta znamenala druhou vlnu snah o vyrovnání se zahraničním vzorům na poli humoristických časopisů a karikatury samotné. Souviselo to s emancipací české politické reprezentace, která začala více prosazovat a hájit národní zájmy v rámci habsburské monarchie a vymezovat se proti Němcům v Čechách. V tomto období začali tvořit své karikatury Mikoláš Aleš či František Kolár, kteří publikovali svá díla nejprve v obnoveném *Palečku*, později v *Arbesových Humoristických listech* či Herrmannově *Švandovi dudákovi*. V letech osmdesátých už měla česká karikatura dobrý zvuk, alespoň ve středoevropském regionu patřila k těm lepším. Námětově i technicky se již může rovnat se zahraničními vzory. Nebylo tedy divu, že nejvýraznější tuzemští autoři publikovali svoji tvorbu i v zahraničních periodikách. Kolárovy kresby vycházely například v záhřebském listu *Naše gore list* či v budapešťském *Zmaji*. Do vídeňského *Wiener Caricaturen* zase přispíval Karel Krejčík. Velikou osobnost získala česká karikatura v osobě Karla Václava Klíče. Student pražské malířské Akademie, který po přestěhování do Brna zde začal vydávat *Veselé listy*, v kterých publikoval své i cizí karikatury. Kvalitní práce mu zjedнала respekt i v zahraničí a Klíč spolupracoval s řadou cizích časopisů, jako byly budapešťský *Borzsem Janko* či vídeňský *Der Froh*. Později, když se přesunul do Vídně, začal vydávat svůj humoristický časopis *Die humoristische Blätter*.

V 80. letech 19. století dosáhl vysoké úrovně již zmíněný list *Švanda dudák*. Tento list, kde působil v úloze redaktora Ignát Herrmann, získal ke spolupráci například i mladého Ludřka Marolda, který po vyloučení z pražské akademie přešel do akademie mnichovské, kde si vydobyl velkého uznání a později mu dokonce slavný časopis *Fliegende Blätter* vydal celé album jeho příspěvků.⁸¹

Jiní autoři, kteří hodnotí karikaturu více ze stylového hlediska, považují za zakladatele české karikatury Františka Gellnera⁸². Gellner byl autodidakt, který svůj přirozený talent

⁸¹ ŠVEHLA, Jaroslav. *Česká karikatura v XIX.století*. Praha, 1941, s. 10-28.

⁸² **Gellner, František** (1881 –1914) Pobýval v Paříži kde karikaturami přispíval do časopisů *Le Rire* a *Les Temps Nouveaux*. Po návratu do vlasti přispíval do *Večerů*, přílohy *Lidových novin*. Dále spolupracoval s Ladovým časopisem *Karikatury*, *Nový kult*, *Šibenička* atd. Byl nejen karikaturistou a kreslířem, ale také nadaným básníkem a prozaikem. In: CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 118.

doplňoval inspirací od zahraničních autorů, převážně příspěvatelů časopisu *Simplicissimus*.⁸³ Gellner, původně kreslíř, si osvojil techniku karikatury během pobytu v Drážďanech a Paříži. Začal jako první český karikaturista využívat prvek výrazné stylizace těžící z neproporcionálního vyobrazování postav v kombinaci se zasazováním do netypických či předimenzovaných kulis.⁸⁴ Gellnerovo dílo mohlo dosáhnout ještě většího vřelého ohlasu, kdyby nepadl na bojišti světové války. Nemohl se tak účastnit období, které bylo pro českou karikaturu zlatým věkem. Zapsal se ovšem do dějin karikatury jako inspirační zdroj dalších generací.

Rok 1918 přinesl českému tisku nevídanou volnost. V novém státě vzniklo nepřeberné množství nových periodik. Československo se díky příznivým podmínkám přejícím kulturnímu rozvoji stalo alespoň ve středoevropském kontextu nositelem kulturního vývoje regionu. V karikatuře se uplatnila vedle Gellnerových soupeřů (Josef Lada, Zdeněk Kratochvíl či V. H. Brunner) také nová jména, jako například Josef Čapek, Otakar Mrkvička a František Bidlo. Nastupující generace karikaturistů byla spojena s levicovou avantgardou. Mezi karikaturisty hlásící se k proletářskému umění patřili Antonín Pelc, František Muzika, Adolf Hoffmeister či Lev Haas. Na poli sportovní karikatury se vyjímal Ondřej Sekora.⁸⁵

Kromě uvolněných poměrů z hlediska cenzury přinesl vznik samostatného státu karikaturistům další změny, i tentokrát veskrze pozitivní. Zatímco v předválečné době publikovali autoři své karikatury převážně ve specializovaných humoristických časopisech, tak po změně poměrů publikovali nejen v časopisech veškerého zaměření, ale i v denním tisku. To bylo způsobeno nejen uvolněnými poměry, ale i tuhým konkurenčním bojem o čtenáře. Mohlo se tak například stát, že Josef Lada v *Rovnosti*⁸⁶ kritizoval vlastníky *Lidových novin*, přičemž v té době byl již příspěvatelům do toho listu.⁸⁷

Průkopníkem v angažování karikaturistů byly právě *Lidové noviny*. V roce 1920 začaly v *Lidových novinách* pravidelně a na stejném místě vycházet ukázky původní české karikatury. Podařilo se jim získat ke spolupráci ta nejlepší jména v oboru, namátkou uvedu zmíněného Josefa Ladu, Ondřeje Sekoru, Františka Muziku a Adolfa Hoffmeistera. Jejich

⁸³ *Simplicissimus* byl německý satirický ilustrovaný časopis (1896-1942). Na jeho obsahu spolupracovali významní němečtí spisovatelé a ilustrátoři, např. T. T. Heine. Po roce 1933 vycházel mimo Německo. In: CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 106.

⁸⁴ Tamtéž. s. 19.

⁸⁵ PYTLÍK, Radko. *Český kreslený humor XX.století*. Praha: Odeon, 1988, s. 31-45.

⁸⁶ *Rovnost* byl deník Komunistické strany, který vycházel v Brně. In: KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky, díl 1 – 3*. Praha: Libri, 2000, s. 330.

⁸⁷ CHROBÁK, Ondřej; WINTER, Tomáš (ed.). *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 105.

příkladu následovaly rychle další deníky, jako například *Národní osvobození* s karikaturami Václava Špály a *České slovo* s obrázky od Antonína Pelce a Josefa Lady.⁸⁸

Z řady humoristických a satirických časopisů té doby stojí určitě za připomenutí týdeník *Simplicus*, který byl založen kreslíři uprchlými z Německa před nacisty. Byl pokračovatelem proslulého časopisu *Simplicissimus* a na jeho vydávání se podílelo množství českých autorů, například F. Bidlo, A. Pelc, B. Taussig. Jeho vydávání nemělo dlouhého trvání, přesně to bylo třicet tři čísel, ale po umělecké stránce se jednalo o unikátní počín a to zejména díky velmi vysoké úrovni kreseb. Časopis se profiloval ostře protinacisticky.⁸⁹

Obsahový úpadek potkal karikaturu v čase druhé republiky a protektorátu. Postarala se o to cenzura, a to zvláště s nástupem Reinharda Heydricha na post zastupujícího říšského protektora. Takovému stavu se ale nevyhnul žádný z kulturních oborů v okupované zemi. Na jaře 1940 se v pražském Mánesu konala výstava s názvem *Politická karikatura – vedoucí němečtí kreslíři současnosti vystavují*, kde byla představena tvorba předních německých autorů, kteří se nedostali do rozporu s tamním režimem. Paradoxně mezi nimi bylo i několik bývalých přispěvatelů *Simplicissimusu*, kteří však včas s časopisem ukončili spolupráci. V katalogovém úvodu k výstavě byla vysvětlena úloha politické karikatury v „Nové Evropě“ a při prezentaci výstavy v tisku byla zmíněno i zásadní vymezení se proti karikatuře z éry první republiky.

Mezi českými kreslíři se našlo několik jedinců, kteří bezostyšně spolupracovali s okupačními orgány a vstoupili do služeb nacistického režimu. Nejznámější osobou v tomto směru byl Karel Rélink.⁹⁰ Výstava s jeho tvorbou z jara 1942 byla patrně největší přehlídkou antisemitské propagandy, která se na území protektorátu odehrála. Antisemitské a později protibolševické karikatury byly součástí legálního tisku. V prezentaci takových karikatur ovšem vynikaly zejména pronacistické listy typu *Arijský boj*, *Vlajka* a *Štít národa*. Vedle zmíněného Rélinka byly známé i kresby Jana Tully. Obecně ovšem platí, že tyto autoři by se za normálních poměrů velice těžko prosazovali a v podpoře nacistického režimu viděli jedinou možnost, jak se zviditelnit.⁹¹

⁸⁸ Tamtéž. s. 106.

⁸⁹ HOFFMEISTER, Adolf. *Sto let české karikatury*. Praha: SNKLHU, 1955, s. 66.

⁹⁰ **Rélink, Karel** (1880–1945) byl český akademický malíř, spisovatel a publicista. Po vystudování výtvarné akademie v Praze působil jako knižní ilustrátor v Čechách i v zahraničí. Nakreslil rovněž řadu protižidovských karikatur, které vycházely časopisecky (např. ve *Vlajce*), ilustroval také knihy dalších protižidovských autorů a vydal i několik vlastních sbírek karikatur. In: TOMEŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století. Díl III.: Q-Ž*. Vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999, 112. s.

⁹¹ VEČEŘA, Pavel. Židé a antisemitismus na stránkách vybraných českých deníků v letech 1939–1945. In: *Média a realita 2002. Sborník prací Katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS. Masarykova univerzita Brno*, s. 114.

Většina karikaturistů byla v meziválečném období spojena s levicí, a proto nemohli publikovat nebo byli jinak perzekuováni. Některým se podařilo včas emigrovat, jiní to štěstí neměli a skončili v nacistickém vězení nebo koncentračních táborech. Mezi ty, kteří válku nepřežili, patřili Josef Čapek a František Bidlo. Veznění se nevyhnuli Ondřej Sekora a Lev Hass. Vývoj české karikatury se tak přenesl za hranice, konkrétně do Velké Británie a zejména USA. Ve Velké Británii tvořil pro potřeby armádního periodika *Naše noviny* Zdeněk Kolařík. V Anglii kreslili také Stephen (vlastním jménem S. Rotha) a Waltr Trier. Mezi ty, kteří odešli do ciziny, patřili i Pelc s Hoffmeisterem, již se uchýlili do USA, kde tvořili protinacistické letáky a tak vedli svůj boj s okupanty. Právě tyto dva se stali nejvýznamnějšími představiteli československé válečné karikatury. Podařilo se jim prosadit v tvrdé konkurenci tamních kreslířů a kromě krajanských listů publikovali i v renomovaných periodikách jako *The Nation* či *New York Times*. Hoffmeister se kromě toho také věnoval teoretické činnosti a v USA napsal knihu *Sto let české karikatury*.⁹²

Poválečné období čerpalo z vysoké úrovně meziválečné karikatury. Autoři se po letech strávených v protektorátní izolaci vrhli do práce. Nadšení z nově nabyté svobody se projevilo ve všech uměleckých směrech. Odrazilo se i v karikatuře, která z vděčnosti vůči Sovětskému svazu a frustraci z mnichovské krize silně stranila levici. Stylově nebyla karikatura omezována, pouze obsah a předmět karikatur byl limitován dohodami politických stran NF. Protože bylo povoleno vydávání pouze tisku stran sdružených v NF, kritické ostří karikatury dopadalo pouze na některá témata a jiná byla opomíjena. Celkově byla karikatura ovlivněna politickým zaměřením listů, v nichž byla publikována. Takže idea tisku sloužícímu ve prospěch obnovy válkou zdevastované republiky se nenaplnila.⁹³

Komunistický převrat přinesl pro karikaturu nový obsah. I když nové směřování karikatury začalo ještě před únorovými událostmi. Už v roce 1947 se konala na Slovanském ostrově výstava nazvaná *Obrazy národních umělců Sovětského svazu*, kde byly prezentovány práce A. Garasimova, S. Garasimova či A. Plastova. Tato výstava představila místním autorům i publiku podobu angažovaného stalinského socialistického realismu v malbě. O rok později již tvůrci nové kulturní politiky pracovali s veškerým uměním, tedy i karikaturou, jako s jedním z mnoha prostředků dosažení vítězství socialismu.⁹⁴ Socialistický realismus byl přísně podřízen komunistické ideologii a jeho cílem bylo spojit propagandu a umění. Inspiraci

⁹² Tamtéž. Strana 71.

⁹³ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 210. Strana 117.

⁹⁴ CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 89.

čerpal logicky ze sovětského vzoru, méně už od levicových směrů předválečného Československa. Proti některým, jako například avantgardě, se přímo vymezoval, protože byla tehdejšími ideology považována za dekadentní a málo angažovanou.⁹⁵ Jakýsi návod, jak vyhovět požadavkům socialistického realismu v karikatuře, se objevil v časopise *Výtvarné umění*.⁹⁶ Časopis otiskoval články sovětských teoretiků umění, které se dotýkaly i karikatury. Formulace ovšem byly dosti vágní a jejich aplikace do tvůrčích metod tak byla dosti komplikovaná.⁹⁷ Platformou pro angažovanou kresbu se stalo *Rudé právo* a také satirický časopis *Dikobraz*.⁹⁸ Právě *Dikobraz* jako jediný satirický časopis reprezentoval vývoj karikatury. Mezi přispěvatele patřila špička tehdejší tuzemské karikatury, do které bezesporu patřili Hoffmeister, Sekora, Pelc a Mrkvička, ale také nová autorská generace reprezentovaná Evženem Seyčkem, Arnoštem Paderlíkem, Lvem Hassem či Kamilem Lhotákem. Karikatura byla oproti jiným výtvarným oborům ve výhodě pro svou levicovou angažovanost v meziválečném období. Přesto i karikaturisté museli přehodnotit své tvůrčí postupy. Z nové generace znamenitě vstřebal požadavky nové doby Lev Hass, jehož angažovanost podpořila i hrůzná zkušenost z terezínského ghetta, kde byl během války vězněn. Ze starších autorů si s novými potřebami doby skvěle poradili například Zdeněk Kratochvíl i zmiňovaný Pelc s Hoffmeisterem.⁹⁹

K vymanění z přísně ideologického pojetí karikatury přispělo tání v 60. letech. V tomto období se objevují na scéně nová jména, například Vladimír Renčín, Vladimír Jiránek či autorská dvojice Švandrlík a Neprakta (vlastním jménem Jiří Winter).¹⁰⁰ Situace současné karikatury paradoxně nezažívá zlaté časy, jak by se mohlo dle příkladu meziválečné karikatury zdát. Není pod kuratelou tuhé cenzury, ani se výrazně nezměnil vkus čtenářů. Patrně je to tím, že čeští politici jsou sami sobě karikaturami. Ovšem i mezi současnými karikaturisty existují výjimky. Mezi mohykány české kreslené satiry mohu uvést

⁹⁵ MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. Strana 238.

⁹⁶ Časopis začal vydávat v roce 1950 Svaz československých výtvarných umělců, na konci 50. a po celá 60. léta patřil k důležitým výtvarným periodikům informujícím o současných proudech v umění. In: BREGANTOVÁ, Polana. *Dějiny českého výtvarného umění*. Díl 5. 1939/1958. Praha: Academia, 2005, s. 321.

⁹⁷ CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 90.

⁹⁸ *Dikobraz* byl satirický týdeník, který začal vycházet v roce 1945. Navazoval na meziválečný satirický časopis Trn. Již od svého vzniku silně podporoval politiku KSČ. Na jeho stránkách byly tištěny kreslené vtipy a humorné texty, které reagovaly na politický vývoj. Po roce 1948 se stal jediným satirickým časopisem, který vycházel v českých zemích. In: PYTLÍK, Radko. *Malá encyklopedie českého humoru*. Praha: Československý spisovatel, 1982. Strana 38.

⁹⁹ CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu: Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 89–92.

¹⁰⁰ PYTLÍK, Radko. *Český kreslený humor XX.století*. Praha: Odeon, 1988. s. 77–87.

Štěpána Mareše, který se do povědomí zapsal jako autor nekonečného seriálu otiskovaném v časopise *Reflex*, Josefa Blechu¹⁰¹ a Pavla Reisenauera z *Respektu*.¹⁰²

2.4 Svobodné slovo

2.4.1 Stručná historie ČSNS

Svobodné slovo, jako tiskový orgán Československé strany národně socialistické (dále ČSNS)¹⁰³, bylo úzce spjato s touto stranou. Strana samotná byla ustanovena na jaře roku 1897 a ve svém programu od počátku hledala rovnováhu mezi řešením otázek sociálních a národnostních.¹⁰⁴ Od prvních okamžiků se při vzniku strany angažoval Václav Jaroslav Klofáč¹⁰⁵, který se také stal jejím prvním předsedou. Impulsem pro založení strany bylo protistátoprávní prohlášení českých sociálně demokratických poslanců rakouské říšské rady.¹⁰⁶ Důležitým mezníkem z pohledu vývoje strany byl rok 1907. V tomto roce bylo v Rakousku-Uhersku prvně zavedeno všeobecné volební právo. V rámci předvolebního boje se spojili národní socialisté, státoprávní radikálové a radikální pokrokaři v koalici s názvem Česká státoprávní demokracie. Strana se chystala do předvolebního boje i založením nového deníku, *Českého slova*, který začal vycházet 1.3.1907.¹⁰⁷ Strana při zisku 10%, i díky novému tiskovému orgánu, získala devět poslanců v říšské radě.¹⁰⁸ Po vzniku Československé republiky se ČSNS stala vládní stranou. Ve vládní koalici strana setrvala až do roku 1926, kdy společně se sociálními demokraty odešli národní socialisté do opozice. V tomto roce došlo ve straně, alespoň v jejím meziválečném údobí, k největší krizi. Jiří Stříbrný získal velký vliv, což nelibě nesl předseda Klofáč. V ohrožení jednajícím předseda Klofáč nakonec díky nemalé

¹⁰¹ **Blecha, Pavel** (*1952) je dnes patrně světově nejuznávanější český karikaturista. Jeho karikatury byly otištěny například v The New York Times Book Review či v elitním magazínu The New Yorker. In: ČECHLOVKSÁ, Magdalena. *HH.IHNED.CZ* [online]. 28. 12. 2007 [cit. 2011-04-17]. Politické obludy a svoboda člověka. Dostupné z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-22673730>>.

¹⁰² ČECHLOVKSÁ, Magdalena. *HH.IHNED.CZ* [online]. 28. 12. 2007 [cit. 2011-04-17]. Politické obludy a svoboda člověka. Dostupné z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-22673730>>.

¹⁰³ Strana, zejména v počátcích své existence, měnila často svůj název. První oficiální název zněl Strana národního dělnictva Českoslovanského. V roce 1898 se strana přejmenovala na Národně sociální stranu v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Dolních a Horních Rakousích. Tento dlouhý název byl v roce 1902 změněn na Českou stranu národně sociální. Po roce 1918 se název pozměnil na Československou stranu socialistickou. Po odchodu Jiřího Stříbrného se název ustálil na znění Československá strana národně socialistická, pod kterým byla roku 1945 obnovena, když před tím v roce 1938 zanikla vstupem do Strany národní jednoty. In: VYKOUPILOV, Libor. *Jiří Stříbrný*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Matice moravská, 2003, s. 18.

¹⁰⁴ KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948*. Brno: Doplněk, 2002, s. 14.

¹⁰⁵ **Klofáč, Václav Jaroslav** (1868-1942) původně mladočeský redaktor a politik, který se významně podílel na založení Československé strany národně socialistické. Byl předsedou strany v letech 1897 – 1938. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha: Martin Hodný, 1991, s. 43.

¹⁰⁶ Tamtéž. s. 43.

¹⁰⁷ KREČMER, Josef: *Václav Klofáč a jeho národní socialismus*. Praha: Adonai, 2000. Strana 73.

¹⁰⁸ KLÁTIL, František. *Republika nad stranami*. Praha: Melantrich, 1992, s. 50.

pomoci E. Beneše¹⁰⁹ mocenský souboj se Stříbrným vyhrál a na mimořádném sjezdu strany v září téhož roku dosáhl Stříbrného vyloučení.¹¹⁰ Strana se v roce 1929 vrátila do vládní koalice a setrvala zde až do neblahého roku 1938, kdy zanikla vstupem do Strany národní jednoty¹¹¹. Část členstva ovšem odmítla vstoupit do Strany národní jednoty a raději odešla z veřejného života, či zůstala činná mimo tento politický subjekt. Během nacistické okupace se celá řada členů ČSNS aktivně zapojila do domácího i zahraničního odboje. Jakožto strana E. Beneše byli pod velkým dohledem německých orgánů a nemálo jich skončilo v nacistických věznicích, či dokonce popravištích.¹¹²

Řada členů strany, kterým se podařilo uprchnout z okupované vlasti, byla politicky aktivní i v zahraničí. Většina národních socialistů, již odešli do zahraničí a podíleli se tam na odboji, se usídlila ve Velké Británii. Mezi nejznámější představitele strany patřili ministři zahraniční vlády a několik členů Státní rady¹¹³. Byli to především Hubert Ripka, Jaroslav Stránský¹¹⁴, Josef David¹¹⁵ či Prokop Drtina¹¹⁶. Téma obnovení strany se mezi představiteli národních socialistů dostalo na pořad dne až v roce 1943 a souviselo s výsledky rozhovorů, které vedl Beneš v Moskvě se sovětskými činiteli a představiteli KSČ.¹¹⁷ Z výsledků jednání jasně vyplynulo, že poválečné uspořádání Československa bude jiné, než Beneš a potažmo okruh jeho spolupracovníků zamýšlel. Prim v něm měli hrát především komunisté, kteří měli být vůdčí silou v nově se utvářejícím politickém seskupení Národní fronta. K faktickému

¹⁰⁹ Edvard Beneš byl členem ČSNS od roku 1923. In: VYKOUPIĽ, Libor. *Jiří Stříbrný*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Matice moravská, 2003, s.18.

¹¹⁰ KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948*. Brno : Doplněk, 2002, s. 21.

¹¹¹ *Strana národní jednoty* bylo české politické uskupení z období československé druhé republiky. Politicky směřovala k nacionálně orientovanému autoritativnímu režimu. Předsedou byl Rudolf Beran. In: VYKOUPIĽ, Libor. *Jiří Stříbrný*. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Matice moravská, 2003, s. 210.

¹¹² KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948*. Brno : Doplněk, 2002, s. 24.

¹¹³ Československá státní rada - poradní sbor prezidenta republiky a pomocný kontrolní orgán, který byl v roce 1940 ustanoven v Londýně. Členy byli zástupci politických stran v emigraci. In: CHURAN, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Díl 1.: A-M*. Praha: Libri, 1998, s. 51

¹¹⁴ **Stránský, Jaroslav** (1884-1973) vydavatel Lidových novin. Po vzniku republiky byl činný v politice. Založil Národní stranu práce, která se posléze spojila s národními socialisty. V roce 1939 emigroval do Velké Británie, kde se stal ministrem spravedlnosti. 1945-1948 byl členem předsednictva ČSNS a poslancem Prozatímního Národního shromáždění, poté Ústavodárného. V poválečných vládách byl postupně ministrem spravedlnosti, náměstkem předsedy vlády a ministrem školství a osvěty. Po únoru 1948 emigroval. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 63.

¹¹⁵ **David, Josef** (1884-1968) během 2. světové války působil v londýnském exilu, konkrétně ve Státní radě. 1945 se stal poslancem Prozatímního Národního shromáždění, až do roku 1948 byl zároveň členem předsednictva Čs. strany národně socialistické. Po únoru 1948 dále působil v Čs. straně socialistické. HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 21.

¹¹⁶ **Drtina, Prokop** (1900-1980) blízký spolupracovník E.Beneše. V letech 1939 - 1940. spoluzakladatel odbojové organizace Politické ústředí. Poté emigroval do Velké Británie. V letech 1945-1948 byl členem předsednictva Čs. strany nár. socialistické, od listopadu 1945 do února 1948 zároveň ministrem spravedlnosti. Po převratu v roce 1948 byl zatčen a odsouzen za velezradu k 15 letům vězení. Amnestii dostal až v roce 1960. Ke konci svého života podepsal Chartu 1977. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 23.

¹¹⁷ KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948*. Brno : Doplněk, 2002, s. 29.

obnovení strany došlo 11. května 1945 při setkání domácích a zahraničních představitelů strany. Na tomto setkání došlo k ustanovení Revolučního předsednictva strany a revolučního výkonného výboru. Do čela předsednictva byla dočasně jmenována Františka Zemínová¹¹⁸, která 17. května 1945 tuto funkci předala z koncentračního tábora se navracejícímu Petru Zenklovi¹¹⁹. Na základě Košického vládního programu se stala ČSNS součástí Národní fronty, kde představovala spolu s Československou stranou lidovou nejvýraznější vnitrokoaliční opozici proti narůstajícímu vlivu komunistů. Do voleb v roce 1946 šla strana s cílem vystřídat KSČ na postu nejsilnější strany, tento záměr ovšem nevyšel a ČSNS se musela s výsledkem 18,37 % spokojit s druhým místem. Pro narůstající spory v Národní frontě se dostávala do stále větších sporů s komunisty. Tyto spory vyvrcholily v roce 1948 únorovou krizí. ČSNS iniciovala demisi demokratických ministrů, což nebylo příliš taktické a komunisté toho beze zbytku využili. Po únorovém převratu byla tzv. obrozena (zbavena protikomunisticky orientovaných představitelů) a jako Československá strana socialistická sehrála až do roku 1989 úlohu loutkové strany komunistů jako součást Národní fronty.¹²⁰ Souběžně od roku 1948 existovala exilová Československá národně socialistická strana. Jejím předsedou byl až do své smrti Petr Zenkl.¹²¹

2.4.2. Historie Svobodného slova.

Svobodné slovo začalo vycházet v roce 1907 a tištěno bylo v Tiskárně národně sociálního dělnictva. Již od počátku byl list vydáván jako ústřední deník národních socialistů. Tehdy ovšem ještě pod názvem *České slovo*. Důvody přejmenování jsou uvedeny v předchozím textu. O vznik titulu se velkou měrou zasadil Jaroslav Šalda. Šalda byl pokladníkem ČSNS a od roku 1905 také účetním Tiskárny národně sociálního dělnictva. Toto tiskařské družstvo bylo založeno v roce 1898 a v roce 1910 přijalo název Melantrich. V roce 1925 se Šalda stal generálním ředitelem a mohl tak uskutečňovat své další záměry. Šalda díky svému talentu vytvořil z Melantrichu, zejména v jeho meziválečné éře, vydavatelský dům evropské úrovně. Zatímco v ostatních tiskových orgánech si politické strany udržovaly

¹¹⁸ **Zemínová, Františka** (1882-1962) vstoupila do ČSNS již v době jejího vzniku 1897 a byla představitelkou ženského hnutí strany. Během 1. i 2. světové války se aktivně účastnila domácího odboje. V letech 1945-1948 působila ve funkci místopředsedkyně strany a zároveň byla poslankyní v Národním shromáždění. In: TOMEŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století. Díl III.: Q-Ž*. Vyd. 1. Praha, Litomyšl : Paseka, 1999, s. 561.

¹¹⁹ **Zenkl, Petr** (1884-1975) byl v letech 1936-1938 místopředsedou ČSNS. V letech 1937-1939 vykonával funkci primátora Prahy. Během 2. světové války byl vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. Předsedou Čs. strany nár. soc. 1945 -1948. Po převratu v roce 1948 emigroval. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 77.

¹²⁰ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 284-302.

¹²¹ HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 77.

silný vliv, Melantrich se díky ekonomických úspěchům osamostatnil a v jistých ohledech se samotná strana dostala do závislosti na vydavatelství.¹²² Ve funkci ředitele přečkal i německou okupaci. V roce 1945 byl penzionován a nahrazen Juliem Firtem.¹²³ Kromě zmíněného *Českého slova* vycházely v Melantrichu další deníky jako *A-Zet*, *Večerní České slovo*, *Telegraf*, *Moravské slovo* atd., týdeníky *Pražský ilustrovaný zpravodaj*, *Hvězda*, *Mladý hlasatel*, *Ahoj*. Celkově produkoval Melantrich ve 30. letech 11 deníků, okolo 60 regionálních týdeníků a přes 100 dalších titulů.¹²⁴ Šalda také prosadil, aby Melantrich začal kromě novin a časopisů vydávat knihy, prodávat gramofonové desky či produkovat filmy.¹²⁵ *České slovo* muselo již od počátku překonávat některé těžkosti. Tyto nesnáze pramenily jak z vnitřních rozporů ve straně, tak i ze zásahů rakouských úřadů. Vydavatelem *Českého slova* byl Klofáč, který se z důvodu sporu se Šaldou rozhodl v roce 1909 přesunout vydávání listu do tiskárny Zlatá husa. V roce 1912 se ovšem tisk deníku opět vrátil do Melantrichu. Výsledkem tehdy byla značná finanční ztráta jak pro nakladatelství, tak i pro stranickou kasu.¹²⁶ Překážky kladené rakouskými úřady zesílily po vypuknutí 1. světové války, kdy bylo vydávání listu pro jasné antimilitaristické ladění zakázáno. Pro list byl sice zvolen nový název *Nové slovo*, ale i tak byl deník v květnu 1915 zakázán. Tato opatření souvisela s tažením úřadů proti národním socialistům. Mnoho straníků, včetně předsedy strany Klofáče, bylo uvězněno.¹²⁷ K obnovení listu došlo 15. 10. 1918. Vydavatelem byl opět V. J. Klofáč a odpovědným redaktorem se stal Jiří Stříbrný. Tisk zajišťoval Melantrich, který byl také vlastníkem listu. Deník se přihlásil k idejím vzniku nového státu.¹²⁸

Meziválečné údobí znamenalo pro *České slovo* období rozkvětu. Tisku národních socialistů, jakožto vládní, či alespoň parlamentní státotvorné straně, nebyly kladeny výrazné překážky ze strany státu. Díky značné suverenitě Melantrichu se listu nedotýkaly ani vnitrostranícké půtky. V redakci pracovaly významné osobnosti československé žurnalistiky jako například Jiří Pichl¹²⁹, Karel Zdeněk Klíma¹³⁰, Ivan Herben¹³¹ či Josef Hora¹³². *Večerní*

¹²² KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 48.

¹²³ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. s. 206.

¹²⁴ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 48.

¹²⁵ FEJLEK, Vojtěch. *Melantrich 1898–1998*, Melantrich, Praha 1998, s. 13.

¹²⁶ ŠALDA, Jaroslav. *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace*. Praha: Eva, 2001, s. 51.

¹²⁷ FEJLEK, Vojtěch. *Melantrich 1898–1998*, Melantrich, Praha 1998, s. 14.

¹²⁸ ŠALDA, Jaroslav. *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace*. Praha: Eva, 2001, s. 66.

¹²⁹ **Pichl, Jiří** (1872 -1952) byl novinář a politik. V roce 1907 se podílel na vzniku *Českého slova* a později se stal odpovědným redaktorem tohoto deníku. Vrcholem jeho politické kariéry bylo zvolení do senátu Národním shromáždění v roce 1925, kde vytrval až do roku 1939. Patřil mezi ty národní socialisty, kteří v roce 1939

České slovo bylo s nákladem půl milionu výtisků nejčtenější večerník. Podobně na tom bylo i *České slovo* s nákladem přes 350 000 výtisků.¹³³

S koncem první republiky skončil i čas rozkvětu *Českého slova*. Pozitivní skutečností bylo, že se podařilo udržet Melantrich v českých rukou i po zřízení Protektorátu Čechy a Morava. J. Šalda prokázal nejen obchodní talent, ale i značnou diplomatickou zručnost. V podmínkách protektorátu to ovšem bylo maximum. Nepodařilo se mu již zabránit proniknutí aktivistickým novinářům do redakcí listu v Melantrichu vycházejících. Mezi nejznámější aktivisty patřil Karel Lažnovský¹³⁴, který pracoval přímo v redakci *Českého slova*.

2.4.3 Podoba obnoveného Svobodného slova v letech 1945 -1948

Svobodné slovo, stejně jako ostatní tiskoviny v osvobozené republice, bylo silně limitováno nedostatkem papíru. Z tohoto důvodu byl rozsah v prvním poválečném roce pouhé čtyři strany, cena byla stanovena na 1 Kčs.¹³⁵ Tato cena byla zachována až do ledna 1946, kdy byla navýšena na 1,50 Kčs. Později, v červnu téhož roku, byla cena u nedělního vydání zvýšena na 2 Kčs. Pozitivnější změna nastala v říjnu 1946, když se rozsah listu navýšil až na 8 stran. Poslední změna rozsahu ve sledovaném období proběhla mezi měsíci březen až červen roku 1947. Z důvodu opětovných potíží při distribuci novinového papíru muselo *Svobodné*

vstoupili do Strany národní jednoty. In: BLODIGOVÁ, Alexandra, et al. Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945. Praha : Matfyzpress, 2007, s. 99.

¹³⁰ **Klíma, Karel Zdeněk** (1883 -1942) byl žurnalista a člen protinacistického odboje. V letech 1927 – 1930 zastával funkci šéfredaktora Lidových novin. Stejnou funkci zastával mezi lety 1930 – 1939 v *Českém slově*. Jako účastník odboje byl v roce 1942 zatčen a umučen v Terezíně. In: BLODIGOVÁ, Alexandra, et al. Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945. Praha : Matfyzpress, 2007, s. 62.

¹³¹ **Herben, Ivan** (1900 - 1968) byl žurnalista. V meziválečném období byl redaktorem listů *Tribuna* a *České slovo* a také šéfredaktorem brněnské redakce *Lidových novin*. Po vypuknutí 2. sv. války se účastnil odboje a byl v letech 1940 – 1945 vězněn v koncentračním táboře. Po válce se stal šéfredaktorem *Svobodného slova*. Po únoru 1948 emigroval a angažoval se v rádiu Svobodná Evropa. In: TOMEŠ, Josef a kol. Český biografický slovník XX. století. Díl I.: A-J. Praha, Litomyšl : Paseka, 1999, s. 448.

¹³² **Hora, Josef** (1891 -1945) básník, kritik, prozaik a žurnalista. Začínal v *Právu lidu*. V letech 1920 - 1929 vedl kulturní rubriku *Rudého práva*. Po vyloučení z KSČ přešel do redakce *Českého slova*, kde působil do roku 1940. Poté se z důvodů nemoci stáhnul do ustraní. In: FORST, Vladimír, a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. 2/I. H-J. Praha : Academia, 1993, s. 23.

¹³³ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha : Portál, 2010, s. 49.

¹³⁴ **Lažnovský, Karel** (1906-1941) žurnalista. Mezi roky 1930 - 1938 působil jako redaktor regionálního nár. soc. tisku. V období protektorátu se stal jedním z představitelů nacistického aktivismu v čs. žurnalistice. Zemřel v roce 1941 po audienci u předsedy protektorátní vlády A. Eliáše. In: BLODIGOVÁ, Alexandra, et al. Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945. Praha : Matfyzpress, 2007, s. 75.

¹³⁵ První vydání *Osvobozeného Českého slova* mělo 2 stránky, stálo 50 haléřů a vyšlo 6. května. Bylo provizorně tištěno v Melantrichu a náklad byl 5000 výtisků. In: ŠALDA, Jaroslav. *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace*. Praha : Eva, 2001, s. 51.

slovo v uvedeném období snížit rozsah o deset stránek týdně.¹³⁶ Průměrný náklad byl 300 000 výtisků.¹³⁷

Po stránce obsahové byla podoba *Svobodného slova* ovlivněna skutečností, že se jednalo o tiskový orgán národních socialistů. Projevy významných osobností strany, jako byly například J. David, P. Zenkl a J. Stránský, byly otiskovány na přední straně. Velký prostor byl věnován sjezdům strany. Při konání sjezdu 10. prosince 1945 vyšlo zvláštní vydání *Svobodného slova* se speciální grafickou úpravou. Pro vnitřní potřebu strany sloužila rubrika *Hnutí strany národně socialistické*,¹³⁸ která měla funkci stranického věstníku s pokyny pro činovníky strany, což bylo důležité zvláště při obnovování strany v roce 1945. Důležitou úlohu měl deník při předvolebních kampaních, obzvláště v kampani před volbami roku 1946. Od roku 1946 se šéfredaktor účastnil schůzí strany, aby se redaktoři lépe orientovali v politice strany. *Svobodné slovo* plnilo úlohu tribuny národních socialistů a reprezentovalo názory strany široké veřejnosti. Bylo tedy v zájmu straníků, aby úroveň otiskovaných článků dosahovala alespoň předválečného stupně. Jak vyplívá z korespondence mezi redakcí a stranickým vedením, ale i na základně reakcí jednotlivých čtenářů, byla úroveň *Svobodného slova* častým cílem kritických hlasů. Kritika se dotýkala stylistické úrovně, formy s jakou redaktoři psali o událostech, ale i absence některých rubrik. Redakce se snažila odpovídat na všechny výtky a vysvětlovat příčiny nedostatků.¹³⁹ Spojení mezi *Svobodným slovem* a národními socialisty bylo také příčinou častých polemik mezi listem a tiskovými orgány ostatních stran. Nejčastěji se v listu objevovaly polemiky s *Rudým právem*, ale výjimkou nebyly ani reakce na články otištěné v sociálně demokratickém *Právu lidu*. Přestože všechny strany byly součástí NF, tak se jejich listy nevyvarovaly vzájemných invektiv. S rostoucí krizí v NF se tyto polemiky stávaly častějším úkazem.

Kromě rubrik a témat souvisejících s ČSNS se na stránkách listu objevovaly klasické rubriky. *Svobodné slovo* dávalo velký prostor informacím ze světa sportu. Tomuto tématu se věnovala nejprve samostatná rubrika *Tělovýchova a sport*, později mu byla vyhrazena poslední strana. Důležitou rubrikou byla ta s názvem *Hlídka našeho venkova*, která měla působit na příznivce neobnovené Agrární strany. V listě se objevila rubrika určena ženám a speciální rubriku měli i dětští čtenáři. V roce 1946 přibyl sloupek s informacemi o programech kin a divadel či sloupek určený živnostníkům. Elitním oborem každého listu jsou

¹³⁶ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha : Orbis, 1947, s. 32.

¹³⁷ Tamtéž. s. 24-28.

¹³⁸ Název rubriky byl ještě v roce 1945 zestručněn na Hnutí strany. Později byla rubrika přejmenována na Zprávy strany.

¹³⁹ Národní archiv, fond Archiv České strany národně sociální, kart. 105, Komise strany IV – 1946.

úvodníky. Ve *Svobodném slově* se úvodníky objevovaly již v prvních vydáních po obnovení listu. Autorem úplně prvního poválečného úvodníku byl tehdejší šéfredaktor Karel Nový¹⁴⁰ a referoval o návratu Edvarda Beneše do osvobozené Prahy. Dalšími autory úvodníků byli pozdější šéfredaktor Ivan Herben, redaktor František Klátíl a samozřejmě představitelé strany jako například Prokop Drtina a Petr Zenkl atd.

V letech 1945 až 1948 nastal pohyb i ve složení redakce. V prvních měsících po osvobození funkci šéfredaktora vykonával Karel Nový, kterého později vystřídal Ivan Herben, jenž ve funkci šéfredaktora zůstal až do roku 1948, kdy po únorovém převratu emigroval. Odpovědným redaktorem byl do jara 1946 František Meloun¹⁴¹, kterého vystřídal František Ročeň-Polavský¹⁴². Dalšími výraznými postavami na redaktorských postech byly František Klátíl¹⁴³, Václav Bolen¹⁴⁴ či Ivan Suk¹⁴⁵.

2.5 Práce

2.5.1 Historie ÚRO

Nově vzniklá Československá republika byla hospodářsky nejvyspělejším nástupnickým státem po zaniklém Rakousko-Uherském soustátí. Proto zde měly odborové organizace dlouhou tradici a to zejména v českých zemích, kde takové organizace vznikaly již v druhé polovině 19. století. Význam odborů se zvýšil po přijetí tzv. gentského systému, který přenesl povinnost vyplácet nezaměstnaným peněžitou podporu ze státních orgánů na

¹⁴⁰ **Nový, Karel** (1890 - 1980) byl žurnalista. Nejdříve pracoval v redakci Českého slova a později přešel do redakce Národní osvobození. V letech 1944 až 1945 byl vězněn v koncentračním táboře. Po osvobození se stal prvním šéfredaktorem Svobodného slova. Ve funkci zůstal čtyři měsíce, poté pracoval v listech *Práce* a Svobodné Československo. V 50. letech se stal šéfredaktorem Státního nakladatelství dětské literatury. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: 2002, Libri, s. 180.

¹⁴¹ **Meloun, František** (1907-1994) od roku 1927 byl redaktorem melantrišských listů. Aktivně se účastnil domácího odboje. V letech 1945-1946 pracoval jako odpovědný redaktor ve Svobodném slově. Po únoru 1948 odešel do exilu, kde působil v čs. vysílání ve Svobodné Evropě. V 70. letech vedl exilové České slovo v Mnichově. In: BLODIGOVÁ, Alexandra, et al. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha : Matfyzpress, 2007, s. 79 -80.

¹⁴² **Ročeň-Polavský, František** (1890-1958) dlouholetý pracovník redakce Českého slova. Po okupaci se aktivně podílel na odboji. Mimo jiné se podílel na tvorbě ilegálního časopisu *V boj*. Byl vězněn v nacistických věznicích. Po válce se stal redaktorem Svobodného slova. In: TOMĚŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století*. Díl II.: K-P. Vyd. 1. Praha, Litomyšl : Paseka, 1999, s.604.

¹⁴³ **Klátíl, František** (1905- 1972) byl politik a žurnalista. V 30. letech působil v listech *Melantrichu*. Po okupaci opustil republiku a vstoupil do čs. jednotek ve Francii a později ve Velké Británii. Po návratu do Československa pracoval jako redaktor ve Svobodném slově. V letech 1946 až 1948 byl zvolen poslancem Národního shromáždění za ČSNS. Po únoru 1948 odešel do exilu. KUNC, Jaroslav. *Kdy zemřeli...? 1937-1962*. Praha : Státní knihovna ČSSR, 1962, s. 109.

¹⁴⁴ **Bolen, Václav** (1887-1963) byl politik a novinář. Původně byl člen KSČ, ale v roce 1929 byl vyloučen a vstoupil do ČSNS. Byl redaktorem Českého slova a A-Zetu. V letech 1946 až 1948 byl zvolen poslancem Národního shromáždění za ČSNS. In: TOMĚŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století*. Díl I.: A-J. Praha, Litomyšl : Paseka, 1999, s. 115.

¹⁴⁵ **Suk, Ivan** (1901-1958), vlastním jménem Ivan Suchánek. Byl novinářem v Svobodném slově. Věnoval se také literární tvorbě. In: KUNC, Jaroslav. *Kdy zemřeli...? 1937-1962*. Praha : Státní knihovna ČSSR, 1962, s. 257.

odborové organizace.¹⁴⁶ Po vyhlášení protektorátu byly všechny odborové organizace sdruženy do dvou celostátních organizací, konkrétně Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOÚZ) a Ústředny veřejných zaměstnanců (ÚVZ), které sloužilo okupantům k motivaci i kontrole dělníků v obsazeném státě.¹⁴⁷ Přestože odbory podléhaly kontrole okupačních úřadů, dařilo se v jejich strukturách zakládat odborářům řadu ilegálních odbojových buněk. Od roku 1943 se tyto buňky začaly spojovat do Ústřední rady odborů (ÚRO).¹⁴⁸ Vyvrcholením ilegální činnosti odborářů byla účast vojenského štábu ÚRO na Pražském povstání v květnu 1945. Úloha vojenského štábu ÚRO spočívala v zakládání středisek odporu v průmyslových závodech. Již během těchto květnových událostí spatřila světlo světa první vydání deníku *Práce*. Po skončení války se ÚRO¹⁴⁹ stala právním nástupcem NOÚZ a ÚVZ.¹⁵⁰ V období mezi koncem války a převratem v únoru 1948 se odborové hnutí stalo důležitým politickým činitelem celostátního měřítko. Odbory si začaly nárokovat vliv v mnoha složkách veřejného života, kulturou počínaje a zákonodárnou iniciativou konče. Rostoucí úloha odborů ve státě neunikla pozornosti politických stran. Zatímco národně socialistická strana a lidovci požadovali v odborech princip paritního zastoupení, komunisté a sociální demokraté takový systém odmítali jako „zpartajnění“ a útok na odborovou jednotu.¹⁵¹ Ovšem přes deklarovanou nadstranickost se odbory dostaly do vlivu komunistů. Ti se snažili posilovat svůj vliv v odborech personální politikou a změnami ve struktuře ÚRO. Po nástupu A. Zápotockého do čela ÚRO v létě 1945 tyto tendence ještě zesílily. Oproti meziválečné podobě odborů podporovali komunisté centralizovaný systém, který vycházel spíše ze struktury NOÚZ a ÚVZ. K získání zásadního vlivu v odborech přispěla i ta skutečnost, že na důležitých postech, které patřili lidem z nekomunistických stran, působili politici, již byli příznivci bezvýhradné spolupráce s komunisty.¹⁵²

¹⁴⁶ ČAPKA, František. *Odbory v českých zemích v letech 1918-1948*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 11.

¹⁴⁷ HRDLIČKA, Otakar. K dějinám odborového hnutí v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Praha, Global, 1992. s. 25.

¹⁴⁸ HRDLIČKA, Otakar. K dějinám odborového hnutí v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Praha, Global, 1992. s. 29.

¹⁴⁹ Zákon č. 144/1946 Sb. z 16. května 1946, o jednotné odborové organizaci, již používá název Revoluční odborové hnutí (ROH), přičemž ROH bylo považováno za právního nástupce ÚRO. In: ČAPKA, František. *Odbory v českých zemích v letech 1918-1948*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 172

¹⁵⁰ ČAPKA, František. *Odbory v českých zemích v letech 1918-1948*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 172

¹⁵¹ Tamtéž. s. 162.

¹⁵² KOCIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 44.

2.5.2 Nakladatelství *Práce*

Mít vliv v odborech bylo pro politické strany důležité také z pohledu médií. ÚRO totiž měla k dispozici vlastní tiskárnu, když v roce 1945 získala tiskárnu Národní politiky. Tiskárna byla přejmenována na tiskárnu *Práce* a stejným jménem se pyšnilo i nakladatelství a knihkupectví.¹⁵³ Veškerá problematika tisku podléhala v rámci struktur ÚRO do působnosti Ústřední propagační komise. Jejím podřízeným orgánem, který měl fakticky tiskové náležitosti ve své kompetenci, byla tisková komise. V jejím čele stál František Koktán¹⁵⁴. Řídícím orgánem nakladatelství *Práce* byl jednateleský sbor, v kterém taktéž zasedal F. Koktán, který společně s V. Ciprem¹⁵⁵ zastupoval prezidium ÚRO. Jako dalšího jednatele jmenovala ÚRO například šéfredaktora deníku *Práce* Jiřího Sílu¹⁵⁶, který zastupoval novináře.¹⁵⁷

2.5.3 *Deník Práce*

Základním pilířem vydavatelství a hlavní tribunou odborového hnutí byl deník *Práce*. Byl jediným deníkem v portfoliu nakladatelství, ale o to více vyzdvihovaný a propagovaný. O tom, že se nejednalo o nikterak podřadný deník, hovoří průměrný náklad z roku 1946, který činil 250 000 výtisků.¹⁵⁸ Z obsahového hlediska byla prioritou deníku publikace příspěvků s přímým vztahem k činnosti odborů na pracovištích; byly popisovány pracovní postupy, zaznamenávány úspěchy, ale i kritizovány nedostatky. Dalšími důležitými tématy byla sociální politika, hospodářská a politická situace a to nejen v Československu, ale i v zahraničí. *Práce* cílila i na čtenáře, kteří nebyli organizováni v odborech, proto se příliš od ostatních deníků nelišila. List přinášel zprávy Československé tiskové kanceláře, aktuality

¹⁵³ Archiv ČMKOS, fond ÚRO-PRES, kart. 1, inv.j. 1. Schůze presidia a vedoucích funkcionářů ÚRO, dne 13. 5. 45 o 9 hod. dopol.

¹⁵⁴ **Koktán, František** (1901-1975) člen ČSNS a odborový pracovník. Během okupace redaktor NOÚZ a od roku činný v odboji. V letech 1945 – 49 člen předsednictva ÚRO. Předseda tiskové komise ÚRO v letech 1945 – 1950. Od února 1948 člen Ústředního akčního výboru Národní fronty. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: 2002, Libri, s. 133.

¹⁵⁵ **Cipro, Václav** (1895-1966) politik a odborář. Stál u zrodu ilegální ÚRO. V letech 1945 – 1946 byl poslancem Prozatímního Národního. Člen Ústřední propagační komise ÚRO.

¹⁵⁶ **Síla, Jiří** (1911 - 1960) před druhou světovou válkou pracoval v komunistickém tisku. Během protektorátu byl členem redakce *Národní práce* a *Ženské noviny*. V letech 1945 – 1950 byl první šéfredaktorem deníku *Práce*. V letech 1947 – 1948 byl členem Ústřední propagační komise ÚRO a od února 1948 zasedal v Ústředním akčním výboře Národní fronty. Od 1950 byl zaměstnanec Čs. státního filmu. In: BLODIGOVÁ, Alexandra, et al. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha : Matfyzpress, 2007, s. 112.

¹⁵⁷ Archiv ČMKOS, fond: ÚRO-PRES, kart. 1, inv.j. 48. Záznam o poradě presidia ÚRO z 26. 11.1945.

¹⁵⁸ Mezi desítky tehdy vydávanými denníky v českých zemích *Práci* patřila 3. příčka za *Rudým právem* (500 tis) a *Svobodným slovem* (300 tis). In: ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha : Orbis, 1947, s.24-28.

kulturní a sportovní, dopisy čtenářů, atd., tak jak je tomu i u jiných deníků.¹⁵⁹ V listě se také objevovaly různé soutěže o hodnotné ceny. Deník měl také svoji inzertní rubriku, která měla rozsah od jedné do dvou stránek.

Práce začala vycházet již v době Pražského povstání. A už tehdy se na jeho přípravě podílel Jiří Síla, který se oficiálně stal šéfredaktorem v roce 1946 a zastával tuto funkci do roku 1950. Kromě prezentace odborové politiky bylo hlavními tématy článků osvobození, vyzdvihování zásluh spojenců, zvláště Sovětského svazu a Rudé armády. Často se na titulní straně objevovaly přetištěné projevy Zdeňka Fierlingera a později Klementa Gottwalda, jakožto předsedů vlády. List věnoval hodně prostoru retribučním soudům s kolaboranty a procesům s nacisty. Často připomínal výročí tragických událostí z válečných let. Od roku 1946 se na první straně začal pravidelně objevovat sloupek, kde se vyjadřovaly známé osobnosti veřejného života se vztahem k odborovému hnutí k aktuálnímu dění. Mezi přispěvatele patřili např. A. Zápotocký¹⁶⁰, J. Síla, O. Wunsch¹⁶¹, F. Jungmann,¹⁶² F. Koktán či V. Rezáč¹⁶³.

První dvě čísla byla vytištěna na jednom listě, poté se rozsah rozšířil na čtyři strany a v roce 1946 na šest. Cena listu byla nejdříve 1 Kčs, v lednu 1946 se zvýšila na 1,50 Kčs. Nedělní vydání stálo 2 Kčs. Cena byla určována vyhláškou Nejvyššího cenového úřadu a byla pro všechny deníky stejná. Rozsah listu byl také úředně vymezen tentokrát vyhláškou Tiskového odboru ministerstva informací. Stejně tak bylo určeno, kolik místa v listu může zabírat inzerce. Náklady jednotlivých listů byly nejprve stanoveny vzájemnou dohodou vydavatelství. Později ovšem byla zavedena komise pro věci tisku a papíru, která společně s Tiskovým odborem ministerstva informací rozhodovala o počtu, rozsahu a nákladu tištěných periodik. Tato restrikce byla důsledkem neuspokojivého zásobování papírem. Druhým faktorem takových opatření byla snaha o realizaci nového pojetí tisku, které se vymezovalo

¹⁵⁹ Archiv ČMKOS, fond ÚRO-KULT, kart. 19, inv. j. 27/1-7, Zastavení zasílání časopisu ÚRO, 30. 9. 1946.

¹⁶⁰ **Zápotocký, Antonín** (1884 -1957) český sociálně demokratický, později komunistický politik. Od roku 1921 člen KSČ. V letech 1925 –1938 poslanec NS. Po okupaci vězněn na Pankráci a v letech 1940-1945 v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. V letech 1945-1950 předseda Ústřední rady odborů. V letech 1948 -1953 předseda vlády. Od 21. 3. 1953 do své smrti prezident ČSR. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 77.

¹⁶¹ **Wunsch, Otakar** (1893 -1947) byl český žurnalista a člen protinacistického odboje. Před 2. sv. válkou pracoval v redakci *Železničních listů*. Během okupace byl činný v odbojové organizaci Petiční výbor „Věrní zůstaneme“ a redaktorem ilegálního časopisu *V boj*. Vězněn v nacistickém žaláři. V letech 1945 – 1946 byl poslancem Prozatímního Národního shromáždění za ČSNS (byl informátorem KSČ). V letech 1945 -1947 šéfredaktorem deníku *Práce* a období 1946 -1947 byl předsedou Svazu českých novinářů. In: TOMEŠ a kol., *Český biografický slovník XX. století, díl 3*. Praha a Litomyšl, Paseka 1999.S. 534 –535.

¹⁶² **Jungmann, František** v letech 1945 – 1948 byl předsedou Kulturní komise ÚRO, v letech 1947 – 1948 člen Ústřední propagační komise ÚRO. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: 2002, Libri, s. 123.

¹⁶³ **Rezáč, Václav** (1901-1956) novinář a prozaik. V letech 1940 až 1945 redaktor *Lidových novin*. V období 1945 – 1947 redaktor deníku *Práce*. Od února 1948 člen AV syndikátu čs. spisovatelů. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: 2002, Libri, s. 209.

proti tomu, aby tisk byl výdělečným podnikáním jednotlivce či skupin vlastníků.¹⁶⁴ Kromě pražského vydání existovala vydání tištěná v Brně a Ostravě. *Práce* měla dále tzv. krajinské přílohy, které se mutovaly na zadních stranách listů. Takových mutací bylo až 27 a soustředily se zejména do míst s větší průmyslovou výrobou.¹⁶⁵

Kromě stejnojmenného deníku, který byl vlajkovou lodí nakladatelství, a na který byly odbory náležitě hrdí, vydávalo nakladatelství *Práce* řadu časopisů a propagačních materiálů. Časopisy se dělily do několika skupin a to dle jejich zaměření. Důležitými, z hlediska vnitřního fungování ÚRO, byly tituly, které lze souhrnně nazvat jako funkcionářské a které nahrazovaly oběžníky. Mezi takové patřil list *Zpravodajské služba ÚRO závodnímu a svazovému tisku*, jenž měl zásobovat závodní a svazový tisk vhodnými tématy a články. Podobnou úlohu plnil periodikum *Zahraniční zprávy. Odbory z celého světa*. Tento titul přinášel témata se vztahem k dění v zahraničních odborových hnutích. Dalšími důležitými tituly z této skupiny byly *Kulturní zpravodaj* a *Škola práce*.¹⁶⁶

Další skupinou byly odborné časopisy, kterých bylo přes dvacet a byly určeny ke školení a prohlubování odborných znalostí členstva v různých oborech a povoláních.¹⁶⁷

Jinou skupinou byly časopisy určené široké veřejnosti. Mezi těmito tituly se sluší vyzdvihnout již zmiňovaný humoristický list *Dikobraz*. Důležitým titulem pro propagaci odborů byl týdeník *ÚRO*, do kterého přispívaly výrazné osobnosti odborového hnutí. Z ostatních časopisů bych zmínil rodinný list *Květen* či *Ruch v tělesné kultuře*, který se věnoval sportu.¹⁶⁸

Poslední skupinu tvořily časopisy jednotlivých odborových svazů, kterých jen v českých zemích vycházelo 22. Dále závodní a podnikové časopisy, které vycházely ve velkých závodech a v letech 1945 až 48 jich v českých zemích vycházelo 82.¹⁶⁹

3. PRAKTICKÁ ČÁST – ANALÝZA KARIKATUR

Zkoumané období jsem rozdělil do tří časových rámců. Rámce jsem určil podle zásadních okamžiků, které určovaly vztahy mezi stranami Národní fronty. První období jsem

¹⁶⁴ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha : Orbis, 1947, s. 16 –23.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 25.

¹⁶⁶ STRNADOVÁ, Mária. Vývin a štruktura odborovej tlače 1945 - 1966. Praha, 1969. Institut ROH: kabinet dějin odborů. Archiv Českomoravské komory odborových svazů, fond KDO, karton K, inv. j. 53. s. 32.

¹⁶⁷ ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Praha : Orbis, 1947, s. 28.

¹⁶⁸ STRNADOVÁ, Mária. Vývin a štruktura odborovej tlače 1945 - 1966. Praha, 1969. Institut ROH: kabinet dějin odborů. Archiv Českomoravské komory odborových svazů, fond KDO, karton K, inv. j. 53. s. 35.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 38.

ustanovil od května 1945 do konce téhož roku. Jednalo se z hlediska vnitřních vztahů o nejméně konfliktní etapu v rámci 3. republiky. Tematicky se věnuje zejména budovatelskému nadšení v rámci obnovy republiky. Druhou část jsem vymezil rokem 1946. Zvláště jsem se soustředil na předvolební kampaň. To byl okamžik, kdy jednotlivé strany přestaly brát ohledy na předešlé dohody o korektním politickém boji a jejich rétorika, která zasáhla i jejich tiskoviny, byla plná vzájemných invektiv. Kromě voleb jsem se v tomto roce soustředil také na retribuční procesy, protože právě v tomto úseku proběhly ty nejzásadnější, tedy s K. H. Frankem¹⁷⁰, protektorátní vládou či s Jozefem Tisem¹⁷¹. Poslední období je ohraničeno lednem 1947 a únorem 1948. U *Práce* jsem do toho období započítal i několik měsíců po únoru 1948, aby bylo zřetelné, jestli došlo k posunu ještě více doleva. U *Svobodného slova* by to bylo zbytečné, protože mnou vybraný karikaturista Jan Novotný, přestal po únorovém převratu okamžitě publikovat. Ve všech obdobích jsem karikatury rozdělil do dvou kategorií, a to podle toho, zda se věnují vnitřní politice či lokálním poměrům, anebo reflektují zahraniční politickou scénu. Každému období předchází stručný odstavec, který popisuje situaci v Československu a předestírá, ke kterým událostem se karikatury nejčastěji vyjadřují. Kromě karikatur jsem si všímal i obsahu předních stran *Práce* a *Svobodného slova* z vybraných dní. Vždy se jednalo o zásadní události, jako byly volby, konec války či únorový puč. Mým záměrem bylo co nejvěrněji přiblížit orientaci listu také jinou formou než skrze karikatury. Ty ovšem zůstávají základem mé práce.

3.1 První období - rok 1945

Po osvobození od nacistického teroru zachvátila Československo vlna budovatelského nadšení. Díky Košickému programu bylo zřejmé, které politické strany budou obnoveny a které nikoliv. V roce 1945 bylo ještě příliš brzy na vnitřní rozepře v koalici. Proto se jako témata karikatur vyskytovaly zejména obecné lidské vlastnosti. Když se objevily obrázky na téma vnitřního fungování Národní fronty, šlo většinou spíše o humorné narážky. Ve *Svobodném slově* se například několikrát objevila kritika kulturní politiky. Kreslíři často

¹⁷⁰ **Frank, Karl Herman** (1898-1946) byl sudetoněmecký politik a válečný zločinec. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava byl jmenován státním tajemníkem Úřadu říšského protektora. V roce 1943 jmenován německým státním ministrem pro Čechy a Moravu. Po kapitulaci Německa se snažil uprchnout do Amerického zajetí, což se mu podařilo. Byl ovšem vydán československým úřadům. 22. května 1946 byl odsouzen k smrti a o 3 hodiny později oběšen. In: BEDŮRFTIG, Friedemann. Třetí říše a druhá světová válka : Lexikon německého nacionálního socialismu 1933 – 1945. Praha : Prostor, 2004, s. 50.

¹⁷¹ **Tiso, Josef** (1887-1947) byl slovenský politik a katolický kněz. Byl nejprve poslancem a poté i ministrem za HSL'S. V letech 1939 až 1945 byl prezidentem Slovenské republiky. Po osvobození byl souzen jako válečný zločinec a v roce 1947 popraven. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 71.

pracovali s motivem Němců a jejich dalšího osudu v osvobozené Evropě. Představitelé poražených států byli v karikaturách zesměšňováni, zatímco vítězní spojenci byli zobrazováni pozitivně.

3.1.1 Práce v roce 1945

V *Práci* se v květnových dnech objevovaly články oslavující pražské povstání, konec války a vstup Rudé armády do Prahy.¹⁷² Karikatury se v listu začaly objevovat již v květnu a ta úplně první byla od Františka Bidla¹⁷³. Bohužel se tak stalo až po jeho smrti. První Sekorova kresba vyšla v *Práci* 3. června na 3. straně.¹⁷⁴ Uvědomělý občan v ní nabádá jiného občana k zapojení se do obnovy státu místo nekončícího oslavování. V tomto duchu se nesla většina karikatur. Častým terčem byli lidé štítící se práce, tzv. flákači.¹⁷⁵ Dalším archetypem nespolehlivého člověka byli lidé, kteří rádi kritizovali, ale sami nejevili žádnou snahu o nápravu věcí veřejných.¹⁷⁶ Takový kritik byl často dáván do protikladu ke komunistické demagogické kampani „milion pracovních hodin republiky“. Kritizovaným nešvarem bylo i zneužívání dodávek UNRRA. Kromě častých motivů neužitečných lidí se karikatury často odkazovaly na body Košického programu, jako například zestátnování velkých podniků, zejména těžkého průmyslu a energetických zdrojů.¹⁷⁷ Oblíbeným námětem byl také odsun Němců. Aby satirické zobrazení efektivně zafungovalo, přidával Sekora postavám určité atributy. Většinou tak činil klasickými prostředky. Kladný hrdina, ať už dělník či pracující inteligent, měl souměrnou postavu, vlasy způsobně učesané. Kladná postava málokdy postrádala svůj pracovní nástroj, který identifikoval její profesi. Jindy to mohla být specifická součást oblečení, například správná čepice – bekovka. Naopak záporné postavy trpěly často nadváhou.¹⁷⁸ U žen to mohlo být předimenzované ošacení. K identifikaci postavy pomáhala vzorová gesta. Pro Sekoru byla typická linka na čele, znázorňující vrásku nebo husté obočí.¹⁷⁹ Postava flákače měla často ruce zasunuté do kapes, aby byl zřetelně vyobrazen vztah dotyčné postavy k práci. Málokdy takové postavě chyběla cigareta v koutku úst. Sekora v tvorbě

¹⁷² Obr. 1.1: Titulní strana *Práce* z 9. května 1945.

¹⁷³ **Bidlo, František** (1895-1945) kreslíř. Od roku 1925 publikoval karikatury převážně v levicových listech, např. *Tvorbě, Trnu* či *Rudém právu*, ale i v *Lidových novinách*. Od roku 1934 redaktorem týdeníku *Symplicus*. V roce 1945 vězněn v Terezíně. Na následky věznění několik dní po skončení války umírá. In: CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 118.

¹⁷⁴ Obr. 2.1. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 3.6.1945, roč. 1, č.24, s.3.

¹⁷⁵ Obr. 2.2. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 5.6.1945, roč. 1, č.25, s.3.

¹⁷⁶ Obr. 2.3. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 20.12.1945, roč. 1, č.190, s.3.

¹⁷⁷ Obr. 2.4. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 22.7.1945, roč. 1, č. 54, s.3.

¹⁷⁸ Obr. 2.5. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 3.8.1945, roč. 1, č. 74, s.2.

¹⁷⁹ Obr. 2.6. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 7.9.1945, roč. 1, č. 132, s.2.

s domácími motivy nepracoval s konkrétními postavami z čs. politické scény, proto byl rejstřík jeho charakterových identifikátorů tak široký.

V prvním zkoumaném období se nacházel také dostatek obrázků se vztahem k mezinárodní situaci. Motivy byly více méně jednotvárné a reflektují konec války. Poražené státy osy byly většinou skrze své nejvyšší představitele zesměšňovány. Hitler byl vyobrazován v pekle, kterak jej v kotli vaří čert.¹⁸⁰ Japonský generál byl rozmetán na kousky a obrázek byl opatřen vtipným textem: „...ano, protože jsme bojovali do posledního atomu“.¹⁸¹ Podobné vyobrazení lze asi nalézt v listech většiny osvobozených zemí. Zvláštností *Práce*, potažmo českého tisku, bylo zobrazování osudu sudetských Němců. Posměšně jim byla předhazována jejich sounáležitost s poraženou Velkoněmeckou říší. Některé karikatury parodovaly pokusy Němců distancovat se od nacistů i snahy o vyjádření loajality k Československu.¹⁸² Sekorova karikatura K. H. Franka, která doplňovala článek o jeho předání československým úřadům, byla umístěna dokonce na titulní straně. Frank byl vyobrazěn jako lidská troska v roztrhané košili, hlavou poraženecky pokleslou a rukama spoutanýma železky.¹⁸³ Sekora v některých protiněmeckých karikaturách využil charakteristické Frankovy rysy pro stereotypní znázornění sudetského Němce.¹⁸⁴

3.1.2 Svobodné slovo v roce 1945

V květnových vydáních *Svobodného slova* lze nalézt klasická témata českého tisku té doby. Na úvodní straně byla umístěna veliká fotografie prezidenta Beneše¹⁸⁵ a v dalších číslech bylo podrobné zpravodajství z jeho triumfálního návratu do hlavního města. Nechyběly zde články o Rudé armádě či o zvěrstvech nacistů. První výraznou grafikou byla kresba Josefa Lada¹⁸⁶ v nedělníku z 28. října 1945, která zobrazovala republiku jako ženu v kroji a tácem plným koláčů.¹⁸⁷ Nutno říci, že *Svobodné slovo* oproti *Práci* využívalo kreseb o poznání méně, což patrně souviselo s nedostatkem místa. Josef Lada patřil k elitním kreslířům *Svobodného slova*. Jeho kresby byly nepolitické a většinou vycházely při zvláštních příležitostech, jako byly státní svátky či sjezdy národních socialistů. První Novotného

¹⁸⁰ Obr. 2.7. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 6.6.1945, roč. 1, č. 51, s.5.

¹⁸¹ Obr. 2.8. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 17.8.1945, roč. 1, č. 83, s.2.

¹⁸² Obr. 2.9. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 29.6. 1945, roč. 1, č. 136, s.2.

¹⁸³ Obr. 2.10. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 1.9.1945, roč. 1, č. 98, s. 1.

¹⁸⁴ Obr. 2.11. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 8.7.1945, roč. 1, č. 52, s.2.

¹⁸⁵ Obr. 1.2: *Osvobozené České slovo*. 6.5.1945, roč. 1, č. 1, s. 1.

¹⁸⁶ **Lada, Josef** (1887 - 1957) malíř, ilustrátor, scénograf a spisovatel. Publikoval od roku 1904. Přispíval do časopisů *Švanda dudák*, *Šibeničky* a *Humoristických listů*. Redaktor časopisu *Karikatura*. In: CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006.

¹⁸⁷ Obr. 2.12. LADA, Josef. *Svobodné slovo*. 28. 10.1945. s. 1.

karikatura (signoval svá díla přezdívkou Honza) vyšla 4. listopadu 1945. Byl na ní zobrazen Vítězslav Nezval¹⁸⁸, který byl přednostou filmového odboru při ministerstvu informací.¹⁸⁹ Autor na karikatuře zobrazuje Nezvala jako hollywoodského producenta kouřící veliký doutník. V textu pod obrázkem je napsáno, že se jedná o bývalého básníka, nyní filmového magnáta. Idea karikatury odkazuje na velký Nezvalův vliv na český film. Nezval byl pověstný podporou socialisticky orientované tvorby. Novotný, který během války pracoval u filmové propagace, měl k tomuto tématu jistě blízko. Obecně pro něj kultura, svoboda slova a svoboda uměleckého projevu znamenala silné téma. To byl asi také důvod, proč si často vybíral ke svým kresbám ministra informací Václava Kopeckého. Další karikatura zachycovala právě tohoto komunistického politika, jak stojí před sochou Karla Hynka Máchy a lituje, že z něj nemůže udělat sekčního šéfa. Novotný touto karikaturou kritizoval skutečnost, že Kopecký dosazoval známé osobnosti z kulturního života do funkcí na ministerstvu informací.¹⁹⁰ Velmi často se jednalo o lidi s vysokým uměleckým kreditem, ale s nedostatkem talentu pro řízení podobných institucí. Na Novotného karikatuře z 8. prosince je zobrazen lidovecký politik a ministr pošt František Hála¹⁹¹. Novotný využil Hálovův kněžský oblek, který zkombinoval s pošťáckou čepicí. Ministr vyobrazený s pošťáckou kabelou a obálkou v ruce vypadá na obrázku opravdu jako pošťák. Obrázek je doplněn textem „Ministr *Fr. Hála, první pošťák republiky.*“ Novotný zužitkoval svoje zkušenosti z plakátové tvorby. Hála na obrázku připomíná spíše postavu z komediálního filmu než politika. Toto vyobrazení není bezúčelné. Hála v té době často zastupoval předsedu strany Jana Šrámka¹⁹² na jednáních ve vládě či při stranických příležitostech. Ve srovnání se Šrámkem mu ovšem chybělo charisma a rozhodnost. Byla mu také vyčítána přílišná ústupnost vůči komunistům.¹⁹³

¹⁸⁸ **Nezval, Vítězslav** (1900-1958) básník a spisovatel. Zakladatel poetismu a přední osobnost českého surrealismu. Od roku 1924 člen KSČ. V letech 1945 – 1949 přednosta filmového odboru při MIO. V letech 1948 – 1951 osobní poradce V. Kopeckého ve věcech filmu. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. Praha: Libri, 2002, s. 175.

¹⁸⁹ Obr.2.13. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 4. 11. 1945. s. 2.

¹⁹⁰ Obr. 2.14. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 6. 12. 1945. s. 5.

¹⁹¹ **Hála, František** (1893-1952) československý politik a katolický kněz. V letech 1934 –1938 generální tajemník ČSL. V roce 1939 emigroval a v letech 1940-1945 člen Čs. státní rady. V letech člen předsednictva ČSL, ve stejném období zastával úřad ministra pošt. Po únoru byl přinucen ukončit politickou kariéru. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 33.

¹⁹² **Šrámek, Jan** (1870-1956)) československý politik a katolický kněz. Zakladatel ČSL a dlouholetý předseda této strany. Po okupaci emigroval a byl předsedou exilové vlády v Londýně. V letech 1945 – 1948 náměstek předsedy vlády. Po únorovém puči internován a nucen odejít z politiky. . In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 68.

¹⁹³ Obr. 2.15. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 8. 12. 1945. s. 5.

Na jiné karikatuře je ministr financí Vavro Šrobár¹⁹⁴, který sedí na velkém pytlí s nápisem vázané vklady. Šrobárova urputná grimasa, s kterou brání pytel, je doplněna textem „*A nedám!*“.¹⁹⁵ Karikatura odkazuje na měnovou reformu z 1. listopadu 1945, která měla odstranit zbytečné oběživo, aby tak došlo k upevnění koruny a bylo obnoveno jednotné hospodářství státu. Z oběhu byly vyloučeny německé marky i jiná cizí platidla, vzájemný poměr protektorátní a slovenské koruny byl stanoven 1:1 a zejména většina peněžních prostředků zůstala blokována na neúročných vázaných vkladech. Na reformu navazovala všeobecná úprava cen a mezd.¹⁹⁶

Poslední karikatura z roku 1945 se lišila obsahově, ale ne provedením. Bylo to poprvé, kdy Novotný karikoval někoho jiného než československého politika. Je na ní zachycen Hermann Göring¹⁹⁷ ve vězeňském mundúru, kterak pláče do kapesníku. Obrázek je doplněn textem: „*Na mé slzy nevinnosti za špetku jste nedali. Víc však pláču, že na hávu nemám žádné metály*“.¹⁹⁸ Obrázek se vztahoval k Norimberskému procesu. Novotný stále ještě pracoval pouze s jednotlivými postavami, a proto si vybral Göringa, který byl ze souzených nacistů nejvýraznější postavou.¹⁹⁸

3.2 Druhé období – rok 1946

Událostí číslo jedna tohoto roku byly volby do Ústavodárného shromáždění Československé republiky. Volby byly samozřejmě hlavním tématem objevujícím se na stránkách veškerého tisku vycházejícího v Československu. Zvláště stranický tisk se v předvolebním boji angažoval. Termín voleb byl stanoven na 26. května a kampaň byla oficiálně zahájena 1. května velkými demonstracemi všech stran.¹⁹⁹ Přesto lze zaznamenat v obou pozorovaných listech aktivizaci voličské základny již od ledna. Dalším velkým tématem bylo retribuční soudnictví. Otázku potrestání nacistů a kolaborantů řadících

¹⁹⁴ **Šrobár, Vavro** (1867-1950) československý politik. V letech 1918-1920 ministr zdravotnictví, 1921 – 1922 ministr školství. 1920 Ministr pro sjednocení zákonů. V letech 1925 –1929 byl předsedou poslaneckého klubu agrárnických poslanců v NS. Během SNP se stal předsedou Slovenské národní rady. P osvobození se vrátil do politiky a v letech 1945-1946 byl ministrem financí. Člen vedení demokratické strany. V roce 1946 založil a byl prvním předsedou Strany svobody. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 68.

¹⁹⁵ Obr. 2.16. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 23. 12. 1945. s. 5.

¹⁹⁶ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 120 - 121.

¹⁹⁷ **Göring, Herman** (1893-1946) byl německý nacistický politik a válečný zločinec. Během prvním světové války se stal legendou mezi německými piloty. Svého postavení využil v politice a stal se klíčovým mužem nacistického Německa. Byl souzen v rámci Norimberského procesu a odsouzen k smrti. Popravě ovšem unikl, protože den před exekucí spáchal sebevraždu. In: BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka : Lexikon německého nacionálního socialismu 1933 – 1945*. Praha : Prostor, 2004, s.143.

¹⁹⁸ Obr. 2.17. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 20c. 12. 1945. s. 5.

¹⁹⁹ RENER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999, s. 50.

v protektorátu začala exilová politická elita řešit již v roce 1943.²⁰⁰ Protože se jednalo o skutky mimořádné, přistoupili politici z hlediska právního k výjimečným opatřením. Vyústěním těchto kroků byly tři prezidentské dekrety. Zásadní vlastností těchto dekretů - zákonů - byla tzv. retroaktivita, tzn. že obvinění mohli být souzeni za skutky, jež v době spáchání nebyly za trestný čin považovány. První dva dekrety byly vydány v červnu 1945 a jednalo se o dekret prezidenta republiky č. 16, který je znám také jako „velký“ retribuční zákon a který řešil potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a také řešil mimořádné soudy. Druhý se týkal Národních soudů.²⁰¹ Třetí dekret byl vydán 27. října 1945 a týkal se trestání provinění proti národní cti. Pro odlišení od dekretu č. 16 byl nazýván „malý retribuční dekret“.²⁰²

3.2.1 Práce v roce 1946

Práce otiskla na přední straně prvního vydání roku 1946 článek předsedy vlády Zdeňka Fierlingera s názvem *Pevný základ k dalšímu úspěšnému budování*.²⁰³ V den konání voleb se na úvodní straně *Práce* objevila zpráva ČTK s názvem *President republiky k volbám*²⁰⁴ s podtitulem Dr. E. Beneš znovu zdůrazňuje svou plnou nestrannost.²⁰⁵

Přestože se volby se konaly až 26. května 1946 a předvolební kampaň byla oficiálně zahájena 1. května, politické strany zahájily agitaci již počátkem roku 1946.²⁰⁶ Kampaň byla svobodná, ale komunisté měli řadu výhod. Využívali svého vlivu na ministerstvech vnitra, informací a zemědělství. Velikou výhodou v předvolební kampani byla jejich kontrola rozhlasu a řady deníků.²⁰⁷ Ostatně komunisté již od prosince 1945 začali usilovně pracovat na posílení dominantního postavení KSČ ve společnosti. Jedním z projevů tohoto úsilí byla snaha o získání co největšího počtu členů a stát se tak rozhodně největší politickou stranou. Konkrétní úkol byl stanoven na navýšení členské základny na jeden milion členů a to do konce března 1946.²⁰⁸ O propojení odborů a KSČ jsem se již zmínil v kapitole *PRÁCE*. Není tedy nutné popisovat, že tento deník byl jedním z listů, které podporovaly politiku komunistů.

²⁰⁰ Kaplan, K.: *Dva retribuční procesy : Komentované dokumenty (1946-1947)*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 7.

²⁰¹ Národní soud - byl mimořádný soudní orgán ustavený na základě dekretu prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. Tento dekret také stanovoval, kdo může být souzen NS. Proti rozsudku nebylo opravných prostředků. In: FOUSTKA, Radim, N. Národní očista v letech 1945 až 1946. In: ČsČH, roč. III, 1955, č. 3, s. 633.

²⁰² Kaplan, K.: *Dva retribuční procesy : Komentované dokumenty (1946-1947)*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992, s. 7.

²⁰³ FIERLINGER, Zdeněk. *Pevný základ k dalšímu úspěšnému budování*. *Práce*. 1.1.1946, roč. 2, č. 1, s. 1.

²⁰⁴ ČTK. *President republiky k volbám*. *Práce*. 26.5.1946, roč. 2, č. 123, s. 1.

²⁰⁵ Obr. 1.3: *Práce*. 26.5.1946, roč. 2, č. 123, s. 1.

²⁰⁶ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 37.

²⁰⁷ RENER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999, s. 50.

²⁰⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 44.

Na karikaturách z ledna 1946 jsou zřejmé tendence vymezovat se proti prozápadně orientovaným občanům. Hned první obrázek z 3. ledna měl co říci k tomuto tématu. Sekora vtipně využil českého zvyku zdobit vrcholek vánočního stromečku hvězdou. Na obrázku je zachycen otec s malým synem a vánočním stromečkem, který má špičku ozdobenou britskou a americkou vlaječkou. Synek se táže: „*Tatí, a proč jsi tam vlastně letos nechtěl dát hvězdu?*“²⁰⁹ Sekora tak narážel na čtvrtý bod Košického vládního programu, kde stálo, že vláda bude pokládat za základ své zahraniční politiky spojení se Sovětským svazem. Tento závazek měly v programu všechny strany Národní fronty, ale dle mínění komunistů pouze oni jej dodržovali. Obrázek z 9. ledna byl zaměřen na reakční kruhy. Jsou na něm tři zahalení spiklenci, kteří kují plány poté, co se jim nepodařilo přesvědčit studenty k protestům.²¹⁰ Jedna z postav proto pronáší myšlenku: „*Studenti už pro nás nechtějí demonstrovat. Musíme zase něco udělat my něco pro ně. Co kdybychom jim zapálili nějakou tu školu?*“ Postavy nejsou díky kuklám rozpoznatelné, ale Sekora opatřil jejich ruce masivními prsteny, které signalizují, že se jedná o lidi z vyšších kruhů, pravděpodobně spjatých s předmnichovskou republikou. Stejně tak pointa naznačuje, že protesty studentů pramení z jejich životní nezkušenosti, protože nevědí, s kým mají tu čest. Sekora podobně zakuklené postavy použil k vyobrazení reakčních kruhů již v minulosti. Abstraktní vyjádření třídního nepřítele se pomalu dostává do slovníku komunistické propagandy. Cílem je zejména aktivizovat stávající členy a připomenout jim, že konec války ještě neznamená konec jejich boje. I další karikatura se dotýká reakčních kruhů. Tentokrát tři postavy v kápích debatují o svých plánech.²¹¹ A jejich plán je prostý: „... *a vždycky musíme lidem vštěpovat přesvědčení, že u nás bude dobře jen tenkrát, když nám slunce vzejde na západě*“. Za hlavami oněch reakčnicků vychází slunce, které má na tváři nápis Prchala²¹². Slunce záměrně vychází zpoza moře, aby byl zřetelný vztah postav k zámožské velmoci. Autor tvrzením o slunci vycházejícím na západě čtenářům předkládal názor, že argumenty reakce – opozice jsou nelogické již z podstaty věci a že neexistuje jiná varianta než lidově-demokratické uspořádání s nejužší vazbou na Sovětský svaz. V podobném duchu se nese karikatura ze 7. února. Dva debatující pánové se přou, zda-li by Prchala vyjednal s Polskem spor o Těšínsko: „*Jo pane, jak to má takovej Prchala dobrý s Polákama, tak bysme Těšínsko dostali na to tata. – No to*

²⁰⁹ Obr. 2.18. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 3.1.1946, roč. 2, č. 2, s.3.

²¹⁰ Obr. 2.19. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 9.1.1946, roč. 2, č. 7, s.3.

²¹¹ Obr. 2.20. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 18.1.1946, roč. 2, č. 13, s.3.

²¹² **Prchala, Lev** (1892/1963) byl armádní generál a politik. Patřil mezi čs. velitele, kteří se nechtěli podvolit mnichovskému diktátu. Po vypuknutí 2. sv. války se dostal přes Polsko a Francii do Londýna, kde vedl opozici vůči Benešovi. Po skončení války se již do vlasti nevrátil a byl činný v čs. exilových organizacích. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 58.

se ví, vostatní Československo by bylo v trapu – ale to je vedlejší. Hlavně, že von by to dokázal!“²¹³ Obrázek měl souvztažnost k sérii požadavků československé diplomacie na uzemní zisky na úkor sousedů. Zatímco požadavky na Kladsko, Ratibořsko, Hlubčicko a Lužici měly od počátku minimální šanci na úspěch, tak otázka Těšínska byla otevřená. Situace byla komplikovaná, protože oba státy, které vedly spor, byly součástí sovětské sféry vlivu a Moskva nechtěla upřednostnit ani jeden ze svých satelitů. Dohoda byla nakonec uzavřena až 10. března 1947. Československu zůstala část Těšínska v předmnichovských hranicích.²¹⁴ Prchala je v obrázku zmiňován v souvislosti se svými kontakty na polskou exilovou vládu. Lev Prchala byl prvním konkrétně pojmenovaným příslušníkem reakce v Sekorových karikaturách. Sekora téměř nikdy ve svých karikaturách nekreslil či nepojmenovával konkrétní osoby kromě veřejně známých zahraničních vůdců. Výjimka se objevila na obrázku z 18. června 1946, který byl nakreslen pod vlivem dozvuků vyostřené předvolební kampaně. Na karikatuře se baví dva muži: „– a co říkáte té Koželuhové? – No, to je taky jeden poklad, který byl trochu pozdě vykopán.“²¹⁵ Zřejmá reakce na vyloučení Koželuhové z Československé strany lidové, které proběhlo 8. června. Z nepříliš taktního vyjádření je zřejmé, jak moc Koželuhová komunistům pro svou bojovnou rétoriku vadila. Zvláště to vynikne při srovnání s Honzovou karikaturou ze *Svobodného slova*.²¹⁶

Dalším velkým tuzemským tématem byly retribuční procesy. V lednu se objevila na stránkách *Práce* karikatura parodující častý argument obviněných z kolaborace při jejich obhajobě. Muž nepěkné postavy stojící před soudcem přísahá a říká: „*Já jsem byl vždy velkým vlastencem. Jestliže jsem udával naše lidi, bylo to jen proto, abych Němce klamal, aby mysleli, že jsem pro říši.*“ Z obrázků vyplývá velká sebedůvěra komunistického odboje, který sám sebe považoval za jedinou složku domácí protinacistické odbojové činnosti.²¹⁷

Nejvíce prostoru se dostalo procesu s K. H. Frankem. Na obrázku ze 17. dubna 1946 je vyobrazen sedící Frank na lavici obžalovaných, se sluchátky na uších a svěšenou hlavou. Vyobrazení Frankovo se nijak neliší od toho, jak o procesu referovaly ostatní listy, které neskrytě radostně očekávaly nejtvrdší možný trest.²¹⁸ Sekora obrázek doplnil textem, který má vyjadřovat vnitřní Frankův dialog: „*To jsem zvědav, jak tenhle proces dopadne!*“ Obrázek z 26. dubna zase zobrazuje Franka sedícího v cele s velkou železnou koulí přivázanou u nohy.

²¹³ Obr. 2.21. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 7.2.1946, roč. 2, č. 32, s.3.

²¹⁴ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 10-13.

²¹⁵ Obr. 2.22. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 18.6.1946, roč. 2, č. 141, s.3.

²¹⁶ Obr. 2.45. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 28. 4. 1946. s. 5.

²¹⁷ Obr. 2.23. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 24.1.1946, roč. 2, č. 20, s.3.

²¹⁸ Obr. 2.24. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 17.4.1946, roč. 2, č. 91, s.3.

U něho stojí jeho právní zástupce Dr. Resler²¹⁹, který čte noviny, v nichž je velkým písmem vyveden nadpis „*Stěhování Němců*“. Frank s povzdechem k tomuto nadpisu říká: „*Jawohl, já bych se stěhoval z Prahy třeba hned.*“²²⁰ Zde se terčem karikatury stal i Frankův obhájce, který je vyveden v nepřilíš vzhledné podobě. I tak se mohl projevit tlak na soudy, i když v případě Franka nebylo o výši trestu pochyb. K tématu retribučních soudů se vztahuje i karikatura z 11. dubna. Je na ní zachycen pár v tradičním německém kroji. Nad obrázkem je nápis který říká: „*12 000 pražských Němců žádá čs. příslušnost*“ a muž z páru to doplňuje tvrzením: „*Dovalte, vždyť my jsme přece odjakživa byli Pražané kované!*“ Kromě jazykové chyby doplňuje pointu obrázku také hůl, kterou muž drží v ruce a která nese nápis vyvedený švabachem „*Na Čechy*“²²¹

Z karikatur se vztahem k tématu retribučních soudů je patrné, že dle mínění autora byla většina obviněných vinna. Stejně je patrné očekávání tvrdých trestů. Retribuční procesy se staly součástí politického boje a zvláště v komunistické kampani měly požadavky na tvrdé potrestání kolaborantů pevné místo. Vliv na Sekorovo vnímání prohrěšků z okupačních let jistě měla i jeho internace v pracovním táboře.

Zahraničním událostem je v Sekorových karikaturách v roce 1946 věnováno spousta prostoru. Klasické jsou karikatury s motivem španělského diktátora Franca²²². Francovi a jeho režimu je v karikatuře předpokládán brzký konec.²²³ Pozitivně referovaly Sekorovy obrázky o demisi de Gaulla²²⁴. Nebyly ale tak příkré jako v případě španělského vůdce. Často byla pointa spojována s podobností výslovnosti generálova jména a výrazu pro vstřelenou branku,

²¹⁹ **Resler, Kamil** (1983-1961) byl významný český právník, ale také vydavatel, kulturní činitel a také účastník odboje. Po osvobození vystupoval jako obhájce ve věcech trestních před Národním soudem a Mimořádným lidovým soudem. Jako advokát ex offio hájil K.H.Franka, ale například i J. Stříbrného, R. Bienerta či J. Havelku. Pro svou nestrannost se dostal do konfliktu s komunisty a zažaloval také 2 redaktory z Rudého práva O Švestku a V. Dolejšího. Po únoru byla jeho kancelář zavřena a on sám těsně unikl trestu. In: VYKOUPIIL, Libor. Jiří Stříbrný. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Matice moravská, 2003, s. 218.

²²⁰ Obr. 2.25. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 26.4.1946, roč. 2, č. 101, s.3.

²²¹ Obr. 2.26. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 11.4.1946, roč. 2, č. 86, s.3.

²²² **Francisco, Franco** (1892 - 1975) španělský diktátor. Franco zahájil svou vojenskou kariéru v 15 letech a postupoval v hodnostech strmě vzhůru. V roce 1936 se stal členem povstalecké Junty národní obrany, která v roce 1939 vyhrála krvavou občanskou válku. Měl dobré vztahy s evropskými fašistickými režimy, ale během 2. sv. zůstal stát stranou a proto jeho fašistický režim pokračoval i po skončení války. V roce 1953 podepsal dohodu s USA a Španělsko vstoupilo do OSN. Po jeho smrti došlo během deseti let k plnému návratu Španělska k demokracii. FILIPPI-CODACCIONI, A. M. a kol. *Dějiny 20. století*. Praha: Mladá fronta, 1994, s.337- 338.

²²³ Obr. 2.27. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 10.1. 1946, roč. 2, č. 8, s.3.

²²⁴ **Gaullé, Charles de** (1890-1970) francouzský voják a politik. Po pádu Francie v roce 1940 odešel do Londýna, kde pokračoval v boji o osvobození Francie. V srpnu 1944 se triumfálně vrátil v do Paříže a stal se předsedou prozatímní fr. vlády. Díky úspěšně vedené zahraniční politice se Francie zařadila po bok vítězných mocností a získala německou okupační zónu či místo stálého člena v Radě bezpečnosti OSN. V roce 1946 rezignoval. Vystupoval protikomunisticky a kritizoval systém 4. republiky, zvláště silnou úlohou parlamentu. V roce 1958 se vrátil do politiky a stal se prezidentem. Byla přijata nová ústava, která výrazně posilovala úlohu prezidenta. In: FILIPPI-CODACCIONI, A. M. a kol. *Dějiny 20. století*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 76-77.

takže v nich byla využívána i sportovní tematika, která byla Sekorovi blízká.²²⁵ Nezměnil se způsob zobrazování vůdců poraženého Německa. Hitler, a dokonce v jednom případě i Eva Braunová, byli zobrazováni v pekelném hrnci.²²⁶ Nový byl ovšem obsah textů umístěných pod obrázky. Pod karikaturou Hitlera v kotli, kterému předčítá čert z listu *Daily Nedaily*, je uvedeno: „*Anglické noviny, Vůdče, právě píše, že jedině sjednocené Německo je zárukou světového míru. – To se ví! S tím přece já začal taky!*“²²⁷ S blížícím se vyvrcholením Norimberského procesu se četnost karikatur na toto téma zvyšovala. Celkově lze říci, že obrázky s tematikou německých pohlavárů odkazují na mírné zacházení, které umožňovala benevolence západních spojenců a také na naivní argumentaci, kterou se obžalovaní snažili ospravedlnit své jednání pro něž byli souzeni. Kromě Německa se v Sekorových karikaturách objevilo také téma Maďarska. Obrázek odkazuje na ekonomické těžkosti, které v Maďarsku nastaly v období obnovy země. Zvláštní důraz Sekora kladl na extrémní devalvaci měny. Děj obrázku je umístěn do tramvaje. Průvodčí říká elegantní, ale dosti korpulentní dámě: „*Promiňte paní, za noční lístek se platí o dvě miliardy pengö víc.*“²²⁸ Jinou karikaturu lze označit jako velice bystrou prognózu. Mladík, který právě inkasoval řádný políček od ženy, kterou předtím štípl do pozadí, říká: „*Slečno, vy jste zrovna taková jako Jugoslávie na sousedy. Já na vás zabloudil omylem a vy hned po hubě!*“²²⁹

Obraz zahraničně-politické situace se začal v Sekorových karikaturách polarizovat již v roce 1946. První vlaštkou byly narážky na chování amerických jednotek v Československu. K tomuto tématu se vyjadřuje karikatura z 28. února. Dav mužů pospíchá na fotbalové utkání. Mezi dvěma z nich probíhá rozhovor: „*Už tam zase Američané kopou! Tentokrát je to v pořádku, jenom fotbal!*“ Aby byla pointa srozumitelnější, umístil Sekora na roh domu název ulice, který zněl „*Štěchovická*“.²³⁰ Karikatura odkazuje na aféru s nacistickým archivem, který byl ukryt v okolí obce Štěchovice a jež v únoru vyzvedla a odvezla skupina amerických vojáků. Po intervenci československé diplomacie byl archiv vrácen.²³¹ Druhý obrázek, který napovídá o jistém ochlazení sympatií vůči USA, je kresba z 5. března. Karikatura je tvořena minipříběhem o třech dílech. Na prvním je letadlo s nákladem vajec. V druhém dílku jsou vejce uložena do líhně. A konečně v třetím dílku se z vajec líhnou malá letadélka, která ke zděšení občana vylétávají z líhně pryč. Pod obrázkem

²²⁵ Obr. 2.28. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 29.1.1946, roč. 2, č. 24, s.3.

²²⁶ Obr. 2.29. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 8.1.1946, roč. 2, č. 6, s.3.

²²⁷ Obr. 2.30. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 26.10.1946, roč. 2, č. 243, s.3.

²²⁸ Obr. 2.31. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 15.6.1946, roč. 2, č. 139, s.3.

²²⁹ Obr. 2.32. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 19.9.1946, roč. 2, č. 217, s.3.

²³⁰ Obr. 2.33. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 28.2.1946, roč. 2, č. 50, s.3.

²³¹ KAPLAN, Karel. Případ štěchovický archiv. In: *Historik v soudobých dějinách*. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2008, s. 93-98.

je text: „*Násadová vejce z USA letadlem do ČSR.*“ Obrázek vyjadřuje pochyby o nezištnosti americké pomoci proudící do Československa.²³²

Zásadnější kritiku západních členů protinacistické koalice lze vypořádat od poloviny roku 1946. Konkrétně souvisí s výrokem Winstona Churchilla²³³ o spuštění železné opony napříč Evropou po konci 2. světové války.²³⁴ V reakci na tento výrok vyšla 25. června Sekorova karikatura, na které je vyobrazen Churchill s typickým doutníkem, ale jinak nepříliš sympaticky vyveden, jak říká: „*Tak ten Beneš byl zase zvolen a všemi hlasy. Ted' už věříte, že je tam diktatura.*“ Za tehdy již bývalým britským ministerským předsedou je vchod opatřený velkým zámkem a nápisem „*ŽELEZNÁ OPONA ČSR*“. Churchill opatrně jedním prstem nadzvedává oponu a nakukuje zpoza ní. Sekora dal touto karikaturou najevo, že britští politici již v době mnichovské krize středoevropskému regionu vůbec nerozuměli.²³⁵ K tématu se Sekora vrátil v říjnu 1946. Využil k tomu turné fotbalové Sparty po britských ostrovech. Sekora vtipně glosoval mizerné výsledky pražského celku, když pod obrázek mimo branku střílejícího hráče Sparty a anglického brankáře s cigaretou v ruce umístil text: „*Že ti rošťáci nám šlohlí tu naši železnou oponu a dali si ji před branku.*“²³⁶ Karikatura z 15. listopadu má také vztah k Churchillovi. Bývalý ministerský předseda stojí vedle německého vojáka s rukou přátelsky položenou na jeho prsou a hovoří k nekonečnému davu vězňů z koncentračního tábora oblečených ve vězeňských mundúrech. Pod obrázkem je text: „*Myslím, že Německo už bylo dosti trestáno.*“ Detailní provedení vojáka, zvláště ztvárnění bestiálního a slaboduchého výrazu v obličejí, kontrastuje s davem vězňů, který se od prvních, precizně vyvedených postav, pomalu přeměňuje v lidské lebky a končí nekonečným mořem křížů. I postava Churchilla zasluží pozornost. Kromě obligátního doutníku stojí jistě za zmínku zdvižený prst a výraz v obličejí politika, který se svou kulatou postavou vysvětluje na kost vyhublým vězňům situaci.²³⁷ Tato kresba dle mého názoru dosahuje nejvyšších kvalit z poválečné Sekorovy tvorby. Je srovnatelná s Pelcovými a Hoffmeisterovými válečnými pracemi. K tématu demokratického vývoje v Československu se vyjadřuje i karikatura z 23. července.

²³² Obr. 2.34. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 5.3.1946, roč. 2, č. 54, s.3.

²³³ **Churchill, Winston** (1874-1965) britský ministerský předseda v letech 1940–1945 a 1951-1955. Jakožto pragmatický politik upozorňoval na nebezpečí nacismu a neváhal přes svůj antikomunismus uzavřít spojení se SSSR v boji proti Německu a jeho spojencům. Po prohraných volbách v roce 1945 odešel z úřadu, aby se do funkce vrátil v roce 1951. V roce 1955 odešel ze zdravotních důvodů z funkce. In: FILIPPI-CODACCIONI, A. M. a kol. *Dějiny 20. století*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 94.

²³⁴ Tomuto projevu, který Churchill přednesl 5. března 1946 na univerzitě v americkém Fultonu při příležitosti udělení čestného doktorátu, se také říká *Fultonská řeč*. Churchill v projevu kritizoval politiku SSSR vůči jeho satelitům, která znemožnila těmto státům demokratický vývoj. In: In: FILIPPI-CODACCIONI, A. M. a kol. *Dějiny 20. století*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 94.

²³⁵ Obr. 2.35. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 25.6.1946, roč. 2, č. 146, s.3.

²³⁶ Obr. 2.36. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 13.10.1946, roč. 2, č. 237, s.2.

²³⁷ Obr. 2.37. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 13.11.1946, roč. 2, č. 263, s.3.

Je na ní zobrazena česká žena, která dělá průvodce anglickému gentlemanovi. Národnost muže lze rozpoznat z visačky na jeho klopě. Pár prochází parkem, kde se na lavičce líbá sovětský voják s mladou dívkou. Ženina promluva k cizinci je umístěna pod obrázkem: „*VIVAT CONGRESSUS! Tak konečně vám mohu ukázat aspoň jedno místo v Československu, které je skutečně obsazeno sovětskou vojenskou mocí.*“²³⁸

3.2.2 Svobodné slovo v roce 1946

První číslo roku 1946 mělo na své úvodní straně optimisticky laděnou zprávu o mírové konferenci, která se měla konat v dubnu v Moskvě.²³⁹ Na úvodní straně svátečního *Svobodného slova* z 9. května 1946 vyšel článek *Hold Prahy míru a spojencům*²⁴⁰ s podtitulem *Dík presidenta republiky spojeneckým armádám. Svobodné slovo* ze dne 26. května 1946 mělo na své úvodní straně velké heslo *Za Masarykem a Benešem – Národně a socialisticky*,²⁴¹ kterým se Národní socialisté přihlásili k odkazu minulého současného presidenta. Hned pod tímto heslem byl bojovně laděný článek *Den toužebně očekávaný*²⁴², jenž měl mobilizovat poslední váhající voliče. V levém horním rohu byl umístěn článek *Teroru nepovolíme*²⁴³, který kritizoval skutečnost, že až 26 000 pražských národních socialistů obdrželo obsílku od bezpečnostního referátu pražského magistrátu, což jim v důsledku znemožňovalo účastnit se voleb.

Volby byly samozřejmě zásadním tématem objevujícím se na stránkách *Svobodného slova* v roce 1946. Přední stránka vydání z 25. května obsahovala slogan, který říkal: „*Za Masarykem a za Benešem národně a socialisticky*“. Kromě tohoto motto bylo na první straně otištěno stručné prohlášení prezidenta Beneše, v kterém prezident apeloval na klidný průběh voleb. Jak už tomu bylo u *Svobodného slova* zvykem, při důležitých událostech umísťovala redakce na úvodní stranu grafiku větších rozměrů. Tentokrát byla umístěna v dolní části stránky, byla nesignovaná a zobrazovala občany - voliče, kteří drží v ruce volební lístek s číslem 4, které ve volbách patřilo národním socialistům. Oproti obyčejným vydáním je ještě úvodní strana opatřena velkým červeným nápisem „Volte 4“.

Už jen shoda na datu konání voleb byla příčinou pŕetek mezi stranami Národní fronty. Národní socialisté věřili, že mohou komunisty porazit a proto naléhali na co nejbližší termín. Naopak komunisté se cítili ještě nepřipraveni pro rozhodující boj. Přestože se obecně soudilo,

²³⁸ Obr. 2.38. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 23.8.1946, roč. 2, č. 194, s.3.

²³⁹ Reuter. Amerika pro spolupráci se Sověty. *Svobodné slovo*. 1.1.1946, roč. 2, č. 1, s. 1.

²⁴⁰ kf. Hold Prahy míru a spojencům. *Svobodné slovo*. 9.5.1946, roč. 2, č. 108, s. 1.

²⁴¹ Obr. 1.4: *Svobodné slovo*. 26.5.1946, roč. 2, č. 122, s. 1.

²⁴² Kf. Den toužebně očekávaný. *Svobodné slovo*. 26.5.1946, roč. 2, č. 122, s. 1.

²⁴³ mi. Teroru nepovolíme. *Svobodné slovo*. roč. 2, č. 122, s. 1.

a bylo to dokonce uvedeno i v Košickém vládním programu, že volby se mají konat do půl roku po osvobození, nebylo tomu tak. Někteří historici se domnívají, že neúspěchy komunistů ve volbách v Maďarsku a Rakousku byly pro KSČ dostatečným varováním, aby volby neuspěchali a počkali, až budou řádně připraveni. Ostatně i termín voleb v Polsku byl odložen.²⁴⁴ Zdržovací taktika komunistů neunikla pozornosti jejich politických rivalů. Proto se i toto téma objevilo v první Honzově karikatuře roku 1946. Na obrázku je zachycen ministr vnitra Václav Nosek²⁴⁵ s náručí plnou listů papíru, jak říká: „Každý píše, ať jsou volby, že prý země by to snesla. Vždyť není dost barev lidí, čím chcete psát na zed' hesla.“²⁴⁶ Toto úsměvné vysvětlení odkladu voleb karikuje rétoriku komunistů, kterou zdůvodňovali posouvání termínu konání voleb na pozdější termín. Karikatura z 18. února 1946 ovšem už tak zábavná není. Je na ní zobrazen předseda ÚRO Antonín Zápotocký, jak čte svůj projev.²⁴⁷ Jeho publikum je tvořeno milicionáři, kteří mají na ramenou zavěšeny pušky. Tato grafika je opět velice citlivě provedena a cílí na více znepokojujících skutečností. Novotný vyobrazil každého z milicionářů oděného do kabátů s různými vzory, aby tak vyjádřil, že závodní milice nejsou ani součástí armády nebo bezpečnosti, ale jedná se o soukromou ozbrojenou skupinu odborového hnutí. Touto dobou sblížování pozic ÚRO a KSČ nabíralo na obrátkách. Pod záminkou boje proti „rozbíječům odborové jednoty“ dosazovala KSČ své lidi do důležitých funkcí v organizační struktuře odborů. Potom již nebyl problém požadavky odborů a komunistů synchronizovat.²⁴⁸ Druhou kritizovanou skutečností je zneužívání rozhlasu. Zápotocký mluví do mikrofonu s logem ÚRO. Zneužívání rozhlasu či některých „nezávislých“ tisků, je častým motivem Novotného obrázků. *Svobodné slovo* nejednou kritizovalo velký prostor, který Zápotocký dostával v rozhlase. Novotný tomuto tématu také věnoval obrázek otištěný ve *Svobodném slově* 30. ledna 1947. Obrázek je opatřen komentářem: „Čtenář si kupuje noviny, které chce. – Posluchač musí platit i za to co nechce poslouchat. Je to správné?“²⁴⁹ Obrázek byl netradičně oproti běžnému publikování Novotného karikatur součástí článku *Rozhlas všem?*²⁵⁰, proto patrně není okomentován rýmovanou glosou, jak bylo u Novotného kreseb zvykem. Nestrannost některých listů byla

²⁴⁴ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 42-45.

²⁴⁵ **Nosek, Václav** (1892 - 1955) český politik, člen KSČ a v letech 1945 až 1953 ministr vnitra. Od roku 1953 až do své smrti zastával funkci ministra pracovních sil. Patřil mezi radikální komunisty a jeho politika při řízení SNB odstartovala únorový puč v roce 1948, během kterého byl také velice aktivní. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 56

²⁴⁶ Obr. 2.39. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 13. 1. 1946. s. 5.

²⁴⁷ Obr. 2.40. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 18. 2. 1946. s. 5.

²⁴⁸ ČAPKA, František. *Odbory v českých zemích v letech 1918-1948*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2008, s. 176.

²⁴⁹ Obr. 2.41. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 30. 1. 1947, s. 3.

²⁵⁰ Nesignováno. *Rozhlas všem?* *Svobodné slovo*. 30. 1. 1947, s. 3.

pro mnohé nekomunistické politiky zásadní problém. V karikaturách otištěných ve *Svobodném slově* se objevovaly narážky zejména na *Dikobraz*. Novotný na obrázku z 23. dubna 1946 nakreslil kreslíře, který drží v jedné ruce štětec a vybarvuje dikobrazovy ostny. Aby bylo jasné, o jakou barvu se jedná, stojí kousek od malíře nádobka s nápisem rudá barva.²⁵¹ Pro usnadnění totožnosti malíře je na obrázku umístěn také Ferda mravenec. Na jiném obrázku od Karla Helmicha, který byl Novotného kolega z propagačního studia *PROP 7*²⁵², je zachycen telefonující redaktor *Dikobrazu*, kterak volá do lékárny U Rudého ježka a žádá o penicilin, „aby mohl potit vtipy“.²⁵³

Další karikatura se souvztažností k předvolební kampani je obrázek znázorňující předsedu Československé sociální demokracie a předsedu vlády Zdeňka Fierlingera²⁵⁴, jak zalívá dvě květiny s květy ve tvarech emblémů KSČ a Československé sociální demokracie. Obrázek je opatřen textem: „Vskutku, lepší je pěstovat houby, tyhle kytky se mi pořád snoubí.“²⁵⁵

Karikatury ve *Svobodném slově* v předvolebním boji cílily na politiky ze všech stran Národní fronty. Důkazem je karikatura ministra zdravotnictví Adolfa Procházky.²⁵⁶ Ministr na obrázku drží v jedné ruce štít, na kterém je vyobrazen paragraf a v druhé ruce má teploměr, tvarem připomínající meč. Postava Procházka má ideální mužné tvary. Obrázek je doplněn textem: „Kdo to chrání naše zdraví? Kým nemoci mařeny? Vězte, že to rytíř pravý - řádu svaté Heleny.“ Procházka, člen Československé strany lidové, patřil ve straně do křídla odmítajícího přílišné ústupky KSČ. K ještě větším kritikům spolupráce s komunisty patřila jeho žena Helena Koželuhová²⁵⁷. Koželuhová, která se do okupace nijak politicky neangažovala, byla velkým kritikem poměrů v zemi. Své názory publikovala nejprve v *Lidové*

²⁵¹ Obr. 2.42. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 18. 2. 1946. s. 5.

²⁵² *PROP 7* byla propagační kancelář, dnešními slovy reklamní agentura. Novotný ji založil společně s několika přáteli po návratu z Brna. Po únoru 1948 kancelář ukončila činnost. In: JUST; Vladimír. *Verichovo divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000, s 106.

²⁵³ Obr. 2.43. HELMICH, Karel. *Svobodné slovo*. 10. 4. 1946. s. 5.

²⁵⁴ **Fierlinger Zdeněk** (1891-1976) byl český politik, člen sociální demokracie. První světová válka jej zastihla v Rusku. Stal se legionářem a později organizoval v USA nábor československých dobrovolníků. V letech první republiky působil v diplomatických službách. V letech 1937–1945 velvyslancem v SSSR, kde se velice sblížil s komunisty. Těsně před koncem války se stal předsedou vlády. Ve funkci zůstal až do voleb v roce 1946, poté byl místopředsedou vlády až do roku 1953. V letech 1945-1948 patřil k levicovému křídlu sociální demokracie a po převratu byl iniciátorem sloučení obou levicových stran. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 30

²⁵⁵ Obr. 2.44. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 5. 4. 1946. s. 5.

²⁵⁶ Obr. 2.45. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 28. 4. 1946. s. 5.

²⁵⁷ **Helena Koželuhová** (1907-1967) byla česká politička. Po osvobození vstoupila do Československé strany lidové, kde se stala jednou s reprezentantek protikomunistického křídla. Publikovala *Obzorech* a *Lidové demokracii*, po vyloučení ze strany v bratislavském Čase. Po únorovém puči emigrovala a byla aktivní v organizacích usilujících o návrat demokracie v Československu. RENNER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999, s. 37-42.

demokracii²⁵⁸, poté začala přispívat do *Obzorů*²⁵⁹. Její popularita díky tomu velice vzrostla. Její sympatizanti dávali vedení strany opakovaně najevo, aby jí strana nominovala jako kandidátku do ÚNS. Hála se Šrámkem přes počáteční váhání nakonec s vidinou volebního zisku s nominací Koželuhové souhlasili. Koželuhová byla ze třetího místa na kandidátce zvolena. Celá historie ovšem skončila skandálem, když byla z důvodů stranické neposlušnosti těsně před složením poslaneckého slibu vyloučena ze strany a zbavena mandátu.²⁶⁰ Karikatura odkazuje na fakt, že ministr Procházka do jisté míry těžil z popularity své manželky.

S blížícím se termínem voleb, se také zvětšovala četnost Novotného karikatur. 24. května, tedy pouhé 2 dny před konáním voleb, se ve *Svobodném slově* objevily dvě kresby, které byly svým rozsahem unikátní. Na první jsou vyobrazení předsedové všech čtyř kandidujících stran. Jsou seřazeni dle čísel jejich politických stran a každý je doplněn dopravním prostředkem s počtem kol odpovídající jejich číslu. Gottwald, oblečen jako artista, se snaží udržet rovnováhu na jednokolce. Obrázek je doplněn textem: „*Takhle se dá také balancovat.*“ Na dalším obrázku je předseda lidovců Šrámek jedoucí na velocipédu – vysokém kole. Obrázek je okomentován textem: „*Zastaralý způsob lidové dopravy.*“ Třetím v řadě je Fierlinger, jedoucí na prazvláštní trojkolce. Text k obrázku se sociálnědemokratickým předákem říká: „*Doufám, že tam s tímhle vehiklem také dorazím.*“ A konečně na posledním obrázku je rozesmátý Zenkl, který sedící za volantem elegantního vozu říká: „*Takhle se jede nejspolehlivěji k cíli.*“²⁶¹ Novotný využil svůj smysl pro vtip, nikterak složitě a na poměry vypjaté výbušné předvolební atmosféry citlivě využil čísel, která patřila jednotlivým stranám. V druhé karikatuře si ovšem příliš servítek nebral. Tento obrázek je stejně jako ten předešlý složen z několika částí. Tentokrát ze tří. Na každém z nich je exponent Velkoněmecké říše. Na prvním je telefonující Hitler, který je umístěn do kotle a telefonuje Himmlerovi²⁶², který dlí ve stejné pozici na vedlejším obrázku. Hitler si pochvaluje zřízení bílých lístků. Himmler dodává, že i v Československu se nyní zřizuje stranická policie,

²⁵⁸ *Lidová demokracie* deník, který byl v letech 1945 až 1994 tiskovým orgánem Československé strany lidové. Navazoval na Lidové listy, které vycházely od roku 1919. In: RENER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999, s. 46.

²⁵⁹ *Obzory* týdeník vydávaný ČSL letech 1945 - 1948. Jeden z mála nepředpojatých listů v tehdejším Československu. Redakční tým byl tvořen I. Ducháčkem, P. Tigridem, H. Koželuhovou a J. Strakošem. Okruh dopisovatelů byl ovšem širší. Jeho vydávání doprovázelo mnoho konfliktů s levicovými listy, ale i komunistickými politiky. In: RENER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999, s. 45.

²⁶⁰ RENER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999, s. 37 – 39.

²⁶¹ Obr. 2.46. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 24. 5. 1946. s. 3.

²⁶² **Himmler, Heinrich** (1900-1945) německý politik a válečný zločinec. Byl jedním z nejnvýše postavených lidí v hierarchii nacistického Německa. Mimo jiné byl velitelem SS, šéf tajné policie - gestapa a říšský ministr vnitra. Byl organizátorem holocaustu. Za své činy nebyl potrestán, protože těsně po skončení války spáchal sebevraždu. In: BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka : Lexikon německého nacionálního socialismu 1933 – 1945*. Praha : Prostor, 2004, s. 165-166.

jen se nejmenuje SA. Posledním do party je Goebbels²⁶³, který je také v kotli a čte list *Pravé Růdo*. Ten při čtení novin jen skepticky konstatuje, že „v propagandě jsem byl úplnej hadrář“. Novotný na této karikatuře spojil dvě témata. Retribuční procesy jsou připomínány třemi vysokými hodnostáři poraženého Německa. To, že jsou umístěny v kotlích, je připomínka, že spravedlnosti v jejich případech bylo učiněno zadost. Druhým tématem je podoba v rétorice, kterou komunisté využívali ve své kampani. Vtipně působí zejména komentář ministra propagandy Goebbelse. Za zmínku stojí i odkaz na Rudé právo, které Goebbels drží v rukou a u kterého je díky přesmyčce nepatrně změněn název.²⁶⁴

Tématem, které silně rezonovalo na stránkách *Svobodného slova*, byly retribuční procesy. Nejsledovanější kauzy byly s K. H. Frankem, s členy protektorátní vlády a také s J. Tisem. Fotografie ze soudního řízení s Frankem se na úvodní straně objevovaly téměř denně od počátku řízení v březnu až do Frankovy popravy, která proběhla 22. května 1946. Podobně detailně byly sledovány i ostatní jmenované kauzy.

Frank se objevil ve dvou Novotného karikaturách z tohoto období a dle mého názoru oba obrázky patří k vrcholu jeho tvorby pro *Svobodné slovo*. Na prvním obrázku z 22. dubna je Frank, který se snaží schovat za obraz, na kterém je nakreslen Hitler a Himmler. Pod kresbou je umístěn text: „Za ty dva se klidně schovat, to by bylo na váš vkus. Ale ouha, pane Franku, ještě čouhá pěkný kus.“²⁶⁵ Novotný bezezbytku využil Frankovu vysokou postavu, která přesahuje obraz obou nacistů a vtipně zparodoval základní pilíř Frankovy obhajoby. Druhý obrázek opět zobrazoval Franka před soudním stolicí. I tentokrát se pointa týkala jeho obhajoby. Frank se soustředěným výrazem umělce hraje na housle. Stručný text pod obrázkem říká: „Já nic, já muzikant!“ Kreslíř využil kontrastního zobrazení Frankovy hlavy, která je klasicky detailně propracována se zřetelem na jeho ostré, krutě vyhlížející rysy a ladně se pohybující tělo, které opravdu vypadá, jako kdyby patřilo houslovému virtuosovi.²⁶⁶ Proces s protektorátní vládou připomněla karikatura Jaroslava Krejčího²⁶⁷. Krejčí vykonával funkci ministra spravedlnosti v obou Beranových²⁶⁸ vládách a později také ve vládě

²⁶³ **Goebbels, Joseph** (1897-1945) německý politik a válečný zločinec. Patřil k nejužšímu vedení NSDAP. Byl ministrem propagandy, při čemž hojně využíval svůj řečnický talent. V poledních okamžicích války spáchal sebevraždu. Tamtéž. s 141-142.

²⁶⁴ Obr. 2.47. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 26. 6. 1946. s. 3.

²⁶⁵ Obr. 2.48. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 21. 4. 1946. s. 3.

²⁶⁶ Obr. 2.49. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 28. 4. 1946. s. 3.

²⁶⁷ **Krejčí, Jaroslav** (1892-1955) byl český politik a právník. V meziválečném Československu zastával řadu vysokých úřednických pozic, zejména v oboru soudnictví. V letech 1938-1939 byl ministrem spravedlnosti v Beranově vládě a zároveň předsedou Ústavního soudu. V letech 1939 – 1945 ministr spravedlnosti v protektorátní vládě. V letech 1942-1945 předsedou protektorátní vlády. V roce 1946 obžalován a souzen Národním soudem. Byl odsouzen k 25 letům za zločiny proti státu. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 46.

Eliášově²⁶⁹. Po zatčení Eliáše se stal ministerským předsedou. Tuto funkci vykonával až do ledna 1945. Po osvobození byl zatčen a 29. dubna 1946 s ním a některými dalšími členy protektorátní vlády byl před Národním soudem zahájen proces. Novotného karikatura staví pointu na dvou bodech. Prvním bylo Krejčího vzdělání. Byl mimo jiné od roku 1936 soukromým docentem ústavního práva na Masarykově universitě v Brně.²⁷⁰ Druhým bodem je jeho jméno. Na obrázku tedy Krejčí vyšívá domeček z nitě, která je tvořena paragrafy. Pod obrázkem je umístěn text: „Šiju, šiju boudičku z paragrafu nití, soud si, doufám, pozor nedá a do ni se chytí.“²⁷¹ Celkově byl ovšem proces zejména politickou záležitostí. Přelíčení předcházely spory ve vládě, u ministra spravedlnosti Drtiny intervenovali komunisté i sovětští diplomaté za návrhy na rozsudky trestu smrti pro některé obžalované. Nezávislost soudu se nakonec podařilo uhájit a nepadl žádný rozsudek smrti. Krejčí byl odsouzen k pětadvaceti letům.²⁷²

3.3 Období 1947 až únor 1948

Hlavním tématem tohoto období je únorová vládní krize, která vedla k rozluštění celé zápletky a rozhodla definitivně o směřování Československa. Tomuto tématu předchází řada dílčích událostí, jež souvisely s komunistickou ofenzívou ve snaze o získání rozhodujícího vlivu ve státě. Silným tématem pro *Svobodné slovo* byl atentát na tři ministry. Naopak prokomunisticky orientovaná periodika se snažila aféru bagatelizovat. Spory ohledně kulturní a zemědělské politiky často inspirovaly Novotného v jeho karikaturách. Také obtíže při zásobování obyvatelstva se objevily jako témata karikatur. Zejména problémy s textilem byly častým námětem Sekorových kreseb v *Práci*. Tehdejší média nabízela jako řešení důraznější potírání černého trhu, tzv. „šmelinářství“.

²⁶⁸ **Beran, Rudolf** (1887-1954) byl český politik. V letech 1933-1938 předsedou agrární strany. Byl předsedou Strany národní jednoty a v letech 1938-1939 předsedou vlády. V roce 1941 zatčen a vězněn v Berlíně. V roce 1947 stanul před Národním soudem a byl odsouzen k 20 letům za podporu nacistického hnutí. Tamtéž, s. 14.

²⁶⁹ **Eliáš, Alois** (1890-1942) byl český generál a politik. V bojích I. světové války byl zajat na ruské frontě a poté vstoupil so čs. legií. Studoval vojenství ve Francii. Jeho vojenská kariéra šla strmě vzhůru. V letech 1938 – 1939 ministrem dopravy. Krátce řídil ministerstvo vnitra v protektorátní vládě, poté se stal jejím předsedou. Udržoval kontakty s domácím odbojem. V roce 1941 zatčen a odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán v roce 1942. Tamtéž, s. 26.

²⁷⁰ HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 46.

²⁷¹ Obr. 2.50. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 20. 6. 1946. s. 3.

²⁷² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008., s. 64-65.

3.3.1 Práce v letech 1947 a 1948

Práce přinesla 4. ledna 1947 na své úvodní straně rozsáhlý článek o procesu s Jiřím Stříbrným.²⁷³ 12. září vyšel na první stránce článek o dohodě KSČ se sociálními demokraty o společném postupu v NF.²⁷⁴ Ale také článek o atentátu na tři ministry.²⁷⁵ Ke stejnému tématu se ve sloupku *Co tomu říká Práce* vyjádřil redaktor J. Síla ve článku *Mnoho povyku – pro co?*²⁷⁶ Ve stejném sloupku ze dne 1. srpna vybízel František Dvořák²⁷⁷ k opatrnosti při projednávání Marshallova plánu.²⁷⁸ Všechny deníky se detailně zaobíraly únorovou krizí. Z produkce *Práce* jsem vybral úvodní stranu z 23. února, které vévodil článek o generální stávce, který referoval o jejím rozsahu a požadavcích stávkujících²⁷⁹ a také první stranu ze soboty 28. února.²⁸⁰ Na první straně z toho dne byl vedle fotografie Zápotockého, podepisujícího ústavní slib, článek o odhodlání vlády splnit vládní program.²⁸¹

Sekorova produkce v lednu 1947 sledovala pokračující retribuční procesy. Mezi nejsledovanější patřila kauza Jiřího Stříbrného²⁸². Mediální kampaň kolem procesu se Stříbrným byla hodna bývalého tiskového magnáta. Zpravodajství o Stříbrného procesu obohatila tehdejší českou mediální terminologii o nový výraz – „šejdrismus“ – výraz pro žurnalistiku nejnižší úrovně, politicky orientovanou krajně doprava. Pojem byl odvozen od týdeníku *Šejdrem*²⁸³, který vydával tiskový koncern *Tempo*²⁸⁴. Všechny tisky z portfolia

²⁷³ jd. Patron šejdrismu před národním soudem. *Práce*. 4.1.1947, roč. 3, č.3, s.1.

²⁷⁴ ČTK. Dohoda KSČ a soc. dem. strany o společném postupu. *Práce*. 12.9.1947, roč. 3, č.213, s.1.

²⁷⁵ bb. Tři smrtonosné krabičky. *Práce*. 12.9.1947, roč. 3, č.213, s.1.

²⁷⁶ SÍLA, Jiří. Mnoho povyku – pro co?. *Práce*. 12.9.1947, roč. 3, č.213, s.1.

²⁷⁷ **Dvořák, František** (1908-1972) Před 2. sv. válkou a během protektorátu byl úředníkem Ústředního sociálního úřadu hl. m. Prahy. V letech 1945-1947 redaktorem nakl. *Nová osvěta*. V letech 1947 –1952 pracovník Československého státního filmu. V letech 1952-1953 člen komise pro hodnocení herců. Byl také děkanem a později vedoucím katedry FAMU. Psal scénáře, např. *Ves v pohraničí*, *Král Šumavy*, atd. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*. Praha: 2002, Libri, s. 76.

²⁷⁸ DVOŘÁK, František. Marschallův plán. *Práce*. 1.8.1947, roč. 3, č.178, s.1.

²⁷⁹ rp. Dva a půl milionu pracujících manifestačně zastavilo práci. *Práce*. 23.2.1948, roč. 4, č.47, s.1.

²⁸⁰ Obr. 1.5: *Práce*. 28.2.1948, roč. 4, č. 50, s. 1.

²⁸¹ č. Překážky odstraněny, teď splníme vládní program. *Práce*. 23.2.1948, roč. 4, č.50, s.1.

²⁸² **Stříbrný, Jiří** (1880-1950) byl československý politik a vydavatel bulvárního tisku. Politickou kariéru zahájil v mládežnické organizaci národních socialistů. Tuto stranu také reprezentoval v říšském sněmu. Jeho největší politické úspěchy ovšem souvisí se vznikem Československa. Zastával několik ministerských postů. Jeho pád začal v roce 1926, kdy se dostal do konfliktu s E. Benešem a byl vyloučen ze strany. Pokusil se oprášíit zašlou politickou slávu v několika pochybných projektech koketujících s krajní pravíci. Jeho podnikatelské aktivity měly lepší výsledky. Založil si vlastní tisk. koncern *Tempo*, aby mohl vydávat tisk, který by podporoval jeho politiku. Byl aktivní během 2. republiky, ale po vyhlášení protektorátu se stáhnul do ústraní. Vedení koncernu přenechal svému synovi. Po válce byl postaven před Národní soud a odsouzen k doživotí. In: ŠALDA, Jaroslav. *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace*. Vyd. 1. Praha : Eva, 2001, s 123-132.

²⁸³ *Šejdrem* byl humoristický týdeník ,vycházel v letech 1929-1933.V roce 1933 byl úředně zakázán jeho prodej na trafikách. Nahradil jej týdeník *Ulice*. In: VYKOUPIĻ, Libor: Jiří Stříbrný: portrét politika. Brno: Masarykova společnost, 2003, s. 187.

²⁸⁴ *Tempo* byl tiskový koncern, který založil Stříbrný se svým bratrem Františkem v roce 1929. V rámci obnovy českého tisku po roce 1945 byl koncern zrušen. Stříbrní koncern založili s úmyslem nabyt soběstačnosti při vydávání stranických tiskovin pro různé politické experimenty Jiřího Stříbrného. Tamtéž, s. 164.

Tempa se vyznačovaly nízkou úrovní žurnalistiky a byly zaměřeny na různé skandály, popisování kriminálních případů a k pornografii se blízcímu zobrazování ženského těla.²⁸⁵ Týdeník *Šejdrem* se specializoval na skandalizování Stříbrného politických protivníků. Stříbrný si během své politické kariéry dokázal vytvořit spoustu nepřátel, ale tím největším, a lze říci osudovým, byl Edvard Beneš. V časopise *Šejdrem* vycházely pravidelně články o postavičce jménem Ben Ešeda, což byla přesmyčka z Benešova jména.²⁸⁶ Přestože se Stříbrný během okupace veřejně neangažoval, byl Národním soudem odsouzen k doživotnímu trestu. Hovořilo se o osobním zájmu E. Beneše.²⁸⁷

Sekorova první Stříbrného karikatura vyšla jako součást již zmíněného článku *Patron šejdrismu před národním soudem*. Obrázek je složen ze tří dílků. Stříbrný jede na koni, ale po chvíli naráží do stromu a poté, sedící na zemi, za ujíždějícím koněm hrozí holí. Obrázek je doplněn textem: „*Šejdrem se nikdy daleko nedojede.*“ Sekora odkazuje na zmiňovaný týdeník. Při samotném vyobrazení Stříbrného využívá jeho výstředního vzhledu, včetně výrazně kudrnatých vlasů, pročež je Stříbrný lehce identifikovatelný.²⁸⁸ Druhý obrázek z 8. ledna se zaměřuje na způsob Stříbrného obhajoby. Stříbrný stojí vedle stolu redaktora, který zapisuje, co mu jeho nadřízený diktuje. Pro zvýraznění pointy je vedle redaktora ještě písáčka, která všechno zapisuje na psacím stroji. Na zdi visí tabulka „REDAKCE VEČ. LISTŮ“ a pod obrázkem je text: „*Jak Jiří Stříbrný nikdy nacisticky nepsal.*“²⁸⁹

Velkým tématem bylo šmelinářství, neboli rozkvět černého trhu. Šmelinářství souviselo s řadou faktorů. Na počátku roku 1948 se znárodněný sektor podílel 57,9 % na tvorbě národního důchodu. Zbytek byl tvořen soukromým sektorem (39,6 %) a družstevními podniky (2,5 %). Právě přechod na vícesektorový systém byl jednou z příčin ekonomických obtíží. Obtíže též souvisely s obnovou po válečných letech.²⁹⁰ Nedořešena zůstala reorganizace velkoobchodní sítě, v které měl převahu soukromý sektor. Nedostatky se také vyskytovaly v určení kompetencí mezi hospodářskou samosprávou, různými centrálními orgány a orgány znárodněného průmyslu. Z toho pramenily problémy se zásobováním obyvatelstva. Navíc byl v Československu stále v platnosti přidělový systém, který byl zrušen až k 1. červnu 1953. Všechny tyto aspekty napomáhaly k rozbujení černého trhu. Zvláště

²⁸⁵ KÁRNÍK Zdeněk: *České země v éře první republiky*. Praha: Libri, 2000. Strana 329.

²⁸⁶ ČECH, Zdeněk: *Drsný střed Evropy IV*. Řitka: Daranus, 2007. Strana 61.

²⁸⁷ ČERNÝ, Václav. *Paměti. III. (1945-1972)* Brno: Atlantis, 1992, s. 180.

²⁸⁸ Obr. 2.51. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 4.1.1947, roč. 3, č.3, s.3.

²⁸⁹ Obr. 2.52. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 5.1.1947, roč. 3, č.4, s.3.

²⁹⁰ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 121.

textilní a obuvnické zboží se stalo v oficiální distribuci nedostatkovým zbožím.²⁹¹ Tyto zásobovací obtíže byly podnětem pro různé poplašné zprávy o stavu hospodářství. Rázem se tedy z problému ekonomického stal politický problém. Není od věci si připomenout, že ministr Kopecký navrhl ve vládě zesílit kontrolu tisku, aby se podobným fámám zabránilo. Návrh ovšem nebyl přijat. Přijaty ovšem byly administrativně mocenské zásahy proti černému trhu. Zvláště po nástupu Alexeje Čepičky²⁹² na post ministra vnitřního obchodu v prosinci 1947.²⁹³

První kresbou s tematikou nedostatečné nabídky textilního zboží vyšla v práci 7. ledna.²⁹⁴ Rozhořčená Eva odchází z Edenu a výhružně vzkazuje Adamovi: „*Cože Adame, jenom jeden fíkový list máš pro mě? Dobře! Jdu na úřad, a oni se už na ty tvé zatajené zásoby podívají!*“

Ve stejném vydání vyšla karikatura zachycující rozhovor dvou housenek bource morušového, které sledují kokon se zakuklenou kolegyní: „*Schválně tu, paní, počkáme, zdali to dole odevzdá, co napředla, nebo to zase zašmelí.*“²⁹⁵ Sekorova karikatura naráží na fakt, že 60 % textilního zboží šlo z výroby přímo do maloobchodů a že tedy k úniku na černý trh docházelo už od výrobců a ne z velkoobchodů, jak se někdy uvádělo. K těmto únikům docházelo i z textilek, jež byly součástí znárodněného sektoru.²⁹⁶ Poslední karikatura, která má vztah k tématu šmeliny, nepřináší obsahově nic nového, ale zmiňuje jí, protože v ní Sekora spojuje sportovní tematiku s aktuálním společenským problémem. Což je z pohledu autentičnosti Sekorovy tvorby zajímavý úkaz, který stojí za zmínku. Na karikatuře jsou zachyceni dva hokejisté, přičemž jeden říká druhému: „*Představ si, jen jsem se změnil, že dnes svou kůži prodáme draze, a oni mě už chtějí udat pro šmelinu.*“²⁹⁷ Z toho, že v lednových vydáních *Práce* se nacházelo šest karikatur na téma šmeliny, usuzuji, že to bylo společensky ožehavé téma. Problematiky černého trhu se dotýkaly obrázky i v následujícím období a také ostatní kreslíři *Práce* pracovali s tímto motivem. Únorová krize ovšem byla ze společenského hlediska mnohem důležitější a zájem o ni vytlačil ostatní náměty.

²⁹¹ KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948*. Brno : Doplněk, 2002, s. 123.

²⁹² **Čepička, Alexej** (1910-1990) byl český politik. Do KSČ vstoupil v roce 1929. V mládí byl členem řady mládežnických a studentských organizací napojených na KSČ. V letech 1945-1960 poslancem NS. V letech 1947-1948 ministrem vnitřního obchodu. V letech 1948-1950 ministr spravedlnosti. Od roku 1950 do roku 1956 ministr národní obrany. V roce 1956 odvolán ze všech funkcí pro účast na vykonstruovaných procesech v 50. letech. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 18.

²⁹³ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 94 - 96.

²⁹⁴ Obr. 2.53. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 7.1.1948, roč. 4, č.3, s. 2.

²⁹⁵ Obr. 2.54. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 7.1.1948, roč. 4, č.3, s.3.

²⁹⁶ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 95.

²⁹⁷ Obr. 2.55. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 10.1.1948, roč. 4, č.12, s.3.

Na přelomu let 1947 a 1948 již vláda nepracovala jako koalice. Nekomunistické strany vystupovaly již jak opozice proti komunistické snaze o hegemonii ve státě. Komunistická ofenzíva byla oficiálně zahájena koncem listopadu 1947 na zasedání ústředního výboru strany. Gottwald na této veřejné schůzi nazýval své partnery z vlády z nekomunistických stran buržoazními politiky. Konkrétní ovšem nebyl. Spouštěčím bodem únorového puče byl spor o SNB, který reagoval na odvolání posledních osmi nekomunistických velitelů SNB v Praze s platností od 14. února. Reakce nekomunistických ministrů byla razantní a po ostrých jednáních vyústila 20. února demisí několika nekomunistických ministrů, kterou k jejich překvapení prezident Beneš 25. února přijal²⁹⁸. Sekora se k situaci vyjádřil karikaturou z 27. února. Na obrázku je vyobrazen muž s koštětem, který stojí před domem s otevřenými dveřmi a naproti němu je žena. Muž vymetá domácí smetl a říká směrem k ženě, která jeví stopy lítosti: „Víte, paní, toho svinstva, co jsme si z domova vymetli, opravdu není škoda.“²⁹⁹ Karikatura kladně hodnotí výměnu ministrů z nekomunistických stran, kteří podali demisi. Nové ministry vybíral Gottwald, ovšem bez konzultace se stranickým vedením konkrétních stran. Bylo nabíledni, že se jednalo o politiky s komunisty sympatizujícími. Na obrázku z 26. února lze nalézt kritiku poměrů ve vězeňství. Špalír vězňů pochoduje ulicí a sborově provolávají slávu ministrovi Drtinovi. Dva přihlížející občané to komentují: „To jsou těžcí zločinci z Pankráce, momentálně na vycházce. Také si zademonstrovali.“ Na jednu stranu je tato karikatura výtkou k práci ministra Drtiny, kterému je vytýkaná shovívavost v retribučních procesech. S ohledem na situaci v ulicích, kdy se kromě komunisty organizovaných demonstrací, konaly i protesty jejich odpůrců, je v obrázku naznačeno, že ministr se těší důvěře zejména ve zločineckých kruzích.³⁰⁰ V jiné karikatuře si Sekora opět vypořádává účty s Helenou Koželuhovou. Tentokrát skrze její dceru Martu Procházkovou, která byla zadržena při pokusu o útěk do Německa. Útěk měl dramatický průběh, když se Procházková a její společníci rozhodli uniknout na lyžích přes Šumavu. Ostatně i Koželuhová volila podobný způsob odchodu z republiky. Na obrázku projíždí krásna dívka na lyžích mezi slalomovými brankami, které mají podobu příslušníků SNB. Opodál stojí dvojice mužů, kteří glosují výjev: „Vidíte, pan vrchní reakční rada Zpátlík, není jako dcera paní Koželuhové. Ten se nejprve s rodinou učí pořádně projíždět, než se odváží fouknout přes hranice.“³⁰¹ Březnová vydání *Práce* představují téměř encyklopedicky zpracovaný vzorník všech možných forem reakce. Mezi vyobrazenými exponenty starého režimu lze nalézt šmelináře, kterým vadí zdárné

²⁹⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 118.

²⁹⁹ Obr. 2.56. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 28.2.1948, roč. 4, č.50, s.3.

³⁰⁰ Obr. 2.57. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 26.2.1948, roč. 4, č.48, s.2.

³⁰¹ Obr. 2.58. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 10.3.1948, roč. 4, č.59, s.3.

vyřešení vládní krize,³⁰² dámy v předimenzované garderobě, které jsou možná moderní v módě, ovšem pokulhávají v názorové objektivnosti,³⁰³ až po zpátečníky s antipokrokovým smýšlením.³⁰⁴ Soubor revolučně laděných karikatur uzavírá obrázek z 9. dubna, na kterém je majitel včelína s obličejem oteklým od včelích žihadel, který si stěžuje příteli: „*Ale! Právě mně oznámila závodní rada mého včelína, že prý je moc vykořisťuji.*“³⁰⁵ Další karikatury mají již budovatelský charakter s cílem podpořit zápal obyvatelstva v budování socialismu. Příkladem může být obrázek s nadpisem *Na nedělní brigádě*. Ve skupině dobrovolníků se ptá jeden muž jiného: „*Prosím vás, nemáte tady někdo z vás o kolečko víc, my tam nemáme na čem odvážet hlínu.*“³⁰⁶ Sekora umně vykresluje různé rozvrstvení brigádníků. Ve skupině jsou stejnoměrně zastoupeni muži i ženy. Oba hovořící muži nevypadají dle oblečení jako dělníci, ale spíše jako úředníci. Poslední Sekorovu kresbu, kterou bych chtěl zmínit a která dle mého názoru symbolizuje Sekorův vztah k nastupující moci, je obrázek z 23. května, který se vztahuje k blížícím se volbám do Národního shromáždění. Obrázek paroduje biblický příběh tří mudrců, kteří se na základě putování za hvězdou přišli do Betléma poklonit Ježíši. Stejně tak hvězda, v podobě jednotné kandidátky, přivádí dělníka, rolníka a inteligenta do volební místnosti. Pod obrázkem je text: „*Vždyť my jsme věděli, že nás ta hvězda dobře povede*“³⁰⁷

3.3.2 Svobodné slovo v období leden 1947 až únor 1948

Svobodné slovo mělo na první straně vydání z 1. ledna 1947 optimistický proslov Huberta Ripky s názvem *Podmínky zdaru dvouletky*,³⁰⁸ který nezasťíral, že občany čeká hodně odříkání, ale v případě spolupráce všech zainteresovaných, lze dosáhnout společného cíle. Podobně optimisticky, ostatně jak to u novoročních zdravic bývá, vyznělo i přání presidenta Beneše.³⁰⁹ Pravá část stránky patřila velké grafice od Novotného. Významově navazovala na Ripkův článek. Na obrázku byli vyobrazeni vůdci všech politických stran, netradičně včetně představitelů dvou slovenských největších stran. Politici stáli jeden druhému na zádech a nejvýše postavený Viliam Široký³¹⁰ držel v ruce jablko, symbol plodů společné práce.³¹¹

³⁰² Obr. 2.59. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 19.3.1948, roč. 4, č.67, s.1.

³⁰³ Obr. 2.60. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 20.3.1948, roč. 4, č.68, s.3.

³⁰⁴ Obr. 2.61. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 29.2.1948, roč. 4, č.51, s.2.

³⁰⁵ Obr. 2.62. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 9.4.1948, roč. 4, č.84, s.2.

³⁰⁶ Obr. 2.63. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 6.5.1948, roč. 4, č.106, s.3.

³⁰⁷ Obr. 2.64. SEKORA, Ondřej. *Práce*. 23.5.1948, roč. 4, č.120, s.1.

³⁰⁸ DRTINA, Prokop. *Podmínky zdaru dvouletky*. *Svobodné slovo*. 1.1.1947, roč. 3, č.1, s.1.

³⁰⁹ čt. *Přání presidenta republiky*. *Svobodné slovo*. 1.1.1947, roč. 3, č.1, s.1.

³¹⁰ **Široký, Viliam** (1902-1971) byl slovenský politik. Do KSČ vstoupil v roce 1921. Již za 1. republiky zastával vysoké stranické funkce v rámci KSČ. Po zákazu KSČ odešel v roce 1938 do Moskvy. Odtud byl poslán do Paříže, aby zde v letech 1939-1940 fungoval v zahraničním byru KSČ. V roce 1940 odešel zpět do Moskvy, zde byl členem moskevského vedení strany. V roce 1941 vyslán na Slovensko, kde byl zatčen. V roce 1945 se mu

Méně optimisticky vyznívají zprávy z 11. září 1947. Hlavní zprávou dne byl článek o atentátech na tři ministry – Pokus o atentát na dr. Zenkla a dr. Drtinu.³¹² Další zpráva se týkala protestu ministra Ripky ohledně jmenování presidentů obchodních komor adresovaný předsedovi vlády.³¹³ Poslední zpráva, která dokumentovala atmosféru ve vládě, se vyjadřovala k projednávané milionářské dani a zpochybňovala komunistickou argumentaci na toto téma.³¹⁴

O situaci v redakci *Svobodného slova* během únorových událostí napoví srovnání dvou po sobě jdoucích vydání. Na úvodní straně čísla z 24. února vyšlo provolání ke všem národním socialistům, které vybízelo ke klidu a ujištění, že strana bude trvat na zachování demokratických principů při správě republiky.³¹⁵ Dále upozornění, aby národní socialisté nevstupovali do akčních výborů a zpráva o zasedání předsednictva o pěti bodech. V následujícím čísle,³¹⁶ které vyšlo 27. února bylo na přední stránce provolání k „širokým“ vrstvám stoupenců národních socialistů, aby se distancovali od „užšího“ vedení strany.³¹⁷ V pravé části úvodní strany byli představeni noví ministři za národní socialisty, kteří nahradili ministry, již podali 20. února demisi.³¹⁸ Absence dvou čísel byla důsledkem obsazení Melantrichu milicemi, ke kterému došlo ve večerních hodinách 23. února. Během těchto dvou dní došlo k personálním změnám v redakci, ostatně jako v celé Československé straně národně socialistické.³¹⁹

Kromě zmíněné karikatury na téma dvouletky, vyšel v roce 1947 ve *Svobodném slově* už jen jediný Novotného obrázek. Obrázek se dotýkal zemědělské otázky. Je na ní vyobrazen ministr zemědělství Julius Duriš³²⁰, který drží v rukou pluh a při tom jej věncem vyznamenává zemědělec. Pod obrázkem je text: „*To máš za to, Ďuriši, že to tak pěkně voráš...*“³²¹ Právě zemědělská politika byla častou příčinou sporů ve vládě. Demokraté vytýkali Ďurišovi, že neprovádí politiku vlády, ale pouze jedné strany. Před volbami v roce

podánilo prchnout. Po válce byl v letech 1945-1954 předsedou KSS. V letech 1953 až 1963 předsedou vlády. V roce 1963 odvolán z funkcí pro podíl na organizaci procesů v 50. letech. In: HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991, s. 67.

³¹¹ Obr. 2.65. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 1. 1. 1947, s. 1.

³¹² vr. Pokus o atentát na dr. Zenkla a dr. Drtinu. *Svobodné slovo*. 11.9.1947, roč. 3, č.212, s.1.

³¹³ re. Ministr Ripka: Protestuji!. *Svobodné slovo*. 11.9.1947, roč. 3, č.212, s.1.

³¹⁴ nn. Pravda o čtyřsettisícových „milionářích“. *Svobodné slovo*. 11.9.1947, roč. 3, č.212, s.1.

³¹⁵ nesignováno. „ Všem národním socialistům.“ *Svobodné slovo*. 24.2.1948, roč. 4, č.46, s.1.

³¹⁶ Obr. 1.6: *Svobodné slovo*. 27.2.1948, roč. 4, č. 48, s. 1.

³¹⁷ nesignováno. „ Provolání věrným stoupencům československé strany národně socialistické.“ *Svobodné slovo*. 27.2.1948, roč. 4, č.48, s.1.

³¹⁸ nesignováno. „ Věc společná – nad zájmy osob.“ *Svobodné slovo*. 27.2.1948, roč. 4, č.48, s.1.

³¹⁹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 297.

³²⁰ **Ďuriš, Július** (1904 -1986) byl komunistický politik. Člen ilegálního vedení komunistické strany na Slovensku. V letech 1945 až 1951 byl ministrem zemědělství. V letech 1953 až 1963 ministrem financí. In: VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 123.

³²¹ Obr. 2.66. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 18. 9. 1947. s. 3.

1946 komunisté obratně využili zemědělskou politiku ve svůj prospěch a na české vesnici si získali mnoho příznivců. Výsledky na venkově komunistům potvrdily správnost nastoupené cesty, pokračovali tedy v této politice i po volbách a dalo by se říci, že od ní neustoupili až do únorového puče. Konkrétním krokem, který komunisté v boji o vesnici činili, byla snaha o revizi tzv. první pozemkové reformy z roku 1919. Protože se nekomunistické strany spojily a požadovaly množství omezení v připravovaných zemědělských zákonech, začala KSČ využívat cestu mimoparlamentních nátlakových akcí. Začali organizovat četné manifestační schůze, kde zemědělci přijímali rezoluce na podporu komunistických návrhů. Ovšem díky vlivu politiků z bývalé agrární strany v nekomunistických stranách, se komunistům nepodařilo mít na zemědělce takový vliv, jaký měli například v Zápotockého odborech.³²² Druhá karikatura s motivem zemědělců a Ďuriše uzavírá Novotného působení v branži politických karikaturistů. Vyšla 19. února, tedy několik dní před obsazením redakce milicemi. Obrázek vyšel v době vrcholící vládní krize. Národní socialisté byli v tom období vůdčí silou nekomunistické opozice. Nepřekvapí tedy radikální provedení karikatury. Novotný využil neobvyklou formu. Jedná se o koláž, kdy je jako podklad využita stránka z *Rudého práva* s výhrušným článkem, který cituje Ďuriše, že v případě potřeby se obrátí na rolníky. Aby nebylo pochyb o autentičnosti článku, je opatřen i datem, kdy vyšel. Novotný dokreslil čtyři postavy rolníků a v popředí stojícího ministra, který se kouká jiným směrem, než stojí rolníci. Nadpis z *Rudého práva* je doplněn velkým nápisem „*ale zády*“.³²³

Protiofenzíva národních socialistů proti politice KSČ se projevila na stránkách zvýšeným výskytem Novotného karikatur ve *Svobodném slově* na počátku roku 1948. Podobně jako před volbami v roce 1946, tak i nyní se kromě četnosti zvýšila i jejich radikálnost. Novotný se ve svých karikaturách nebál konfrontace. Zejména ve věci pokusu o atentát na tři ministry, který vstoupil do historie jako *Krčmaňská aféra*. Na počátku celé kauzy byly tři podezřelé balíčky obsahující výbušniny maskované jako voňavky, které 10. září 1947 došly na úřední adresy ministrů Masaryka, Zenkla a Drtiny. Shodou náhod nebyl ani jeden z ministrů, ani nikdo z jejich okolí zraněn. Komunistická bezpečnost začala případ vyšetřovat, ale nedobrala se zdárného rozluštění případu. Národní socialisté měli za to, že za atentáty stojí nenávidná kampaň kolem *milionářských dávek*³²⁴ a že atentát je dílem izolované skupinky komunistických extremistů. Začátkem října se shodou okolností dostaly

³²² RENER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999, s. 74.

³²³ Obr. 2.67. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 19. 2. 1948. s. 3.

³²⁴ *Milionářská dávka* bylo selektivní zdanění lidí s majetkem vyšším než 1 milion Kčs či daňovou povinností vyšší než 50 000 Kčs. Finance získané touto zvláštní daní měly být využity na pokrytí škod způsobených mimořádným suchem v létě 1947 zemědělcům. Projednávání zákona o dávkách provázela demagogická kampaň komunistů. In: VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 133 - 135.

do rukou ministra Drtiny informace ohledně původu výbušných systémů. Ten pověřil úředníky ministerstva spravedlnosti, aby stopu prověřili. Ti nakonec pravé viníky odhalili. Skandální byl kromě liknavého postupu bezpečnosti, také ten fakt, že se na celé akci podílel komunistický poslanec Sosnar³²⁵. Dokonce se hovořilo i o zapojení A Čepičky. Sosnar byl zbaven imunity a zatčen. Po únorovém převratu ovšem nastal obrat, viníci byli propuštěni a naopak do vězení šli ti, kteří pomáhali případ vyřešit.³²⁶ Novotného karikatura si všímá zejména rozdílu ve výsledcích pátrání mezi Noskem řízenou bezpečností a Drtinou vedeným ministerstvem spravedlnosti. Obrázek je rozdělen do dvou polí. V prvním poli je Nosek, který krčí rameny a za zády má velký balón s nápisem „fingovaný atentát“. V druhém poli stojí Drtina se špendlíkem. Po bublině z prvního okna zůstaly jen cáry a z okna, které bublina překrývala, je vidět vozidlo s nápisem „Autodoprava Sosnar“ převážející zbraně směrem na Hodolany.³²⁷ Pod obrázkem je text: „Stačil jen špendlík, aby bublina praskla...“ Kresba je doplněna narážkou na propagandu *Rudého práva*, které se snažilo případ bagatelizovat. K tomu posloužilo vyobrazení pumpičky s nápisem Rudé právo, která je připojena k ventilku bubliny.³²⁸

Další karikatura s tématem *Krčmaňské aféry* vyšla 29. ledna.³²⁹ Je na ní zachycena Anežka Hodinová-Spurná³³⁰, jak se snaží zakrýt doutnajícím skandál listem *Pravé Rudo*, s prohlášením KSČ. Novotný klasicky využívá přesmyčku z *Rudého práva*. Poslankyně Hodinová-Spurná byla známá svými emotivními projevy, při kterých si nebrala servítky. Prohlášení ke Krčmaňské aféře, které přednesla jménem klubu poslanců KSČ, bylo velice útočné a v mnoha bodech bylo namířeno osobně proti ministrovi Drtinovi. K případu ovšem neřekla nic nového, pouze ve svém projevu plným ideologických floskulí napadala Drtinu pro

³²⁵ **Sosnar Jura** (1914-1989) byl český politik, žurnalista a člen odboje. Do KSČ vstoupil v roce 1930. Publikoval v různých lokálních komunistických tiskovinách. Za svoji protistátní činnost byl opakovaně vězněn. Po vypuknutí 2. světové války pokračoval v ilegální činnosti a byl uvězněn. Onemocněl tuberkulózou a byl propuštěn. Přesto v ilegální činnosti pokračoval a později se připojil k partyzánské skupině. Po osvobození byl poslancem PNS. Po volbách v roce 1946 usedl do Ústavodárného Národního shromáždění za KSČ, ale mandátu se vzdal po vypuknutí tzv. *Krčmaňské aféry*. Po roce 1949 mu byly odebrány všechny funkce pro anarchistické chování během únorového puče. Rehabilitován v roce 1957. Mimo jiné působil i jako románový spisovatel či autor rozhlasových scénárista. In: DVORÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*. Třebíč: Akcent, 2000, s. 80 -98.

³²⁶ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008, s. 138 - 142.

³²⁷ *Hodolany* je čtvrť v Olomouci. V jednom z domů v této čtvrti ukrýl Sosnar s pomocí několika na komunisty napojených kompliců zbraně. Skryš byla odhalena při pátrání po pachatelích pokusu o atentát na ministry. In : DVORÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*. Třebíč: Akcent, 2000, s. 91.

³²⁸ Obr. 2.68. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 25. 1. 1948. s. 1.

³²⁹ Obr. 2.69. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 29. 1. 1948. s. 3.

³³⁰ **HODINOVÁ-SPURNÁ, Anežka** (1985-1963) byla česká politička. Do KSČ vstoupila již v roce 1921. V letech 1929 - 1938 byla poslankyní NS. V roce 1938 emigrovala do Velké Británie a zastupovala KSČ ve *Státní radě*. Po osvobození se vrátila do vlasti a byla poslankyní PNS. Po volbách v roce 1946 se stala poslankyní a místopředsedkyní ÚNS. In: CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Díl 1.: A-M*. Praha: Libri, 1998, s. 174-175.

údajné zneužívání jeho ministerstva za účelem politických zisků. Obecně se komunisté snažili celou aféru bagatelizovat, k čemuž využívali zejména *Rudé právo*.³³¹

Karikatura z 1. února 1948 také navazuje na aféru s výbušninami. Rudolf Slánský stojí u otevřených dveří do místnosti, která je plná zbraní. Novotný si dal velice záležet na detailech karikatury. A to nejen na arzenálu zbraní, které jsou ukryty za tajemnými dveřmi a mezi kterými lze nalézt například i tank či letadlo, ale zejména na Slánského sebevědomém postoji. Detailně je proveden i klíč od tajných dveří, který odkazuje na dobrodružné romány. Slánský elegantně oblečen a švihácky opřený o dveře odhalené skryše se sebejistým výrazem ukazuje na zbraně a říká: „*Jen klid, to je pouze sbírka památkových předmětů.*“ Karikatura odkazuje na fakt, že během vyšetřování krčmaňského případu, byly nalezeny tajné sklady zbraní, které patřily komunistům.³³² Slánský byl po Gottwaldovi druhý nejmocnější muž KSČ se zkušenostmi z válečných operací. Proto mu Novotný přiřkl odpovědnost za skryš se zbraněmi.³³³

Dalším bodem, kde se demokraté střetávali s komunisty, byla kulturní politika. Komunisté kulturu nepodceňovali, naopak v ní viděli silný potenciál pro ovlivňování veřejného mínění. Důležitou roli v komunistickém vnímání kultury hrála také jejich posedlost propagandou. Z toho důvodu postupovali při získávání pozic v kultuře stejně tvrdě jako při získávání vlivu v odborech, bezpečnosti atd. Tvůrcem komunistické taktiky v kulturní sféře byl již zmiňovaný Václav Kopecký. Vytvořil širokou administrativní síť různých odborů na ministerstvu informací. Kopecký získával ke spolupráci významné osobnosti české kultury. Dařilo se mu je přesvědčit ať už pro jejich přirozený sklon k levicové politice, tak nabídkou postů na ministerstvu informací, nebo i „vyřetřování“ jejich prohřešků z dob protektorátu, k čemuž využíval vlivu komunistů na tzv. očistné komise.³³⁴ V takovém prostředí nebylo problém vytvořit systém založený na klientelismu. Základním předpokladem pro zdárné zapojení do takového systému byla ochota kulturních pracovníků k politické angažovanosti. Princip fungování kulturní politiky na příkladu rozhlasu zpracoval Novotný ve své karikatuře z 25. ledna.³³⁵ Novotný využil motiv schodiště jako metaforu k hierarchii v tomto systému.

³³¹ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*. Třebíč: Akcent, 2000, s. 92-98.

³³² DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*. Třebíč: Akcent, 2000, s. 91.

³³³ Obr. 2.70. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 1. 2. 1948. s. 1.

³³⁴ *Očistné komise* zjišťovaly míru spolupráce kolaborantů s okupanty a byly součástí opatření, které měly přispět k tzv. očištění společnosti, jež byla vyhlášena v Košickém vládním programu. Právně byly ošetřeny prezidentským dekretem. V první fázi zajišťovaly očistu stavovské organice. V roce 1946 pak předaly spisy Zemskému odboru bezpečnosti. Podobný systém praktikovaly všechny kulturní obory skrze své svazy. In: KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 119.

³³⁵ Obr. 2.71. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 25. 1. 1948. s. 3.

Na vrcholu sedí Klement Gottwald, který v ruce drží žezlo s rudou hvězdou a jablkem ve tvaru Kopeckého hlavy. Pod ním sedí ředitel Československého rozhlasu Bohuslav Laštovička,³³⁶ který do rozhlasového mikrofonu předčítá z *Rudého práva*, jež je klasicky v Novotného karikaturách přejmenováno na *Pravé rudo*. Novotný tak upozorňuje na fakt, že rozhlas informuje veřejnost v souladu s komunistickou propagandou. Na nejnižší části schodiště sedí Mirko Očadlík³³⁷, který byl programovým ředitelem rozhlasu a známým propagátorem lidové písně. Jeho záliba ve folklóru je vyjádřena šátkem kolem krku a zejména libretem s písní *Haj, husičky, haj*, které drží v ruce, přičemž druhou rukou odhání husy od obrázku E. F. Buriana.³³⁸ Obrázek s Burianem má přes horní roh smuteční pásku, která značí, že jeho místo privilegovaného komentátora převzal ještě více levicově vyhraněný Zdeněk Nejedlý³³⁹, jehož obraz je umístěn nad Burianovým.

Ve složitém mechanismu kontroly různých oborů kultury docházelo čas od času ke kompetenčním sporům. Tyto spory o moc měly za následek chaos. K jednomu takovému sporu se vyjadřuje karikatura z 8. února. V pomyslném ringu proti sobě stojí ředitel Československé filmové společnosti Lubomír Linhart³⁴⁰ a přednosta filmového odboru ministerstva informací Vítězslav Nezval. Jejich souboj soudcuje Kopecký, který sedí na bedně s píšťalkou v ústech.³⁴¹

³³⁶ **Laštovička, Bohuslav** (1905-1981) byl český politik. V KSČ od roku 1931. V meziválečném období redaktorem *Rudého práva* a *Ostravského deníku*. Byl interbrigadistou ve Španělsku. Po okupaci odešel do Londýna, kde pracoval v české sekci zahraničního vysílání londýnského rozhlasu. V letech 1945 – 1948 generální ředitel Československého rozhlasu. Byl mimo jiné také velvyslancem v Moskvě (1948-1950) či náměstkem ministra národní obrany (1950-52). In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. Praha: Libri, 2002, s. 153 –154.

³³⁷ **Očadlík, Mirko Bohuslav** (1904-1964) byl český hudební dramaturg vědec a kritik. V letech 1927-1934 pracovní Spolku pro moderní hudbu a v letech 1939-1945 vedoucí hudebního oddělení Melantrichu. V letech 1928-1950 pracoval v Československém rozhlase (v letech 1945-1950 jako programový ředitel). Od roku 1951 profesorem na AMU. Od roku 1957 ředitel Divadelního ústavu. In: KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. Praha: Libri, 2002, s. 180 –181.

³³⁸ **Burian, Emil František** (1904-1959) byl český režisér a skladatel. Byl členem Devětsilu, spolupracoval s Osvobozeným divadlem a založil divadlo D 34. Jeho tvorba měla blíže k levici. Sám byl od roku 1923 členem KSČ. Po okupaci byl zatčen a vězněn v koncentračních táborech. V poválečném období založil opět několik divadel, krátce vedl týdeník *Kulturní politika* a nakonec převedl divadlo D51 do svazku s ČSLA a utvořil z něj armádní umělecké divadlo. Po odchodu z armády se divadlo vrátilo k původnímu názvu D 34. Tamtéž. s. 62.

³³⁹ **Nejedlý, Zdeněk** (1878-1962) byl český politik, historik a hudební vědec. Mezi jeho známá díla patří monografie o Leninovi, Masarykovi a Smetanovi. Bohužel ani jedno z děl nedokončil. Dále publikoval v *Rudém právu* a to i přesto, že do KSČ vstoupil až v roce 1939 po emigraci do Moskvy. Založil a vedl politicko-kulturní časopis *Var*. Po osvobození a návratu z emigrace se zapojil do politického života. V první i druhé Fierlingerově vládě byl ministrem školství a osvěty. V první Gottwaldově vládě byl ministrem práce a sociální osvěty. V letech 1948 - 1953 opět ministrem školství. Od roku 1953 do roku 1962 ministrem bez portfeje. Tamtéž. 172 - 173.

³⁴⁰ **Linhart, Lubomír** (1906-1980) český teoretik a historik filmu a fotografie, kritik a publicista. Člen fotografické skupiny *Levé fronty* a fotografické sekce SVU Mánes. Účastník SNP. Od roku 1945 místopředseda NV filmových pracovníků. V letech 1946-1948 byl ústředním ředitelem Čs. filmové společnosti. V letech 1948-1951 velvyslancem v Rumunsku a v letech 1953-1956 v NDR. V letech 1956 –1969 pedagog AMU. Založil obor umělecké fotografie na FAMU. Tamtéž., s. 156.

³⁴¹ Obr. 2.72. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 8. 2. 1948. s. 3.

Že Kopeckého přednostové leželi Novotnému v žaludku, svědčí karikatura Ivana Olbrachta. Olbracht byl v letech 1945 až 1948 vedoucí rozhlasového odboru ministerstva informací. V kulturních kruzích tehdy silně rezonovala aféra s Olbrachtovou autorskou nepoctivostí při adaptaci Prescottova díla *Dějiny dobytí Mexika* v románu *Dobyvatel*, kterou rozpoutal *Kritický měsíčník* Václava Černého³⁴². Olbracht na obrázku sedí v lavici a oděn do chlapeckého námořnického obleku. Nad ním stojí Václav Černý, v ruce drží svůj literární měsíčník a peskuje Olbrachta: „*Žáku Olbrachte, neopisujte od Prescottta.*“³⁴³

Poslední karikaturou, kterou bych chtěl zmínit, je ta se souvztažností k obtížím při zásobování textilem. Zatímco v *Práci* Sekora karikoval především prázdné obchody, fronty před obchody či nepoctivé velkoobchodníky, tak Novotný se soustředil na opatření navrhovaná ministrem Čepičkou. Na obrázku je znázorněno zasedání vlády, jejíž členové sedí nazí u stolu. Jediným kusem oblečení v celém výjevu jsou nárameníky generála Svobody a rudý kulich, který symbolizuje Čepičku. Obrázek karikuje situaci, která by nastala po striktním dodržováním opatření navrhovaných Čepičkovým ministerstvem.³⁴⁴ Pod obrázkem je vysvětlující text: „*Jedna čepička šaty nedělá aneb: Takhle bude zasedat ministerská rada, až ministři roztrhají šaty, protože dle nařízení Dr. Čepičky nedostane šaty nikdo kdo má přes pět tisíc měsíčně platu.*“ Zmiňované opatření bylo součástí návrhu ministryně obchodu, sociální demokratky Ludmily Jankovcové, který vypracovala v součinnosti právě s Čepičkou. Toto opatření navrhovalo nahradit soukromé velkoobchody státními rozdělovkami. Demokratičtí ministři učinili vlastní, méně razantní návrhy, ale nakonec byl 7. ledna 1948 přijat návrh tandemu Jankovcová - Čepička, který měl za cíl likvidaci soukromých velkoobchodů. Ministři národně socialistické, lidové a demokratické strany opatření kritizovali, protože v něm viděli snahu o počátek likvidace soukromého velkoobchodu, což bylo v rozporu s Košickým programem. Jak lze vypožorovat z četnosti karikatur v *Práci*, komunisté svůj boj proti velkoobchodům podpořili silnou mediální kampaní.³⁴⁵

Vážnost situace v krizovém období na přelomu let 1947 – 1948 lze dokumentovat i na četnosti Novotného karikatur. Zatímco v průběhu roku 1947 se ve *Svobodném slově* objevily pouze dvě jeho karikatury, tak v lednu a únoru je nalézáme téměř obden. Kromě četnosti lze spatřit i změnu v jejich umístění v rámci listu. V lednu a únoru byl téměř každý nedělník

³⁴² Černý, Václav (1905-1987) český literární historik, kritik a esejista. Studoval ve Francii, kde později také vyučoval. Po návratu do Československa vyučoval na UK a Masarykově u. v Brně. Od roku 1938 redigoval *Kritický měsíčník*, až do jeho zastavení v roce 1942 a potom ještě v letech 1945-1948. Po únorovém převratu se dostal do nemilosti režimu a musel odejít z UK. V tomto samém roce byl uvězněn. V roce 1977 podepsal *Chartu 77*. In: KUBÁSKOVÁ, Eva. *Kdy zemřeli...? 1986–1990*. Praha: Národní knihovna České republiky, 1994, s. 48.

³⁴³ Obr. 273. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 8. 2. 1948. s. 4.

³⁴⁴ Obr. 2.74. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 18. 1. 1948. s. 1.

³⁴⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 96.

opatřen Novotného obrázkem a to na úvodní straně. Na většinu také tématicky navazoval velký článek. Podobnou vytíženost lze u Novotného vysledovat pouze v období předvolební kampaně v roce 1946. Podobně jako v roce 1946, tak i v lednu a únoru 1948 lze vystopovat radikalizaci v obsahu obrázku a nebojácnost v konfrontaci s komunistickými politiky a také *Rudým právem*.

3.4 Osoby karikaturistů

3.4.1 Ondřej Sekora

Ondřej Sekora se narodil v roce 1899 v Králově Poli jako třetí ze šesti dětí. Poklidný život velké rodiny si ovšem Sekora neužíval dlouho. V osmi letech mu totiž zemřel otec. Matka se v roce 1913 rozhodla přestěhovat do Vyškova, aby jí příbuzní pomohli s výchovou dětí. Pro Sekoru to znamenalo, že musel přerušit studium gymnázia v Brně a pokračovat ve studiu ve Vyškově.³⁴⁶ Dle studijních výsledků nepatřil Sekora k premiantům. Měl řadu zálib, které později formovaly jeho výtvarnou i literární tvorbu. Mezi tyto koníčky patřily sport, sbírání brouků a kreslení. Ovšem ani vyškovské gymnázium mu nebylo souzeno ukončit v řádném termínu. V posledním roce první světové války musel totiž narukovat do rakousko-uherské armády. Po výcviku byl poslán do kurzu jednoročních dobrovolníků ve Vídni. Než ovšem stačil do bojů zasáhnout, válka skončila. Mladý Sekora tak alespoň poznal život ve velkoměstě a seznámil se s humoristickými časopisy, jež neunikly jeho pozornosti při průzkumu kulturního života metropole. Z vídeňského pobytu pocházejí také jeho první humoristické kresby, které poslal do brněnského humoristického listu *K smíchu i k vzteku*.³⁴⁷

Po návratu z Vídně dokončil maturitu na vyškovském gymnáziu a na doporučení strýce, významného brněnského právníka, začal studovat na Právnické fakultě v Brně. Studium nedokončil, ale v roce 1921 byl přijat do brněnské redakce *Lidových novin* jako sportovní redaktor. Iniciativní Sekora nejdříve psal krátké sportovní zprávičky do rubriky *Tělesná výchova*, které signoval značkou „-ra“. Později přidával k reportážím i veselé obrázky a v roce 1923 dokonce vytvořil emblémy pro jednotlivé sporty, které redakce používala dlouhá léta. Práce v redakci *Lidových novinách* znamenala pro Sekoru kromě zajištění po stránce hmotné, také důležitý impuls po stránce výtvarného vývoje. Jako mladý elév se totiž mohl učit od kreslířů, jakými byli Josef Čapek, Zdeněk Kratochvíl či Josef Lada, kteří byli členy redakce. Dalším velkým mezníkem v jeho kariéře byly stáže ve Francii, na které jej

³⁴⁶ MENCLOVÁ, Věra; SVOZIL, Bohumil, VANĚK, Václav. a kol. Slovník českých spisovatelů. Praha : Libri, 2000, s. 588.

³⁴⁷ STEHLÍKOVÁ, Blanka; VAŘEJKOVÁ, Věra; SEKORA, J. Ondřej. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu. Osobnost a dílo. Praha: Práh, 2003, s. 14.

vyslala redakce *Lidových novin*. První se uskutečnila na přelomu roků 1923 a 1924. Pobyt ve Francii byl pro Sekoru skutečně zlomový. Kromě pravidelných reportáží a obrázků zasílaných do *Lidových novin*, se snažil prosadit se svými kresbami i do tamních listů. Uvědomil si tak, jak velká je konkurence v tomto oboru. Patrně zde poprvé začal považovat absenci výtvarného vzdělání za svůj handicap. Sekora s tímto faktem vnitřně zápolil celý život, ale nutno říci, že nerezignoval a ještě během prvního pařížského pobytu začal pravidelně docházet do kurzu v *Académie Colarossi*. Mezi jeho nejslavnější počiny z tohoto období patřilo pásmo reportáží ze zimní olympiády v Chamonix. Druhý Sekorův pobyt ve Francii se uskutečnil v roce 1927. Při druhé návštěvě Francie slavily úspěch jeho reportáže ze slavné Tour de France.³⁴⁸

V Sekorově osobním životě nastalo také několik změn. Bezespору důležitou událostí byl jeho sňatek s Markétou Kalabusovou z roku 1923. Bohužel vztah netrval ani rok a byli rozvedeni. Jinak ovšem konec let dvacátých znamenal pro Sekoru určitě obrat k lepšímu. Sekora po absolvování stáží získal v redakci respekt a vymanil se z pozice redakčního eléva. Začal psát reportáže i k jiným tématům, než byly sportovní události. Nejdříve se jednalo většinou o drobné útvary, např. ze soudních síní. Později to byly reportáže z kulturně, společensky i politicky významných událostí, které doplňoval kreslenými seriály. Dále přispíval do *Dětského koutku* a v roce 1927 vytvořil pro *Lidové noviny* oblíbenou dvojici postaviček Hnát a Patrčka, která svými dobrodružstvími bavila čtenáře dlouhá léta. V tomto plodném období také vydal svoji první knihu *Rugby, jak se hraje a jeho pravidla*, která byla prvním uceleným souborem pravidel ragby vydaných v češtině a Sekora se tak nesmazatelně zapsal do dějin tohoto sportu. V roce 1928 se společně s redakcí *Lidových novin* přestěhoval do Prahy. S kolegou z redakce Josefem Čejkou si v Praze pronajali ateliér a Sekora se přihlásil jako hospitant do všeobecné školy pro kreslení a malbu, kterou na Uměleckoprůmyslové škole vedl Arnošt Hofbauer.³⁴⁹

I třicátá léta začala slibně. Sekora se v roce 1930 podruhé oženil a o rok později se manželům Sekorovým narodil syn Ondřej. Narození potomka podnítilo Sekoru k další tvorbě pro dětského čtenáře. V roce 1933 poprvé v *Lidových novinách* publikoval seriál příběhů Ferdy Mravence.

Třicátá léta ovšem byla také časem nástupu nacismu v sousedním Německu. Sekora se přidal k mnoha českým výtvarníkům, kteří se rozhodli upozornit na nebezpečí, které z tohoto

³⁴⁸ STEHLÍKOVÁ, Blanka; VAŘEJKOVÁ, Věra; SEKORA, J. Ondřej. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu. Osobnost a dílo. Praha: Práh, 2003, s. 15 - 18.

³⁴⁹ STEHLÍKOVÁ, Blanka. Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež. Praha: Albatros, 1984, s. 23.

režimu hrozilo. Nebyl sice prototypem zavilého bojovníka a jeho karikatury nebyly radikální jako obrázky Pelcovy, Čapkovy či Bidlovy, přesto se jeho karikatury zřetelně vymezovaly proti nacistickému hnutí. Často kritizoval a zesměšňoval rasové zákony. Možná proto, že jeho žena Bedřiška, rozená Roubíčková, byla židovského původu. Sekora přispíval do mezinárodního satirického časopisu *Simplikus*, který po zákazu vydávání v Německu našel na čas azyl v Praze. Také vystavil svých pětadvacet obrázků na proslulé výstavě *Mezinárodní výstava karikatury a humoru*, proti které silně protestovalo německé velvyslanectví.³⁵⁰

Podzim roku 1938 znamenal pro Československo novou situaci a stejně tak pro Ondřeje Sekoru. Cenzura začala nemilosrdně vyřazovat texty, které nezapadaly do oficiální ideologie okleštěného státu. Sekora opustil politickou karikaturu a těžiště své práce přenesl na samostatnou dětskou přílohu *Lidové noviny dětem*, která vznikla v roce 1936 a jež se vyvinula z dřívější rubriky *Dětský koutek*. Nakonec musel v roce 1941 z redakce *Lidových novin* odejít a také byl vyloučen ze Syndikátu novinářů, což v důsledku znamenalo konec publikační činnosti. Tyto restrikce byly následkem židovského původu jeho ženy. V letech 1944 a 1945 byl internován v pracovních táborech Kleinstein a Osterode. O neveselých poměrech v táborech i o Sekorově rozpoložení vypovídá deník, který si během nuceného pobytu vedl. Deník obsahuje sugestivní obrázkový doprovod. Internaci neunikla ani Sekorova žena Bedřiška, která strávila poslední dva válečné roky v terezínském ghetu. Naštěstí se rodina po osvobození opět šťastně celá shledala.³⁵¹

Pod dojmem prožitých traumat vstoupil Sekora v roce 1945 do komunistické strany. Nevrátil se ani do redakce *Lidových novin*, která o něj neprojevila zájem. Místo toho našel nové působiště v právě vzniknuvší redakci odborářského deníku *Práce*. Dále se podílel na vzniku satirického časopisu *Dikobraz*, kde krátce působil jako šéfredaktor. Pro nakladatelství *Práce* Sekora v poválečných letech ilustroval několik knih. V letech 1945 až 1949 byl také redaktorem nakladatelství Josefa Hokra, které v minulosti vydalo řadu jeho dětských knih.

V roce 1949 přešel Sekora do nově vytvořeného nakladatelství Státní nakladatelství dětské knihy. V tomto období napsal a ilustroval řadu knih pro děti. Například to byly tituly *Jak se uhlí pohněvalo* či *Pohádka o stromech a větru*. Příběhy v jeho knihách se od jednoznačně dětských témat začaly měnit v příběhy s naučným dopadem na malého čtenáře. Knihy měly často ideologický podtext. V roce 1952 z důvodů nesouhlasu s novou koncepcí při tvorbě dětských knih z nakladatelství odešel a byl ve svobodném povolání. Po odchodu

³⁵⁰ STEHLÍKOVÁ, Blanka; VAŘEJKOVÁ, Věra; SEKORA, J. Ondřej. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu. Osobnost a dílo. Praha: Práh, 2003, s. 35.

³⁵¹ Tamtéž . s. 43.

z nakladatelství psal a kreslil pro noviny a časopisy *Host do domu*, *Lidové noviny*, *Mateřídouška*, *Ohníček*, *Pionýr*.³⁵²

Stál také u zrodu televizního vysílání pro nejmenší. V televizi se prvně objevil již v roce 1954, tedy rok po zahájení vysílání. V roce 1958 napsal pro televizi loutkovou hru, která vycházela z příběhu z jeho knihy *Na dvoře si děti hrály*. Televizního zpracování se dočkala i jeho nejslavnější postava Ferda Mravenec. Sekora se tohoto projektu účastnil pouze grafickou úpravou titulků.

V šedesátých letech se u Sekory začaly projevovat zdravotní potíže, které souvisely se strastmi z válečných let, ale i s jeho vrozeným pracovním zápalem, s kterým se vrhal do nových projektů. V roce 1964 byl ještě jmenován zasloužilým umělcem, ale záchvat mrtvice, jenž ho postihl v tomtéž roce, ukončil jeho aktivní uměleckou dráhu. Zemřel 4. července 1967.³⁵³

3.4.2 Jan Blahoslav Novotný

Novotný se narodil 2. března 1917 v rodině evangelického faráře v Chocni. Zde také prožil celé dětství včetně středoškolských let. Umělecké sklony se u něho projevovaly již v útlém věku a život na faře v místní evangelické komunitě na něj měl v tomto ohledu pozitivní dopad. Rodiče jeho zálibu v kreslení podporovali a využívali jeho talent a charisma v práci s dětmi z jejich sboru. Studium Novotný zahájil v Praze na Vysokém učení technickém, ale do jeho života vstoupila válka, německá okupace a následné zavření českých vysokých škol. Novotný musel tedy řešit co dál a nakonec se přestěhoval do Brna, kde vyučoval na místní Vyšší škole technických řemesel.³⁵⁴ Zde také začal experimentovat s různými technikami kresby. Nejprve kreslil klasické pérovky, ale tento styl kresby časem shledal jako příliš fádní. Později si osvojil práci s čínskými štětci, kterou doplnil využíváním arabské gumy. Pracovní postup stále vylepšoval. Používal kladívkovou čtvrtku, na kterou tužkou nakreslil karikaturu. Poté ji obkreslil arabskou gumou a nakonec použil tuš. Originálně pracoval i s barvou. Pokud měla být karikatura barevná, nikdy nevybarvoval celou plochu, ale pouze v určitých místech kopíroval hlavní linku. Takový postup byl u tuzemských kreslířů výjimečný. Na druhou stranu Novotný neměl ambice stát se karikaturistou. Ostatně možnosti tehdejšího tisku byly omezené a v novinách by jeho originální postup nevynikl. Co jej ovšem

³⁵² STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984, s. 22 – 23.

³⁵³ STEHLÍKOVÁ, Blanka; VAŘEJKOVÁ, Věra; SEKORA, J. Ondřej. *Ondřej Sekora - Práce všeho druhu. Osobnost a dílo*. Praha: Práh, 2003, s. 52.

³⁵⁴ KARLÍČEK, Petr. *Politická karikatura v Československém denním tisku (leden – březen 1948)*. Ústí nad Labem, 2008, s. 88.

předurčovalo ke karikurní tvorbě, byla excelentní paměť a smysl pro detail. Všechny objekty kreslil z paměti, nikdy nepoužíval fotografii jako předlohu.³⁵⁵

Kromě vyučování na zmíněné vyšší škole, se Novotný živil portrétováním filmových herců. Své kresby signoval označením Honza, což byla jeho přezdívka z dětství. Kromě tuzemských hvězd kreslil i hvězdy německé filmové společnosti UFA. Množství nakresleného materiálu nakonec přimělo Novotného, aby vydal celou knihu filmových karikatur. Kniha se jmenovala *Hvězdám blíž* a byla vydána v brněnském grafickém uměleckém závodě Zdeňka Bílka.³⁵⁶

Po osvobození se Novotný vrátil do Prahy. Zde s několika přáteli založil reklamní a propagační kancelář PROP 7. Velkým Novotného úspěchem bylo navázání spolupráce se *Svobodným slovem*. Nejdříve se jednalo o občasně kreslené glosy politických oponentů národních socialistů. Zvyšující se agresivita komunistické propagandy ovšem přinutila redakci *Svobodného slova* k častějšímu využívání jeho služeb. Nezůstalo pouze u Novotného karikatur. Postupem času začali do *Svobodného slova* přispívat i Karel Helmich a Miloš Hrbas, kteří byli Novotného kolegové z kanceláře PROP 7. Novotný pak byl hlavním kreslířem *Svobodného slova* v předvolební kampani v květnu 1946 a vytlačil tak mnohem známějšího kreslíře, spíše však nepolitického autora, Josefa Ladu.

Únorové události znamenaly pro Novotného konec kariéry karikaturisty. Přestože karikatury komunistických politiků byly častým předmětem stížností na redakci *Svobodného slova*, unikl Novotný věznění. Možná k tomu přispěla skutečnost, že své karikatury signoval zmíněnou dětskou přezdívkou Honza. Navíc byl externím zaměstnancem redakce *Svobodného slova*, tudíž ho nebylo tak snadné dohledat. Neunikl však zákazu práce v kultuře. Pracoval poté jako pomocný dělník v Propagační tvorbě. Myšlenku na případnou emigraci zavrhl z důvodu vážné nemoci manželky.³⁵⁷

Novotný se vrátil ke kresbě v šedesátých letech. Pod pseudonymem Jebenof tvořil propagační plakáty a spolupracoval s divadlem ABC. K politické karikatuře se ovšem vrátil až ve švýcarském exilu, kam po srpnové okupaci odešel. Zde uspěl s kresbami světových i místních politiků, které publikoval ve švýcarském tisku. Do Československa se již nikdy nevrátil. Zemřel v městečku Derendingen v roce 1983.³⁵⁸

³⁵⁵ JUST; Vladimír. *Werichovo divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000, s. 118-119.

³⁵⁶ HONZA. *Hvězdám blíž... filmové nebe v karikatuře*. Brno: Bílík, 1943. 45 s.

³⁵⁷ JUST; Vladimír. *Werichovo divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000, s. 109.

³⁵⁸ Tamtéž. s. 122.

4. ZÁVĚR

To, že společně se zesnulým Františkem Bidlem patřil Sekora k prvním, jimž byla v *Práci* karikatura otištěna, naznačilo, že tento kreslíř měl v redakci vysokou autoritu. Bylo to logické. Již ve 20. letech publikoval své karikatury v brněnských *Lidových novinách*. Téměř po celé období protektorátu nemohl publikovat a navíc v letech 1944 až 1945 byl internován v pracovním táboře, takže nebylo pochyb o jeho morální čistotě. V období očistných procesů, v nejistotě, co už byla kolaborace a co ještě nucená úlitba nacistickému režimu, byl takový kreslíř a navíc s nesporným talentem, vítaným členem nově se tvořící redakce. Redakci listu tvořili převážně redaktoři odborových listů. Pokud tedy měl list oslovit i běžné čtenáře, bylo zapotřebí redaktorů se zkušenostmi z klasických novin. Sekora dobře pochopil orientaci listu. Ostatně do KSČ vstoupil v roce 1945 a potvrdil tak, že pochopil perspektivy, které přináší nová doba. *Práce* sledovala linii *Rudého práva*, ale její rétorika a také karikatury, nebyla tak radikální.

Sekora uměl dobře použít archetypální zkratku, kterou vyobrazoval nepřítele lidové demokracie. Jeho rejstřík byl široký. Negativní postavy měly nadváhu, rozježený hustý knír či typickou součást oblečení, která je neomylně zařazovala mezi zloduchy. Naopak pozitivní postavy byly dělnických profesí, ale třeba i děti, které svými nevinnými otázkami odhalily omezenost reptajícího maloměšťáka. Jeho umělecký projev se příliš neměnil. Ostatně byl na vrcholu svých tvůrčích sil, takže nějaký zásadní umělecký posun nepřicházel v úvahu. Vývoj lze zaznamenat pouze v postavách, které byly karikovány. Nejprve to byli Němci a nepoctivci. Postupně se k nim přidávaly reakční živly, které byly doplněny nepřáteli Sovětského svazu. Během únorové krize byli do této skupiny začleněni i někteří politici z nekomunistických stran NF.

V Sekorově produkci lze zaznamenat kvantitativní výkyvy. Velice plodné období měl v první polovině roku 1946, což souviselo se zvýšenou aktivitou politických stran před volbami. Po skončení volební kampaně ustoupila v jeho tvorbě publikované v *Práci* politická karikatura do pozadí. Lze to přičíst jistému uvolnění napětí po třaskavé kampani a spokojenost s dobrým výsledkem komunistů. V tomto období se na stránkách *Práce* začali prosazovat noví autoři, jako byli Josef Bidlo³⁵⁹ a Evžen Seyček³⁶⁰, jejichž politické karikatury byly agresivnější. Sekora publikoval série tématicky laděných obrázků, jako je například ta se

³⁵⁹ **Bidlo, Josef** český kreslíř. V letech 1946–48 přispíval do deníku *Práce*, poté dlouhodobým kmenovým kreslířem *Dikobrazu*. In: PERNES, Jiří. *Dějiny Československa očima Dikobrazu. (1945-1990)*. Brno: Barrister & Prncipal, 2003, s. 23.

³⁶⁰ **Seyček, Evžen** (1917–2009) byl český karikaturista a redaktor. V letech 1946–1950 pracoval jako výtvarný redaktor v deníku *Práce*. V letech 1953–1954 byl šéfredaktorem časopisu *Dikobraz*. Tamtéž. 24.

sportovním zaměřením z konce roku 1946. Návrat k politické karikatuře, jakožto hlavnímu předmětu tvorby, přišel se začátkem roku 1948. Zde také jeho tvorba dosáhla vrcholu politické angažovanosti.

Na obrázky ze *Svobodného slova*, které kritizovaly zaujatost kreslířů vydavatelství *Práce*, jsem upozorňoval v kapitole *Svobodné slovo v roce 1946*. Jako zajímavost bych ještě rád uvedl fiktivní obrázek od autora Andreje Sakury z 28. června 1946. Na obrázku jsou nakresleni dva muži, přičemž jeden z nich drží v ruce krabičku s nápisem UNRRA. Mezi muži probíhá tento rozhovor: „*Prosím tě, co je to ten dialektický materialismus? – To máš tak, redaktor Rudého práva si dá k večeři dvě konzervy z UNRRA, zdlábně k nim tři rohlíky z bílé mouky od UNRRA, zakouří si cigaretu od UNRRA – pak si sedne a napíše nepěkný článek proti UNRRA – tomu oni říkají dialektický materialismus.*“³⁶¹ Ještě chci dodat, že autor, který obrázek nakreslil, velice dobře vystihl výtvarný styl Ondřeje Sekory.

Novotného karikatury, zvláště ty z prvního období, měly spíše veselou atmosféru. Novotný kreslil s lehkostí autora filmových plakátů. Na prvních obrázcích byla většinou pouze jediná postava a poměr stran u všech kreseb byl 3:2. Po grafické stránce byly Novotného obrázky mnohem více propracované, než Sekorovy kresby. Ovšem Novotného karikatury se také vyskytovaly ve *Svobodném slově* nepoměrně méně, než Sekorovy v *Práci*. Novotný doplňoval své obrázky rýmovanou glosou, která souvisela s obsahem karikatury a dodávala jim pointu. I z toho je patrný vliv filmového plakátu na Novotného tvorbu.

Velký vzestup pro Novotného publikační činnost znamenala předvolební kampaň v roce 1946. Novotný stále ještě neopustil koncept postavený na jedné ústřední postavě. Ovšem u některých větších témat učinil pokrok v tom, že jednotlivé karikatury umístil vedle sebe a dokázal je propojit vhodným motivem. *Svobodné slovo* během kampaně využívalo služeb i jiných kreslířů z Novotného kanceláře PROP 7. Kresby Novotného kolegů ovšem nebyly zdaleka tak umělecky hodnotné, a až na výjimky nebyly ani tak vtipné.

Vrchol Novotného tvorby pro *Svobodné slovo* znamenal začátek roku 1948. Množství politických kauz nutilo národní socialisty reagovat. Stejně jako komunisté využívali v *Rudém právu* umění Lva Hasse³⁶² či Antonína Pelce³⁶³, tak *Svobodné slovo* vyrukovalo do protiútoků

³⁶¹ Obr. 2.75: SAKURA, Andrej. *Svobodné slovo*, 28. 6.1946, s. 3.

³⁶² **Haas, Lev** (1901-1983) byl grafik a malíř. Studoval výtvarné umění v Karlsruhe a Berlíně. Během války byl vězněn pro svůj židovský původ. Po osvobození se stal oficiálním malířem. Publikoval mimo jiné v *Rudém právu*, *Dikobrazu* a *Tvorbě*. In: CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006, s. 118.

³⁶³ **Pelc, Antonín** (1895-1967) malíř a ilustrátor. Studoval na Akademii výtvarných umění v Praze. Člen spolku Mánes. V meziválečném období přispíval svými karikaturami mimo jiné do: *Trnu*, *Tvorby* a *Rudého práva*. Po okupaci odešel do exilu. Ve Spojených státech tvořil protinacistické karikatury. Po návratu do vlasti se stal oficiálním autorem, přispíval do *Dikobrazu*. Tamtéž. s. 119.

s Novotného kresbami. Novotný zpracovával jednotlivé kauzy s grandiózní přesností. Začal pracovat se skupinovými obrázky, v kterých zainteresované politiky vyobrazil v činnostech a situacích, které měl v úmyslu kritizovat. Jeho kresby se začaly pravidelně objevovat na úvodní straně listu

Novotný, narozdíl od Sekory, se výhradně věnoval domácí politice a světové dění, až na výjimky, ignoroval. *Svobodné slovo* proklamovalo oddanost Sovětskému svazu stejně jako komunistické listy a proto se soustředilo na vnitřní politiku a obranu demokracie.

Po únorovém převratu se přestaly Novotného kresby ve *Svobodném slově* objevovat. Výjimkou byla kresba z 21. května 1948, na níž je zachycen Hitler telefonující z pekelného kotle a chválící systém bílých lístků před volbami v roce 1948.³⁶⁴ Obrázek je nepodepsaný a jedná se o výstřižek z Novotného kresby z roku 1946.³⁶⁵ Také text pod obrázkem byl proti původní kresbě upraven.

5. SUMMARY

Sekora's position in *Práce* (Czech national daily newspaper) was strong. In the analyzed period, he already had a reputation of a high quality political cartoonist. During the occupation, he could not publish, and was interned in a labour camp. It was clear that during the war years he did not discredit himself through cooperation with Nazis. *Práce* was a completely new journal and a big number of redactors had no experience other than from the Trade Union's press. The Editorial Board required the addition of a classical art editor. Sekora was the right man. He understood the orientation of the journal. In fact, he had a good understanding of the development of Czechoslovakia, so he joined the Communist Party in 1945. His work was inspired by *Rudé právo* but it was not as radical. The characters drawn by Sekora had their development. First, he drew Germans and quislings, then people who were against the Communist party and politicians from the non-communist faction of the National Front in the last phase. Sekora's work was also quantitatively unbalanced. He published very often in 1945, also in May 1946. He was also very active at the turn of the years 1947 -1948. All these dates were in line with the increased political activity of the communists.

Novotný's drawing style was different from Sekora's. He could not be considered a classical cartoonist. His first pictures printed in *Svobodne slovo* (a newspaper issued by the

³⁶⁴ Obr. 2.76: Nesignováno. *Svobodné slovo*, 21. 5.1948, s. 3.

³⁶⁵ Obr. 2.47. NOVOTNÝ, Jan. *Svobodné slovo*. 26. 6. 1946. s. 3.

Czechoslovak National Socialist Party) had the character of a film poster. Novotny's drawings were more sophisticated than Sekora's, but the frequency did not reach Sekora's level. Novotny's best times came during the election campaign in 1946. His drawings criticized the efforts of the communists to seize the determinative influence on police, culture and agriculture. With the raising activities of the communists, Novotny's drawings were published several times a week, especially in January and February 1948. The Communist coup in February brought the end of Novotny's career as a cartoonist and in the end, he was lucky that he was not imprisoned.

6. POUŽITÁ LITERATURA

6.1 Literatura

BEDNAŘÍK, Petr. Český tisk v letech 1945–1948 . In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress, 2004.

BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing, 2011. 439 s

BREGANTOVÁ, Polana. *Dějiny českého výtvarného umění*. Díl 5. 1939/1958. Praha: Academia, 2005. 525 s.

BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci*. Praha: Academia. 2008.

ČAPKA, František. *Odbory v českých zemích v letech 1918-1948*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2008. 288 s

ČECH, Zdeněk: *Drsný střed Evropy IV*. Řitka: Daranus, 2007. 269 s.

ČERNÝ, Václav. *Paměti. III. (1945-1972)* Brno: Atlantis, 1992. 394 s.

DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu*. Praha: Prostor, 2000. 682 s.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*. Třebíč: Akcent, 2000. 192 s.

ECO, Umberto. *Dějiny ošklivosti*. Praha: Argo, 2007. 455 s.

FEJLEK, Vojtěch. *Melantrich 1898–1998*, Melantrich, Praha 1998. 133 s.

FOUSTKA, Radim, N. *Národní očista v letech 1945 až 1946*. In: *Československý časopis historický*, roč. III, 1955, č.3, s. 626-642.

JUST; Vladimír. *Werichovo divadlo ABC*. Praha: Brána, 2000. 157 s.

- GOMBRICH, Ernst Hans. *Příběh umění*. Praha: Argo, 2006. 683.
- GOMBRICH, Ernst Hans. *Umění a iluze*. Praha: Odeon, 1985. 534 s.
- HABERMAS, Jürgen. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Karolinum, 2000.
- HOFFMEISTER, Adolf. *Sto let české karikatury*. Praha: SNKLHU, 1955.
- HONZA. *Hvězdám blíž... filmové nebe v karikatuře*. Brno: Bilík, 1943. 45 s.
- HRDLIČKA, Otakar. *K dějinám odborového hnutí v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Praha, Global, 1992. ISNB neuvedeno. (upravit)
- CHROBÁK, Ondřej; WINTER Tomáš (ed.). *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*. Praha: Gallery, 2006.
- JOSTEN, Josef. *Československo žaluje*. Praha: Naše vojsko, 1993.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky, díl 1 – 3*. Praha: Libri, 2000.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 153 s.
- KAPLAN, K. *Dva retribuční procesy : Komentované dokumenty (1946-1947)*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, 1992. 346 s.
- KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha a Litomyšli: Paseka, 2004.
- KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993.
- KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997.
- KAPLAN, Karel. *Případ štěchovický archiv. In: Historik v soudobých dějinách. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2008. s 29.
- KARLÍČEK, Petr. *Politická karikatura v Československém denním tisku (leden – březen 1948)*. Ústí nad Labem, 2008. 119 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Filozofická fakulta, Katedra historie. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Kristina Kaiserová, CSc.
- KLÁTIL, František. *Republika nad stranami*. Praha : Melantrich, 1992. 370 s.
- KOČIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948*. Brno : Doplněk, 2002. 262 s.
- KOČIAN, Jiří. *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1993.

KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. 310 s.

MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008.

PERNES, Jiří. *Dějiny Československa očima Dikobrazu. (1945-1990)*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 230 s.

PETERKOVÁ, Martina. *Němci v české karikatuře*. Přerov: Nakladatelství ŠÁRKA, 2001.

PYTLÍK, Radko. *Český kreslený humor XX.století*. Praha: Odeon, 1988.

PYTLÍK, Radko. *Malá encyklopedie českého humoru*. Praha: Československý spisovatel, 1982.

RENER, Jan. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999. 101 s.

RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. Brno: Atlantis. 1995. 302 s.

SHIKE, E. Ralph . *The Indignant Eye: The Artist as Social Critic in Prints and Drawings from the Fifteenth Century to Picasso*: Boston: Beacon Press, 1969.

STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984. 221 s.

STEHLÍKOVÁ, Blanka; VAŘEJKOVÁ, Věra; SEKORA, J. Ondřej. *Ondřej Sekora - Práce všeho druhu. Osobnost a dílo*. Praha: Práh, 2003. 235 s.

ŠALDA, Jaroslav. *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace*. Praha : Eva, 2001. 342 s.

ŠVEHLA, Jaroslav. *Česká karikatura v XIX.století*. Praha, 1941. 115 s.

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Vyd. 1. Praha : Lidové noviny, 2008. 426 s.

VEČEŘA, Pavel. *Židé a antisemitismus na stránkách vybraných českých deníků v letech 1939 – 1945*. In: *Média a realita 2002. Sborník prací Katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS*. Masarykova univerzita Brno, s. 103 -120.

VYKOUPIIL, Libor. *Jiří Stříbrný*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně; Matices moravská, 2003. 317 s.

ZIERIS, Karel František. *Nové základy českého periodického tisku*. Vyd 1. Praha : Orbis, 1947. 40 s.

6.2 Slovníky

BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka : Lexikon německého nacionálního socialismu 1933 – 1945*. Praha : Prostor, 2004. 672 s.

BLODIGOVÁ, Alexandra, et al. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha : Matfyzpress, 2007. 159 s.

FILIPPI-CODACCIONI, A. M. a kol. *Dějiny 20. století*. Praha: Mladá fronta, 1994. 423 s.

FORST, Vladimír, a kol. *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 2/I. H-J*. Praha : Academia, 1993. 597 s.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007. 378 s.

HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici 1918-1991*. Praha : Martin Hodný, 1991. 102 s.

CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Díl I.: A-M*. Praha: Libri, 1998. 467 s.

KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. Praha: Libri, 2002. 278 s.

KRAUS, Jiří Kraus; PETRÁČKOVÁ Věra; a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. 834 s.

KUBÁSKOVÁ, Eva. *Kdy zemřeli...? 1986 – 1990*. Praha: Národní knihovna České republiky, 1994. 155 s.

KUNC, Jaroslav. *Kdy zemřeli...? 1937-1962*. Praha : Státní knihovna ČSSR, 1962, s. 337.

REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. 327 s.

MENCLOVÁ, Věra; SVOZIL, Bohumil, VANĚK, Václav. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha : Libri, 2000, 743 s.

TOMEŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století. Díl I.: A-J*. Praha, Litomyšl : Paseka, 1999. 634 s.

TOMEŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století. Díl II.: K-P*. Praha, Litomyšl : Paseka, 1999. 649 s.

TOMEŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století. Díl III.: Q-Ž*. Praha, Litomyšl : Paseka, 1999. 587 s.

6.3 Internetové zdroje

ČECHLOVKSÁ, Magdalena. *HH.IHNED.CZ* [online]. 28. 12. 2007 [cit. 2011-04-17]. Politické obludy a svoboda člověka. Dostupné z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-22673730>>.

KRATOCHVÍL, Viliam. *Moderní-Dějiny.cz* [online]. 22.03.2011 [cit. 2011-04-17]. Politika appeasementu a ČSR ikonograficky a v kombinovaných textech. Dostupné z WWW: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-politika-appeasementu-a-csr-ikonograficky-a-v-kombinovanych-textech-1845/>>.

RYBÁŘ, Radek. *TOTALITA* [online]. 1999 [cit. 2011-04-18]. Marshallův plán. Dostupné z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>>.

ZVĚŘINA, Pavel. *TOTALITA* [online]. 1999 [cit. 2011-04-18]. Komunistická internacionála. Dostupné z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ki.php>>.

6.4 Dokumenty

6.4.1 Zdroje archivu Českomoravské komory odborových svazů

Archiv ČMKOS, fond ÚRO-PRES, kart. 1, inv.j. 1. Schůze presidia a vedoucích funkcionářů ÚRO, dne 13. 5. 45 o 9 hod. dopol.

Archiv ČMKOS, fond: ÚRO-PRES, kart. 1, inv.j. 48. Záznam o poradě presidia ÚRO z 26. 11.1945.

Archiv ČMKOS, fond ÚRO-KULT, kart. 19, inv. j. 27/1-7, Zastavení zasílání časopisu ÚRO, 30. 9.1946.

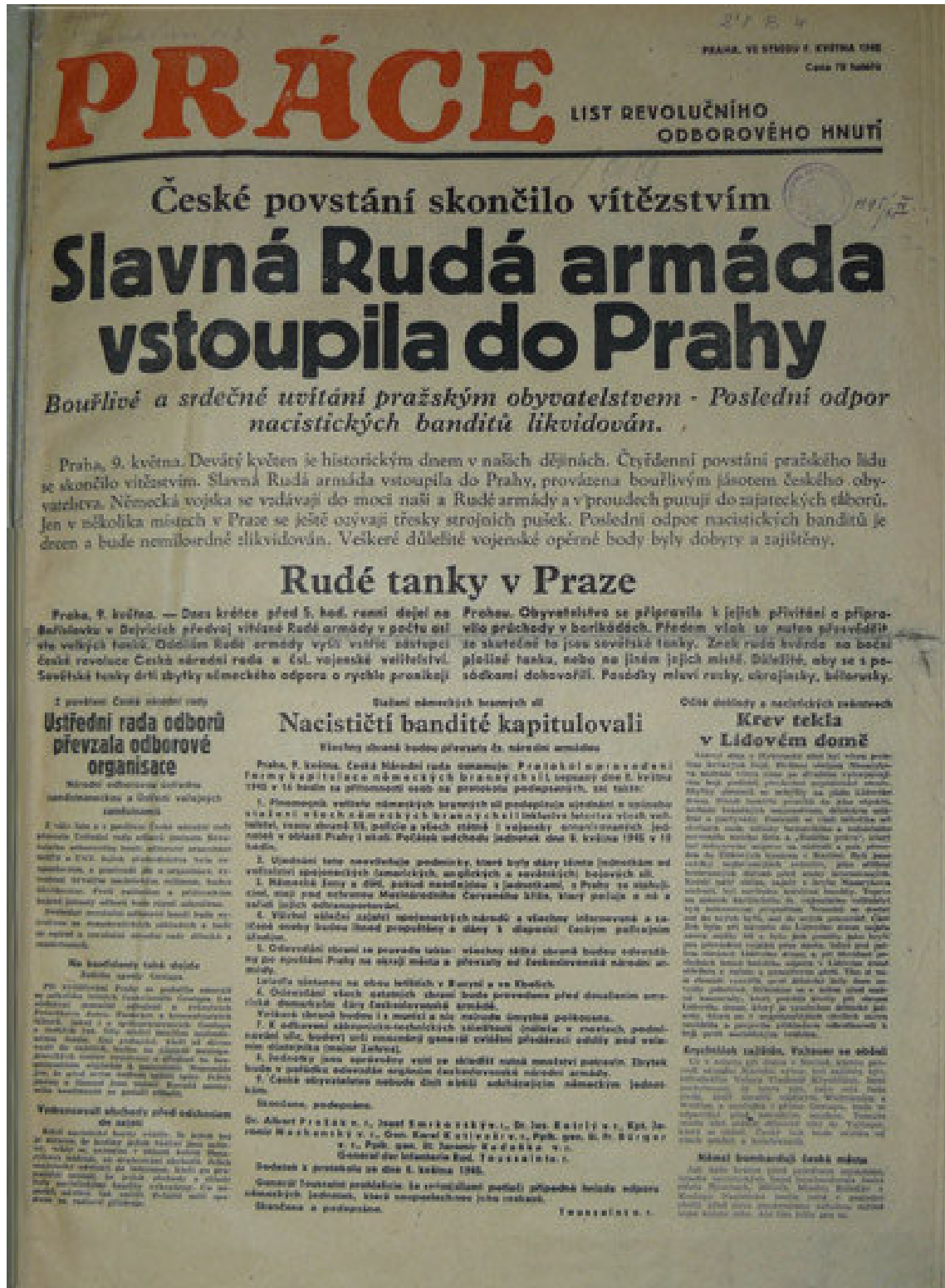
6.4.2 Publikace z archivu Českomoravské komory odborových svazů

STRNADOVÁ, Mária. *Vývin a štruktura odborovej tlače 1945 - 1966*. Praha, 1969. Institut ROH: kabinet dějin odborů. Archiv Českomoravské komory odborových svazů, fond KDO, karton K, inv. j. 53.

7. SEZNAM PŘÍLOH

7. 1 Přílohy

Obr. 1.1: Titulní strana *Práce* z 9. května 1945

PRÁCE

LIST REVOLUČNÍHO
ODBOROVÉHO Hnutí

České povstání skončilo vítězstvím

Slavná Rudá armáda vstoupila do Prahy

Bouřlivé a srdečné uvítání pražským obyvatelstvem - Poslední odpor nacistických banditů likvidován.

Praha, 9. května. Devátý květen je historickým dnem v našich dějinách. Čtyřdenní povstání pražského lidu se skončilo vítězstvím. Slavná Rudá armáda vstoupila do Prahy, provládná bouřlivým hlasem českého obyvatelstva. Německá vojska se vzdávají do moci naší a Rudé armády a v proudech putují do zajateckých táborů. Jen v několika místech v Praze se ještě ozývají třesy strojních pušek. Poslední odpor nacistických banditů je zlomen a bude nemilosrdně likvidován. Veškeré důležité vojenské operné body byly dobyty a zajištěny.

Rudé tanky v Praze

Praha, 9. května. — Dva krát před 5. hod. ranní dojel na Beřiněvka v Dejvických předvoj vítězná Rudá armáda v počtu asi 100 velkých tanků. Odolám Rudá armáda vyřídila vstoupila do Prahy revoluce Česká národní rada a řád vojenské velitelství. Sovětské tanky dříl zbývající německého odporu a rychle proslavily.

Praha. Obyvatelstvo se připravilo k jejich přivítání a připravilo průchody v barikádách. Předem vlak se mohl přesvědčit že skutečně to jsou sovětské tanky. Zele rudá kvádla na boční plošné tanky, nebo na jiném jejich místě. Důležité, aby se s osobami dobrovolci. Poslední mléví tanky, okrajní, bíloruský.

Ustřední rada odborů převzala odborové organizace

Národní odborová organizace

koordinovanou a účinnou velkých odborů

Nacističtí bandité kapitulovali

Veškeré důležité vojenské body převzaly do moci naše armády

Krev tekla v Lidovém domě

Ustřední rada odborů převzala do moci všechny organizace. Všechny důležité vojenské body převzaly do moci naše armády. Všechny důležité vojenské body převzaly do moci naše armády.

Praha, 9. května. Česká národní rada oznámila: Prošel o narušení formy kapitalismu německých branných sil ležaný dne 8. května 1945 v 14 hodin se přimocování osob na protiohro podopatření, ani tanky.

1. Německá vojska vstoupila do Prahy v 14 hodin a vstoupila do Prahy v 14 hodin a vstoupila do Prahy v 14 hodin.
2. Ustřední rada odborů převzala do moci všechny organizace.
3. Nacističtí bandité kapitulovali.
4. Krev tekla v Lidovém domě.

Krev tekla v Lidovém domě. Všechny důležité vojenské body převzaly do moci naše armády.

Veškeré důležité vojenské body převzaly do moci naše armády

Veškeré důležité vojenské body převzaly do moci naše armády

Veškeré důležité vojenské body převzaly do moci naše armády

Veškeré důležité vojenské body převzaly do moci naše armády

Veškeré důležité vojenské body převzaly do moci naše armády

Veškeré důležité vojenské body převzaly do moci naše armády

Obr. 1.2: Osvobozené České slovo. 6.5.1945, roč. 1, č. 1, s. 1.

6. KVĚTNA 1945
ROČNÍK I.
ČÍSLO I.
50 h.

Osvobozené České slovo

LIDÉ ČESKÝ!

Česká národní rada jako představitelka revolučního hnutí českého lidu a jako zosobněná vláda Československé republiky v Kottvíčích se sjedná dočasně dle svých vůlí a výkonů na území Čech, Moravy a Slezska.

Pod úderem hrdinných spojeneckých armád a pod úderem aktivního odporu českého lidu zanikl tak během protektorátu Čechy a Morava, který nám byl německým okupantem nařízen, vykonávaný protektorátní vládou a německými úřady. Bývalý předseda vlády protektorátu Beneš prohlásil vůči Německé radě, že její úhýbné se mohou dostat, že se podrobují opatřením České národní rady jakožto jediného oprávněného vládnutí československé republiky a že se předsedem dleň Eduardem Benešem.

V čele České národní rady je univerzitní profesor dr. Albert Pražák, místopředsedy České národní rady jsou: Josef Narkovský ze komunistické strany Československa, dr. Josef Kotrlý, bývalý socialistický demokrat, Vilém Schaller ze katolíků, docent dr. Otakar Mašková, bývalý národní socialista, ing. Jaromír Kavka ze revoluční hnutí zemědělců. Generálním tajemníkem České národní rady je Josef Kubiš, místopředseda revolučního hnutí. V čele vojenské komise České národní rady je kapitan Jaromír Nechauský, místopředseda revolučního hnutí partyzánských a parašutistických oddílů a českých zemích, a předseda komise šikavé je Ludevít Čížavý.

Vedením správy klavírně národní vlády v Praze a výtvarným prostředím Národního výboru byl rozhodnutím České národní rady pověřen dr. Václav Vazek.

Česká národní rada se obrací v této historické chvíli k českému obyvatelstvu a vyzývá, aby byla v bojové pohotovosti a čekala na další pokyny a opatření České národní rady.

V Praze 6. května 1945.
ČESKÁ NÁRODNÍ RADA.

VZPOMÍNÁME VĚČNĚ
Vzpomínáme věčně na všechny české vojáky, kteří v bojích za osvobození naší vlasti padli. Jejich hrdinný boj byl základem naší svobody. Vzpomínáme věčně na všechny české pracovníky, kteří v ústraní a v nelehkých podmínkách pracovali na osvobození naší vlasti. Jejich práce byla základem naší svobody. Vzpomínáme věčně na všechny české občany, kteří v ústraní a v nelehkých podmínkách pracovali na osvobození naší vlasti. Jejich práce byla základem naší svobody.

OBČANÉ PRAHY, ČESKÝ LIDE!

Vládní orgány protektorátu a německé úřady v Praze a v okolí Prahy se připravují na další pokyny a opatření České národní rady. Vzhledem k tomu, že se v Praze nachází mnoho německých úřadů a orgánů, které by mohly být v budoucnu v rozporu s vládou České národní rady, vyzývá se občany Prahy a okolí Prahy, aby se připravili na další pokyny a opatření České národní rady.

Praha 6. května 1945.
ČESKÁ NÁRODNÍ RADA.

Pižet úplně osvobozen

Pižet je úplně osvobozen. Německé úřady a orgány v Pižeti se připravují na další pokyny a opatření České národní rady. Vzhledem k tomu, že se v Pižeti nachází mnoho německých úřadů a orgánů, které by mohly být v budoucnu v rozporu s vládou České národní rady, vyzývá se občany Pižeti, aby se připravili na další pokyny a opatření České národní rady.

Pižet 6. května 1945.
ČESKÁ NÁRODNÍ RADA.

Kroměříž osvobozena

Kroměříž je osvobozena. Německé úřady a orgány v Kroměříži se připravují na další pokyny a opatření České národní rady. Vzhledem k tomu, že se v Kroměříži nachází mnoho německých úřadů a orgánů, které by mohly být v budoucnu v rozporu s vládou České národní rady, vyzývá se občany Kroměříže, aby se připravili na další pokyny a opatření České národní rady.

Kroměříž 6. května 1945.
ČESKÁ NÁRODNÍ RADA.

Naši legionáři k hodině nové svobody

SPOLUOBČANÉ!

Naši legionáři k hodině nové svobody. Vzhledem k tomu, že se v Praze nachází mnoho německých úřadů a orgánů, které by mohly být v budoucnu v rozporu s vládou České národní rady, vyzývá se občany Prahy, aby se připravili na další pokyny a opatření České národní rady.

Praha 6. května 1945.
ČESKÁ NÁRODNÍ RADA.

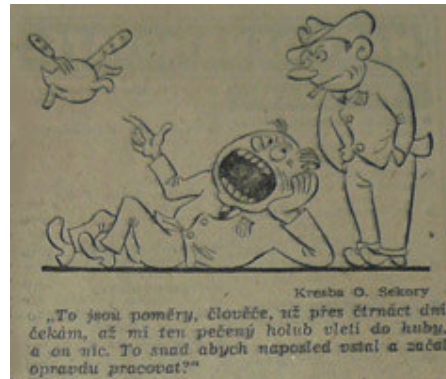
Obr. 1.6: Titulní strana *Svobodného slova* z 27. února 1948, roč. 4. č. 48, s. 1.

Obr. 2.1:

Obr. 2.2:

Obr. 2.3

Obr. 2.4

Obr. 2.5

Obr. 2.6

Obr. 2.7

Obr. 2.8

Obr. 2.9

Obr. 2.10

Obr. 2.11

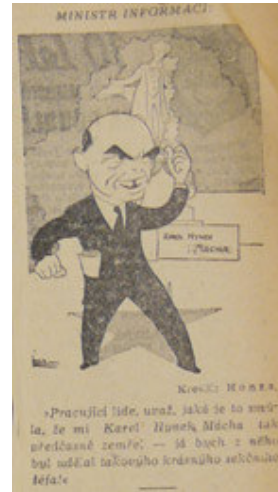
Obr. 2.12

Obr. 2.13

Obr. 2.14

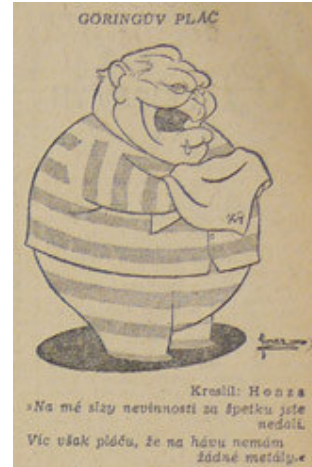
Obr. 2.15

Obr. 2.16

Obr. 2.17

Obr. 2.18

Obr. 2.19

Obr. 2.20

Obr. 2.21

Obr. 2.22

Obr. 2.23

Obr. 2.24

Obr. 2.25

Obr. 2.26

Obr. 2.27

Obr. 2.28

Obr. 2.29

Obr. 2.30

Obr. 2.31

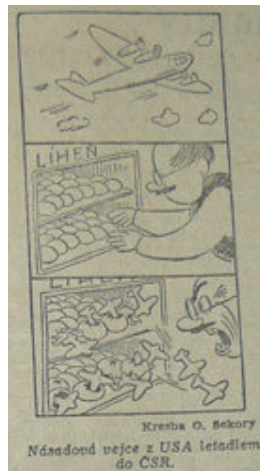
Obr. 2.32

Obr. 2.33

Obr. 2.34

Obr. 2.35

Obr. 2.36

Obr. 2.37

Obr. 2.38

Obr. 2.39

Obr. 2.40

Obr. 2.41

Obr. 2.42

Obr. 2.43

Obr. 2.44

Obr. 2.45

Obr. 2.46

Obr. 2.47

Obr. 2.48

Obr. 2.49

Obr. 2.50

Obr. 2.51

Obr. 2.52

Obr. 2.53

Obr. 2.54

Obr. 2.55

Obr. 2.56

Obr. 2.57

Obr. 2.58

Obr. 2.59

Obr. 2.60

Obr. 2.61

Obr. 2.62

Obr. 2.63

Obr. 2.64

Obr. 2.65

Obr. 2.66

Obr. 2.67

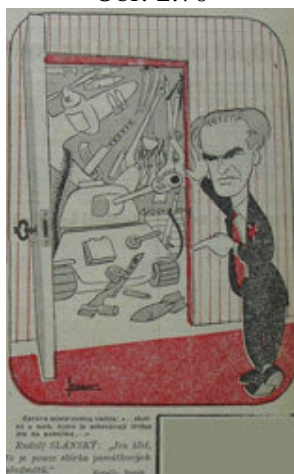
Obr. 2.68

Obr. 2.69

Obr. 2.70

Obr. 2.71

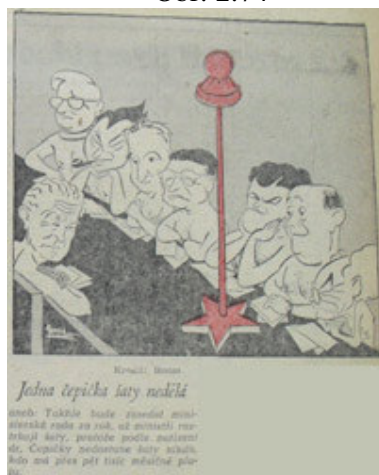
Obr. 2.72

Obr. 2.73

Obr. 2.74

Obr. 2.75

Obr. 2.76

